

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FIKHİ AÇIDAN ÇOCUKLARA YÖNELİK
SOSYAL İÇERİKLİ KORUYUCU TEDBİRLER

AYŞE SİS

2501100909

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ABDULLAH DURMUŞ

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : AYŞE SİS Numarası : 2501100909
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Danışmanı : DOÇ. DR. ABDULLAH DURMUŞ
Tez Savunma Tarihi : 23.12.2019 Saati : 08:30
Tez Başlığı : "FİKHİ AÇIDAN ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL İÇERİKLİ KORUYUCU TEDBİRLER"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisanüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ABDULLAH DURMUŞ		Kabul
2- DOÇ. DR. SONER DUMAN		KABUL
3- DOÇ. DR. AHMET HAMDİ FURAT		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. OSMAN GÜMAN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET TEMEL		

ÖZ

FIKHİ AÇIDAN ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL İÇERİKLİ KORUYUCU TEDBİRLER

AYŞE SİS

Sihriyyet bağlarıyla kurulan ve toplumdaki her bireyin bakım ve temel ihtiyaçlarına cevap bulduğu aile kurumu, çeşitli nedenlerle her birey için aynı sosyal ve hukuki imkânları sunamamaktadır. Tezimizin temel konusu; çeşitli sebeplerle aile kurumundan mahrum kalan bireylerin hak ve yükümlülükleri ve ilgili şahıslara yönelik mevcut uygulamada yer alan sosyal içerikli koruyucu tedbirlerin fıkıh perspektifinden ele alınarak değerlendirilmesidir. Nitekim İslam dini gerek Kur'ân'ı Kerîm'de gerekse Hz. Peygamber'in öğretileriyle (s.a.v) kimsesiz çocukların hakları ve yükümlülükleri üzerine pek çok uygulama ve çözüm önerisi sunmuştur.

Toplumsal değişimler, yaşam koşullarının zorlaşması, aile içerisinde çocuğa yönelik şiddet, boşanmalar, evlilik dışı beraberlikler, ekonomik sıkıntılar, içki, kumar vb. kötü alışkanlıkların artması, savaşlarda, kazalarda ve afetlerde toplu ölümlerin olması, toplumun tüm yapılanmalarında etkisini göstermiş; bunun yanı sıra, fertler bazında en büyük etki bakıma muhtaç kimsesiz çocuklar üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle günümüzde sokaklarda yaşayan, çeşitli suçlara ve kötü alışkanlıklara karışan ve isimleri bu suçlarla anılan kimsesiz çocuklarla ilgili problemler toplumların sosyal bir gerçekliği olarak gerek resmi kurum ve kuruluşlar gerek sivil örgütler aracılığı ile çözüm beklemektedir. İbadet hükümlerinin yanı sıra hayatın her alanında düzenlemeler getiren İslam dininin kimsesiz çocuklar hususuna yaklaşımının ve çözüm önerilerinin tespiti bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocukluk kavramı tanımlanarak çocuğun korunma hakkı ve çocukları korumanın genel amacı üzerinde durulmuştur. Akabinde koruyucu tedbirlere muhatap olan çocuklar günümüz uygulaması ile fıkhi perspektiften tanımlanarak konuya muhatap olan zümre sınırlandırılmıştır. Çocuklar hakkında günümüz uygulamasında koruma tedbirinin alınması ve sonuçlarının değerlendirilmesiyle birinci bölüm

tamamlanmıştır. Çocuk için uzun vadeli aile yanında bakım modellerinden evlat edinme uygulaması ve fıkhi yönü bu araştırmanın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Son bölüm ise evlat edinme uygulamasına göre daha kısa süreli olmakla beraber hükümleri ve uygulanış yönüyle de pek çok yönden farklılaşan “Koruyucu Aile” ile “Kurum Bakımı” modellerinin izahı ve fıkhi açıdan değerlendirilmesini içermektedir.

Araştırma esnasında söz konusu uygulamalar Medeni Hukuk/İslam Hukuku zemininde tarihsel süreçteki uygulamalar ile günümüz uygulamaları kıyaslanarak sunulmuştur.

Çocukların korunmasını sağlayan resmi kurum “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü”dür. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, sosyal hizmet ve yardım uygulamalarıyla korunmaya muhtaç çocuklara himaye sağlamayı amaçlamaktadır. Kimsesiz çocukların himayesi ve bakımı ile ilgili mevcut uygulamalar değerlendirildiğinde, söz konusu çocuklar açısından öncelikli tercihin aile yanında bakım olduğu fakat böyle bir ailenin bulunmaması durumunda ya da çocuk veya ebeveyninden kaynaklanan bazı zorunlu sebepler bulunması halinde çocuk için kurum bakımının tercih edildiği tespit edilmiştir.

Bu bakım yöntemlerinin uygulanma esasları ve İslam Hukuku’nun konu ile ilgili yorumu da araştırmanın esasını oluşturmaktadır. Nitekim Klasik Fıkıh kaynaklarında konunun “Lakî” ve “Yetim” başlıklarıyla izah edilmiş olması, İslam dininin tarihsel süreçte kimsesiz çocukların bakım ve himayesine kayıtsız kalmadığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Aile, Çocuk, Sosyal İçerikli Koruyucu Tedbir, Klasik Fıkıh, Nesep.

ABSTRACT

SOCIAL CONTENT PROTECTIVE MEASURES FOR CHILDREN FROM FIQH

AYŞE SİS

The family institution, established with kinship by marriage and meeting the basic needs of every individual in the society, cannot provide the same social and legal opportunities for every individual for various reasons. The main subject of our thesis; the rights and obligations of individuals deprived of the family institution for various reasons and the protection of socially protective measures in the current practice for the concerned persons from the perspective of fiqh. As a matter of fact, with the Qur'anic teachings and those of the Prophet (p.b.u.h), Islam offered many practices and solutions on the rights and obligations of orphans.

All structures of society is impacted by social changes, difficulty in living conditions, violence against children in the family, divorces, extramarital ties, economic problems, drinks, gambling, etc. the increase in bad habits, the mass deaths in wars, accidents and disasters. In addition, the greatest impact on the individual basis is orphaned children in need of care. Especially today, the problems of orphans living in the streets and getting involved in various crimes, await solutions as a social reality of societies through both public institutions and civil organizations. The aim of this research is to determine the approach of Islam, which brings regulations in all areas of life as well as the provisions of worship, and the solution proposals.

Our study consists of an introduction and three parts. In the first chapter, the concept of childhood is defined. The right of the child and the general purpose of protecting children are emphasized. Subsequently, the children who are subject to preventive measures are defined from the perspective of jurisprudence with today's practice and the group. In the current practice of children, the first chapter has been completed by taking protective measures and evaluating the results. The second part

of this research is the adoption practice and jurisprudence aspect of long-term family care models for the child. The last section includes the explanation and jurisprudence of “Foster Family” and “Institution Care” as an model, which are shorter than adoption practice and differentiate in many respects with their provisions and implementation.

During the research, these practices were presented by comparing the practices in the historical process on the basis of Civil Law / Islamic Law and today's applications.

The official institution for the protection of children is the General Directorate of Child Services within the Ministry of Family, Labor and Social Services. The General Directorate of Child Services aims to provide protection for children in need of protection through social services and charitable practices. When the present practices regarding the protection and care of orphan children are evaluated, it is found that the primary preference for these children is homestay care, but in the absence of such a family or if there are some compulsory reasons arising from the child or parent, institutional care is preferred for the child.

The principles of application of these care methods and the interpretation of Islamic Law on the subject constitute the basis of the research. As a matter of fact, the fact that the subject is explained with the titles “Laqit” and “Orphan” the sources of Classical Fiqh shows that Islam has not been indifferent to the care and protection of orphans in the historical process.

Key words: Family, Child, Preventive Measure with Social Content, Classical Fiqh, Neseq.

ÖNSÖZ

Bu araştırma, bireyin yaşantısında desteğe en fazla ihtiyaç duyduğu “çocukluk” dönemi ile bu süreçte fiziksel, zihinsel, sosyal, ruhsal ve duygusal olarak gelişmesinin önünde yer alan engellere dikkat çekmek ve bu manileri bertaraf etmek adına birey, aile, toplum ve devlet temelinde alınabilecek tedbirleri ve bu tedbirlerin fıkıh penceresinden yansımalarını ve uygulanışını konu edinmektedir.

“*Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocuk*” teriminden kastedilen; aileden mahrum, kendisine bakacak ve himaye edecek kimsesi olmayan ya da bakımı uygun şartlarda sağlanamayan çocuklardır. Bu kategorilerdeki çocukların hepsi sosyal hizmetler açısından korunmaya ve bakıma muhtaç çocuklardır.

Daha önceki mevzuât ve kaynaklarda “*Korunmaya Muhtaç Çocuk*” terimi kullanılsa da, son yıllarda yazılan resmi yazılarda ve sosyal değerlendirme raporlarında “*Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocuk*” terimi kullanılmaktadır. Çalışmamızda terimin her iki şekli de yer yer kullanılacaktır.

Söz konusu çocukların her toplumda ve çağda mevcut bulunması, bizim onların bu beklenti ve ihtiyaçlarına yeterli düzeyde cevap verdiğimizizi gösterememektedir. Bu amaçla İslam dininin “Yardımlaşma ve Dayanışma” prensibi; yetim, sahipsiz, bakıma ve korumaya muhtaç küçüklere yönelik muhataplara yapılan ikaz ve teşvikler ile toplumsal duyarlılık ve hassasiyet çerçevesinde, özelde bireysel genelde ise evrensel hukuk prensipleri doğrultusunda çözümler üretilebilmelidir.

Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda bu konu hakkında araştırma yapılmasının gerekçeleri arasında öncelikle mevcut çalışmalarda sosyal hizmetlerin tüm alanlarına değinilerek kapsamın geniş tutulması neticesinde konu içerisinde bir “bölüm” şeklinde değinilen ve çoğunlukla da ayrıntı şeklinde kalarak detaylandırılma ve temellendirilme fırsatı bulunmayan kimsesiz ve himaye edilmeye muhtaç çocuk sorununa daha yakın mercek ile bakılması ihtiyacından söz edilebilir. Bunun yanı sıra mevzuya yalnızca pozitif ve uluslararası hukuk perspektifinden bakılarak İslam Hukukunun konu hakkındaki hükümlerinin ya bulunduğu toplum ve şartlar ekseninde veya tamamen toplum dışı bırakılarak sunulması da araştırmanın bu

noktadaki eksikliğine izah getirmeyi hedeflemektedir. Son olarak ise mevcut araştırmaların ekseriyetle çözüm önerileri sunmaktan ziyade mevcut uygulamalara değinmekle birlikte bu uygulamaların yansımalarının gözden kaçırılması bu konu hakkında araştırma yapmanın gerekçeleri olarak sıralanabilir.

Bir diğer ifade ile günümüz Türkiye'sinde kimsesiz çocuklara sunulan tedbirlerin İslam dininin kimsesiz ve himaye edilmeye muhtaç çocuklara yönelik naslar doğrultusunda vaz' edilen hükümleri ile hangi oranda uyum sağladığı ve fıkhi hükümlerin icra edildiği toplum düzeninde soruna yönelik ne tür çözümler üretildiği bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Böylelikle İslam Hukuku alanında klasik ve güncel kaynaklar incelenerek günümüz hukuk sistemi uygulamaları ile fikhî prensiplerin mukayesesinin sunulması amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda tez; konusu, yöntemi ve literatür değerlendirmesinin sunulduğu giriş bölümü, hakları ve sorumlulukları açısından “çocuk” ve kendisine yönelik himaye kararının uygulamasını gerektiren çocukların günümüz ve fıkıh literatüründeki karşılığı ile koruma sürecinin başlangıcının konu edildiği birinci bölüm, Himaye edilmeye muhtaç çocuklara yönelik evlat edinme uygulamasının uygulanışı ve fıkıhtaki terinin konu edildiği ikinci bölüm ve koruyucu aile uygulaması ile kurum bakımının resmedilerek fıkhi açıdan yeterliliği ve geçerliliğinin mukayese edildiği sonuç bölümünden müteşekkildir.

Çocukluk her yetişkinin geçirdiği ilk evre olması yönüyle evrensel olmakla birlikte sahip olunan imkân ve şartların farklılığı yönüyle daha dar kapsamlı olarak farklılaşabilmektedir. Sunulan fırsat ve imkânların her çocuk açısından adil paylaşılması neticesinde birey, aile, toplum hatta tüm dünya ölçeğinde her yönden sağlıklı ve müreffeh bir yaşam kalitesine ulaşılacağı şüphe götürmez. Ancak bu doğrultuda sunulacak çözüm önerilerinin farklı ihtisas alanlarındaki yetkin isimlerin düşünceleri ve analizleri neticesinde istenilen neticeye ulaşabileceği de bir gerçektir.

Söz konusu gayeye matuf olarak bu çalışma çocuğun değerinin bilinerek haklarının savunulduğu bir toplum hayalini kuran her araştırmacının sunacağı katkı ve teoriler ile asıl gayesine ulaşabilecektir.

Bu çalışmayı hazırlarken tez konusu seçiminden itibaren gerek muhteva gerekse yöntem açısından kıymetli vakitlerini ayırarak beni yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ'a teşekkürlerimi sunarım. Tezin son okuma ve düzeltmesinde değerli katkılarını sunan jüri üyeleri Prof. Dr. Soner DUMAN ve Prof. Dr. Ahmet Hamdi FURAT hocalarıma, görüş ve önerileri ve desteklerini esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Araş. Gör. Sümeyye Sevinç, Araş. Gör. Fatma Nur Şener, Araş. Gör. Zahide Pehlivan ve Araş. Gör. Hatice Ayda Erkmen'e, kaynak temini ve uygun çalışma ortamı sunan İSAM'a, Ankara Diyanet Kütüphanesi'ne ve tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayşe SİS
İstanbul – 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUYUCU TEDBİRLERE MUHATAP ÇOCUKLAR

I. ÇOCUK KAVRAMI	6
II. ÇOCUĞUN KORUNMA HAKKI VE ÇOCUKLARI KORUMANIN GENEL AMACI.....	8
III. KORUYUCU TEDBİRLERE MUHATAP ÇOCUK.....	10
A.Türk Medeni Kanununda Korunmaya Muhtaç Çocuklar.....	12
B.Fıkhi Açıdan Korunmaya Muhatap Çocuklar	13
1.Yetim Çocuk	13
2.Nesebi Sahiplenilmeyen Çocuk /Lakî.....	15
IV. ÇOCUK HAKKINDA KORUMA KARARININ ALINMASI VE SONUÇLARI.....	16
A.Çocuk Hakkında Koruma Kararının Alınması.....	16
B.Çocuk Hakkında Korunma Kararı Alınmasının Sonuçları.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUĞUN EVLAT EDİNME YÖNTEMİYLE KORUNMASI

I. EVLAT EDİNMENİN TANIMI, HUKUKİ DAYANAĞI VE UYGULANIŞI	22
II. EVLAT EDİNMENİN TARİHÇESİ	31
III. EVLAT EDİNMENİN FAYDA VE SAKINCALARI	32
IV. FIKHÎ DEĞERLENDİRME	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KORUYUCU AİLE UYGULAMASI VE ÇOCUĞUN BİR SOSYAL KURULUŞA YERLEŞTİRİLMESİ

I. KORUYUCU AİLE BAKIMI	40
A.Koruyucu Aile Bakımının Tanımı, Önemi Ve Uygulanışı	40
B.Koruyucu Aile Uygulamasının Tarihçesi İle Benzer Bakım Türleri.....	43
1.Koruyucu Aile Uygulamasının Tarihçesi	43
2.Koruyucu Aile Bakımına Benzer Bakım Türleri	46
C.Koruyucu Aile Bakımının Fayda ve Sakıncaları.....	48
D.Fıkhî Değerlendirme	50
II. KURULUŞ BAKIMI	60
A.Kuruluş Bakımının Tanımı, Önemi ve Uygulanışı	60
1.Toplu Bakım Sağlayan Yuva ve Yurtlar	61
2.Ev Tipi Kurumlar	62
3.Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) ve Çocuk ve Gençlik merkezleri (ÇOGEM)	65
4.Çocuk ve Gençlere Yönelik Diğer Himaye Kuruluşları	67
B.Fıkhî Değerlendirme.....	67
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	69

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e	: Aynı eser
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
a.y	: Aynı yer
b.	: İbn
bk.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
bs.	: Basım
c.	: Cilt
ÇHGM.	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇHS.	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKS.	: Çocuk Koruma Sistemi
ÇKK.	: Çocuk Koruma Kanunu
E.	: Esas
EEY.	: Evlat Edinme Yönergesi
eMK	: Eski Medeni Kanun
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DEAD.	: Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi
HD.	: Hukuk Dairesi
H.z.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
K.	: Karar Numarası
KAEP	: Koruyucu Aile Eğitim Programı
KAY.	: Koruyucu Aile Yönetmeliği
KMÇHK	: Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
md.	: Madde
RG	: Resmi Gazete

s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHÇKK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu
SHE	: Sosyal Hizmetler Enstitüsü
SHGM	: Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü
SHK	: Sosyal Hizmetler Kanunu
s.k.m	: Sayılı Kanun Maddesi
SSYB	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (1959)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
sy.	: Sayı
T.	: Tarih
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK.	: Türk Medeni Kanunu
thk.	: Tahkik yapan
trc.	: Tercüme eden
t.y.	: Baskı tarihi yok
Üniv.	: Üniversitesi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğeri
Yarg.	: Yargıtay
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi
y.y.	: Basım yeri yok
yay.	: Yayın

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMAÇ VE YÖNTEMİ

Her toplum, geleceğini inşa edecek nesilleri huzurlu, güvenli ve her yönden gelişmiş bir vaziyette bünyesine dâhil etme sorumluluğundadır. Bu vazifenin birinci ve en önemli basamağını aile kurumu oluşturmaktadır. Aile her bireyin yaşadığı topluma ait inanç, örf, gelenek gibi unsurlar hakkında bilinç, tutum ve davranış geliştirdiği en önemli ve öncelikli mekândır.

Sosyolog Parsons'ın modern, kentsel sanayi toplumlarında rekabet taleplerinin baskısı karşısında bireyin dengeli kişilik yapısının dengeli bir aile sistemi içinde gelişeceğine işaret etmesine karşın günümüzde aile içi baskıların, kadına ve çocuğa karşı sömürü ve şiddet olaylarının medya aracılığıyla topluma yansımalarının 'ailenin toplumun direği olduğu'¹ savını sarstığı ve 'mutlu, uyumlu ortam' resminin giderek bulanık bir görüntü sergilediği düşünülmektedir.²

Aile kurumu şahısların kendi özgür iradeleriyle kurulmuş olmasının yanı sıra her bireyin, birbirleriyle ve toplum ile uyumlu bir birliktelik kurabilmesi yönüyle önemlidir. Bu açıdan İslam dini öncelikle ailede tarafların hak ve sorumluk bilinci ile varlığını teminat altına almayı öncelikle, nikâh akdi olmaksızın gerçekleştirilen tasarrufları ise gerek tarafların hak ihlaline uğramaları gerekçesiyle, gerekse toplumsal düzene ve ahlaki yapıya vereceği zarar itibarıyla yasaklamıştır. Evlilik akdi ile bir araya gelen kişilerin dünyaya kazandıracağı yeni üyeler, nesep bağı ile sübut bulan nafaka, miras, velâyet vb. gibi hukuki tasarruflara ehil kabul edildiğinden nikâh akdinin hukuki anlamda bağlayıcılığı da ciddiyet arz etmektedir.

Konunun bir başka veçhesi ise nesep bağı sonucu dünyaya gelen çocuklar için fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimlerinin eksiksiz sağlanacağı bir ortam oluşturma gayesidir. Nitekim her fert bir başkasının desteğine, ilgi ve alakasına muhtaç olarak hayata gözlerini açmaktadır. Mezkûr ihtiyaç, söz konusu ortamda

¹ Bkz. Anayasa md.41: "Aile Türk toplumunun temelidir".

² Kuntay, Esin, "Dezavantajlı Çocuklar: İstanbul'un Yoksul ve Yoksun Çocukluk Halleri." Toplum ve Demokrasi Dergisi, 11.24 (2017).

sağlıklı bir şekilde giderilmediğinde ise ciddi sorunlar vuku bulmakta ve alternatif yöntemlerle bu sorunlara çözümler getirilmektedir.

Ayrılma kararı alan tarafların tercihleri neticesinde mağduriyet yaşayan çocukların yanı sıra; ekonomik sıkıntılar, aile içi şiddet, ebeveynlerin vefatı, kayıp halde bulunmak, göç, afetler ve savaş gibi etmenler çocuk açısından himaye edilmeyi zorunlu kılan hususlar arasında yer almaktadır.

Bu durum yardımlaşma, merhamet prensiplerini ilke edinen ve her canlıya emanet nazarı ile bakan bir inanç sisteminde yerini almaktadır. Fakat “Çocuklara Yönelik Sosyal İçerikli Koruyucu Tedbirler” başlığı ile işlevsellik kazanan kurum ve kuruluşların, İslam dini açısından bir engel teşkil edip etmemesi meselesi bu hususun fıkhi açıdan değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu amaçla tezimizde çocuklara yönelik söz konusu mağduriyeti giderme hususunda geliştirilen çözüm yöntemleri incelenerek, mezkûr uygulamaların İslami perspektiften tahlili yapılmaktadır. Mevcut uygulamada himayeye muhtaç çocuklara yönelik koruyucu tedbirler açısından uygulamanın sıralamasına baktığımızda, öncelikle aile içinde çocuğu mağdur eden sorunun çözülmesi ve öz aile bakımının çocuğu her yönden geliştirecek en sağlıklı yöntem olduğu kabul görmektedir. Bu hususta çözüme varılamadığında farklı aileler aracılığı ile çocuğa destek olunmaktadır. Kurum bakımı ise bu uygulamalar arasında en son başvurulanan yöntem olmaktadır.

Gerek aile içerisinde gerek kurum aracılığıyla olsun her toplumun ve inanç sisteminin neslini müdafaa amacıyla farklı çözümler ürettiği şüphe götürmez. Fakat bu araştırma kapsamı açısından İslam Dini'nin çocuklar özelinde himaye yöntemlerini ve ülkemizdeki uygulamalarını konu edinmektedir. Diğer toplum ve inanç sistemlerindeki uygulamalar ise daha kapsamlı ve derinlikli gözlem ve analizlerle bu konuya ilgi duyan araştırmacılar açısından çözüm önerileri bekleyen hususlardandır.

II. KAYNAKLARI DEĞERLENDİRME

Çocuk Hukuku, kaynakları yönüyle Medeni Hukuk ile İslam Hukuku kaynaklarında yer alan hükümler doğrultusunda incelenecektir.

Türk Medeni Kanunu'nda çocukların korunmasına yönelik kurallar 1982 Anayasanın 41, 42, 50, 56, 58, 61 ve 62. maddelerinde yer almakta, medenî Kanun'un “**Aile Hukuku**” kitabının ikinci kısmı “**hısımlık**” başlığı ile yer almaktadır.(m.282-371).

Ceza ve Ceza Muhakemesi kanunları ile çocukların mağdur, sanık ve hükümlü olarak korunmalarının yanı sıra çocuklar, sakıncalı yerlere, nesnelere ve yayınlara karşı Ceza Kanunları yanında Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu, Küçükleri Muzur Neşriyattan Koruma Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi özel bazı kanunlarla da korunmaktadırlar.

Çocukların eğitim hakkını düzenleyen mevzuat ise; Millî Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Meslekî Eğitim Kanunu gibi eğitime ilişkin kanunlarda yer almaktadır. Korunma gereksinimi içinde bulunan çocuklarla suça sürüklenen çocuklar hakkında alınacak önlemler de Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenmektedir. Korunma gereksinimi içinde olan çocuklara götürülecek hizmetler ise, Sosyal Hizmetler Kanunu (Eski ismiyle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu) nda yer almaktadır.

Çocukların hakları ve himayesini konu edinen İslam hukuku alanındaki başlıca kaynaklar ise Ustruşeni'ye ait “*Câmi 'u Ahkâmi 'ş-Sığār*” adıyla da bilinen “Akamu's-Sığār” eseri dünya tarihinde çocuk hukukuna dair ilk eser kabul edilmektedir. Hanefi mezhebinin bakış açısıyla konuları ele alan *Câmi 'u Ahkâmi 'ş-sığār* (*Ahkâmü 'ş-sığār*, *Câmi 'u 'ş-sığār*) eserinde çocuklarla ilgili hükümler yer almaktadır..

Ayrıca İbn Kayyim el-Cevziyye'nin “*Tuhfetu'l-Mevdud bi Ahkami'l-Mevlud*” eseri de çocuk hukuku alanında bilinen en eski kaynaklardandır.

Günümüz kaynakları arasında yer alan Orhan Çeker'in “*İslam Hukukunda Çocuk*” adlı eseri de çocuk hukuku alanında bu araştırma kapsamında istifade edilen bir diğer kaynaktır. Sözü edilen eserde öncelikle çocuğun ne olduğu ve çocukluk

merhaleleri tarif edilmekte, akabinde çocuğun ehliyeti ve tasarruflarının geçerliliğine değinmektedir. Çocuğun kanuni temsilcisinin kim olacağı, velayet ve vesayet kavramlarına da fıkhi açıdan izah getiren müellif, çocuğun hak ve mükellefiyetlerini sıralamakta, buluntu çocuk ve çocuğun cezai ehliyeti ile eserini sonlandırmaktadır.

Erbay'ın “*İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*” eserinin içeriği ise Küçüklerin (çocukların) himayesinin anlamı, konusu ve küçüklük kavramı ile başlamakta, küçüklerin himayesinin önemi ve tarihi süreçte bu kapsamda gerçekleştirilen uygulamalara yer verilmektedir. Giriş bölümünde hukuk sistematigi içerisinde küçüklerin himayesini de izah eden yazar üç bölüm şeklinde kaleme aldığı eserinin birinci bölümünde, İslam hukukunda küçüklerin himayesine ilişkin Genel Hukuk çerçevesindeki düzenlemeler ile koruyucu müesseseleri; Devlet ve Devletin Görevleri, Anayasa Hukukundaki Tedbirler, İslam ceza hukuku açısından küçüklerin himayesi, iş hukuku alanında küçüklere yönelik himaye tedbirleri ve devletler umumi hukuk sahasında söz konusu olabilecek düzenlemeler kapsamında tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, İslam hukukunda küçüklerin himayesine ilişkin özel hukuk, şahsın hukuku, aile hukuku çerçevesindeki düzenlemeler izah edilmektedir. Son bölümde ise İslam hukukunda küçüklerin himayesine ilişkin sosyal ve dini içerikli düzenlemeler sosyal ve Dini içeriklerine göre ayırımı tabi tutularak sonlandırılmaktadır.

Saffet Köse'ye ait “İslam Hukukunda Bulunmuş Mal ve Çocuk” kitabı da çocukların himayesi konusunda istifade edilen bir diğer kaynaktır. Müellifin yüksek lisans tezi olarak hazırladığı eserde ilk olarak lakîl ile aynı köke sahip “bulunmuş mal(lukata)” kavramı ve bu husustaki fıkhi hükümler ele alınmakta akabinde bu araştırma kapsamında bir başlık olarak ele alınan “lakîl” kavramının fıkhi değerlendirmesi sunulmaktadır.

Konuyla ilgili çalışmalar bu şekilde olmakla beraber bu tezde ele alacağımız çocuklara yönelik koruyucu tedbirler, bilhassa günümüzde çocuklar açısından uygulanan koruyucu tedbirlerin mevcut hukuk kuralları doğrultusunda uygulanış şeklinin fıkhi perspektif ile bir bütün şeklinde ele alınmasını gerektirmektedir. Söz konusu gayeye binaen yapılan bu çalışma çocuklara yönelik koruyucu tedbirlere

İslam dininin fıkhi kaideleri çerçevesinde bir bakış ve yorum sunmayı amaçlamaktadır.

Her dönem güncelliğini koruyan ve değişen şartlar neticesinde yeni çözüm yollarının işlerlik kazandırılmasına ihtiyaç duyulan “Kimsesizler Çocuklar” meselesi ve çözüm önerileri, hükümleri evrensel ve kıyamete dek sürecek olan İslam dininin hükümleri içerisinde elbette yer alacaktır. Bu hususta günümüzde de pek çok alanda akademik düzeyde çalışma yapılmış ve yapılmakta olmakla beraber, bilhassa dini inanç ve hassasiyetler doğrultusunda şekillenen toplumlarda dini hükümlerin hayata yansımalarının gözden kaçırılmasının, elde edilecek resmi eksik ve bulanık kılacağı şüphe götürmez. Bu amaçla gerek güncel hayatın sosyal dinamiklerinde, gerek kitlelerin hareket noktasında belirleyici bir role sahip olan inanç unsurunu göz önünde bulunduran çalışmalar ile himaye edilmeye muhtaç çocuklar sorununda çözüme yaklaşılabilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUYUCU TEDBİRLERE MUHATAP ÇOCUKLAR

I. ÇOCUK KAVRAMI

Çocukluk, her ferdin yetişkinlik öncesi geçirdiği bir evre olması yönüyle evrensel bir muhtevaya sahiptir. Her coğrafyada benzer bakım ve himaye ihtiyacı içerisindeki çocukların söz konusu beklentilerinin nitelikli bir biçimde karşılanabilmesi öncelikle çocuk olarak nitelendirilen bireyin insan yaşamının hangi evresinde yer aldığı netleştirilmesini gerektirmektedir. Böylelikle himaye edilecek fertler ile himaye sorumluluğunu üstlenecek yetişkin ayrımı yapılmış olacaktır.

Farklı kültür ve toplumlarda çocuk kavramına atfedilen anlam ve ilgili dönemin başlangıç ve nihayeti farklı telakki edilmekle birlikte bilhassa bu araştırma, İslam hukukunda çocuk kavramının hangi kapsamda ele alındığı hususu ile ülkemizdeki hukuki teamül içerisinde himaye edilmeye muhtaç çocukların niteliği üzerinde temellendirileceğinden bu kapsamın dışındaki muhteva konu ile alakalı diğer çalışmalara bırakılmıştır.

Toplumsal hayat sürmenin gerektirdiği karşılıklı ilişkiler ağını, adalet idesi ekseninde tanzim eden ve bunun için bağlayıcı normlar koyan hukukun muhatabı insandır.³ Fıkıh nazarında ise insanın bütün hak ve tasarrufları “ehliyet”e göre şekillenmektedir. Arapçada “ehliyet” sözlükte “yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik”⁴ gibi anlamalara gelmekle birlikte, *Şâriin kişide takdir ettiği ve onu dini hukuki teklifin muhatabı olmaya elverişli kılan özellik* şeklinde tarif edilebilir.⁵

Hakları kapsamında gelişiminin konu edildiği kaynaklar içerisinde çocuk; beden, motor, dil, duygu, zihin, sosyal, cinsel kimlik ve ahlak gelişiminin sıralandığı bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş olsa da fıkıh açısından temel kıtas, bedensel olgunlaşma (ergenlik) ve zihinsel kemalâttır.⁶

³ Yaman, Ahmet; Çalış, Halit; İslam Hukukuna Giriş, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul, 2013, 6. bs., s.217.

⁴ Bardakoğlu, Ali, “Ehliyet”, DİA, X, 533-539.

⁵ Yaman, Ahmet, Çalış, Halit; a.e, s.218.

⁶ Erdoğan, Oktay, Çocuk Hakları, Acar Basım, İstanbul 2011, s.28-63.

“Kur’an-ı Kerim’de çocuk kelimesi çok sık tekrar edilmemekte, bunun yerine ilgili ayetler benzer anlamı ihtiva eden benzer kavramlar ile farklı konular ve bağlamlar etrafında işlenmektedir. Söz konusu ayetlerde Türkçe’deki çocuk kelimesinin karşılığı olarak طفل *tıfl*⁷ ve صبی *sabi*⁸ kelimeleri yer almaktadır. Aynı zamanda farklı ayetlerde çocuk ifadesine karşılık gelen ifadeler de bu kavramı karşılamak için kullanılmıştır.”⁹

Benzer şekilde ولد *veled*¹⁰ kökünden gelen ifadeler, rada bahsinde مَوْلُود *mevlud*¹¹, kız çocuklarını gömmeye konusunda الْمَوْءُودَة *mevude*¹² يَتَامَى *yetâmâ*¹³ ile yetim kız çocukları kastedilmektedir.

Klasik kaynaklarda ve kimi sözlüklerde çocuk kavramına benzer tanımlamalar yapılmakla birlikte, bazı eserlerde çocukluk için ergenlik sınır kabul edilmiş ve “Henüz buluğa ermemiş kimse”¹⁴, “annesinden doğduğu andan buluğa erinceye kadar geçen zamandaki çocuğa tıfl denir.”¹⁵, “Doğumdan buluğa kadar olan insan yavrusu”¹⁶ “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız”¹⁷ “gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük yurttaş”¹⁸ “Velâdet ve bulug beyninde bir halet-i fitriye”¹⁹ gibi tanımlamalar yapılmıştır. Çocuk ifadesine farklı bir tanım da ise, “Yaş küçüklüğünden dolayı henüz mükellef olmayan ve her çeşit muameleyi yapmaya yetkili bulunmayan insan”²⁰ olarak tavsif edilmiş, şahsın hukuki tasarruf ve yetkileri öncelenmiştir.

Yukarıdaki tariflerde çocuk kavramı doğum ile bulug çağı arasında sınırlandırılmakla birlikte henüz anne karnında gelişmekte olan ceninin de çocuk

⁷ Nur, 24/31, 59; Hac, 22/5; Gâfir, 40/67.

⁸ Meryem, 19/12, 29.

⁹ Hökelekli, Hayati, "Çocuk", DİA, VIII, s.355-359.

¹⁰ Al-i İmran 3/47, Nisa 4/11, 12, 171, 176; Beled 90/3.

¹¹ Bakara 2/233, Lokman 31/33.

¹² Tekvir 81/ 8.

¹³ Nisa 4/127.

¹⁴ İsfahânî, Müfredât, s.405, Mısır.

¹⁵ İbn Manzûr, Lisânu'l Arab, XI, 402, I-XX, Lübnan, 1300.

¹⁶ Doğan, Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Gerçek Hayat, İstanbul 2001, 267.

¹⁷ TDK Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 556.

¹⁸ Yörükoğlu, Atalay, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Özgür Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 13.

¹⁹ Ali Haydar, Usul-i Fıkh,432.

²⁰ Çeker, Orhan, İslam Hukukunda Çocuk, Kayıhan yay. İstanbul 1990, 170-177.

kavramına dâhil edilmesini savunan bir görüş mevcuttur. Bu açıdan çocuk hakkında “Şahsiyetin başlangıcından itibaren tam ve sağlam doğmak şartıyla buluğa kadarki devrede bulunan insan yavrusudur.”²¹ tanımı benimsenerek, himayenin kapsamına ceninlik dönemi de dâhil edilmektedir. Bu tanım, şahsı anne karnından itibaren canlı kabul eden İslami bakış açısıyla örtüşmesi ve koruyucu tedbirler açısından da daha isabetli olması göz önünde bulundurularak tarafımızca da kabul gören en kapsamlı tariftir.

II. ÇOCUĞUN KORUNMA HAKKI VE ÇOCUKLARI KORUMANIN GENEL AMACI

Devletin insan unsurunu teşkil eden ferdin, geleceğin yetişkini olan çocuklar olduğu kabul edildiğinde, çocukları koruma ve her yönden geliştirme tedbirlerinin alınmasının toplumun gelişmişliğini yükselteceği sonucuna ulaşılması kaçınılmazdır. Bu sebeple çocukların beden ve ruh bütünlüğü içerisinde yetiştirilip topluma kazandırılması, devlet açısından zorunlu bir görevdir.

Bu probleme nitelikli çözüm üretmek için öncelikle sorunun kaynağı tespit edilmelidir. Çocukları himaye edilmeye muhtaç konuma getiren şartların kaynağına bakıldığında çocuk hakları sorununun esasında bir eşitlik meselesi olduğu kabul edilmekte bu sebeple kamu bilincinin oluşturulmasının çoğunlukla bu anlayışın kırılmasına yönelik olması önerilmektedir.²²

Çocukların sağlıklı birer birey olarak gelişimlerinin sağlanmasında devlet organlarının tedbirlerinin yanı sıra kişi ve kurum bazında da sorumluluk mevcuttur. Geçmişten günümüze dek süregelen geleneksel aile yapısındaki değişiklikler, hızlı kentleşme, uluslararası göçler, sosyal desteğin azalması vb. hususlar sözü edilen olumsuzluğu sürdürmektedir. Bu mesuliyet hakkıyla yerine getirildiğinde birey ve toplumda yer alan pek çok sorunun çözüme kavuşacağı açıktır.

²¹ Erbay, Celal, İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi, s.9.

²² Uğurlu, Zeynep; Gülsen, İpek Aksoy, Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi c. 1, s.1, 2014 – Haziran.

Her ne kadar sağlıklı toplumların sağlıklı aile ve fertler aracılığı ile inşa edildiği kabul edilmekte ve hukuki müeyyideler çocuğun her yönüyle lehinde hükümler vermekte ise de her dâim bu idealin yansımalarına rastlanamadığı da bir gerçektir. Çeşitli gerekçelerle aile bağından yoksun çocukların topluma intibakı açısından korunma ve himaye edilme tedbirleri de burada devreye girmektedir.

Dünya tarihi boyunca süren savaşlar neticesinde kimsesiz çocukların sayısı her dönemde bir problem oluşturmakta sözgelimi Suriye savaşı sonrasında ülkemizde kimsesiz çocuk problemi artmaktadır. “2015 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye’de 600 bin Suriyeli yetim çocuk bulunmaktadır. Söz konusu çocukların pasaport, kimlik kayıtları da bulunmamakta ve devletin kamplarda sağladığı yardımlardan da faydalanamadıkları görülmektedir. Birtakım yardım kuruluşları ve vakıflar aracılığı ile sağlanan yardım ve eğitim imkânlarının desteği ile ayakta durmaya çalışan bu çocukların, Müslüman coğrafyalardaki azımsanamayacak rakamlarını düşündüğümüzde çocukların tehlikelere ne kadar yakın ve korunmaya ne kadar muhtaç oldukları açığa çıkmaktadır.”²³

Tüm bu ve benzeri tehditlere yönelik geçmişten günümüze kadar çocukların himayesi hususunda pek çok düzenleme yapılmakla beraber yetişkin hakları temin edilirken çocukların risklere karşı açık bırakılması da bir ihmal olarak kabul edilmektedir.²⁴

Bu husus İslam dininde, anne karnında oluşumundan itibaren insanın birey kabul edilerek onun her türlü tehdit ve tehlike unsurundan korunması gerekliliğini vaz ettiği hükümleri aracılığıyla bildirilmiştir. Nitekim Yüce Allah “...*Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır...*”²⁵ ayetiyle ferdin yaşam hakkının korunmasının önemini belirtmekte bu amaçla temel bakım ve ihtiyaçların giderilmesine çeşitli ayetlerde vurgu yapılmaktadır.²⁶ Hz. Peygamber

²³ Erdoğan, Oktay, Çocuk Hakları, Acar Yay.(Yeniden Düzenlenmiş İkinci Baskı), İstanbul 2017, s.271.

²⁴ (39 ilçedeki 13000’e yakın kantinci ve hizmetliden 233 kişinin çeşitli suçlardan kaydı olduğu, bunlardan 17kişinin arandığı, suç dağılımlarının ise 17 cinsel suç, 13 narkotik suç, 11 dolandırıcılık, 34 silah, 12 öldürme, 13 yaralama, 1 tehdit, 65 hırsızlık, 19 kaçakçılık, 10 terör, 17 sahtecilik ve 29 diğer suçlardan olduğu ortaya çıkmıştır.) Naklen; Erdoğan, Oktay, a.e, s.273.

²⁵ Mâide, 32.

²⁶ Beled 90/15; Duhâ 93/ 6.

(s.a.v.)’de “*Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.*”²⁷ hadisi ile insan yaşamını iyileştirmeye yönelik sunulan her türlü imkan ve tedbirin inancın bir göstergesi olduğunu dile getirmektedir.

İslam hukuku açısından hükme konu olmuş “lakî” sahipsiz ve himayeye muhtaç olması yönüyle korunmaya muhtaç, çocuğa eşdeğer kabul edildiğinde, söz konusu çocuğun gören kişi tarafından alınması Hanefî usulünde “mendup” ve “müstehap”, alınmadığında ölüm tehdidi ile karşı karşıya bulunacak çocuğun alınması "farz-ı kifaye" kabul edilmektedir. Hatta gören kişi haricinde bu çocuğu alıp sahip çıkacak kimsenin bulunmaması halinde diğer üç mezhebe göre de bu çocuğun alınması “farzı-ayn” kabul edilmektedir.²⁸

Netice itibarıyla İslam dini açısından gerek velayet yetkisine sahip kimsenin ihmal ya da imkânsızlığı, gerek çocuğun himaye veya ek tedbir gerektiren ihtiyacı devletin bu hususta müdahalesini zorunlu kılmakta ve çocuğun bakım ve himaye sorumluluğunun üstlenilmesi sağlanmaktadır.²⁹

III. KORUYUCU TEDBİRLERE MUHATAP ÇOCUK

Toplumun sağlam bir temel üzere ikamesi ve devamlılığı, bünyesinde bulunan fertlerin uygun imkânlar çerçevesinde yetişmesi ile mümkündür. Dolayısıyla hayat seviyesini yükseltmeyi gaye edinen tüm milletler bünyesindeki çocukların her açıdan tam ve uyumlu gelişim sağlaması noktasında tedbirlerini almakla yükümlüdür.³⁰

Bu amaçla öncelikle sorunun kaynağına yönelindiğinde çocuğun uygun imkân ve şartlara ulaşmasının önündeki engeller kimi zaman aile mahrumiyeti, bazen, deprem, sel, kuraklık, açlık, susuzluk, bulaşıcı hastalıklar gibi tabi afetler ile savaş, soykırım, iç çatışmalar, madde kullanımı, kumar gibi insanların neden olduğu tehditlerden kaynaklanabilmektedir.³¹

²⁷ Tirmizî, Birr, 15; Ebû Dâvud, Edeb, 66.

²⁸ Kâsânî, Bedâiu’s-Sanâî, s.198.

²⁹ Serahsî, Mabsût, X, s.209 .

³⁰ Erbay, Celal, İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi, s.225.

³¹ Erdoğan, Oktay, Çocuk Hakları, Acar Yay.(Yeniden Düzenlenmiş İkinci Baskı), İstanbul 2017, s.271.

Günümüzde himaye edilmeye muhatap çocuğun tespit edilmesi hususunda hukuki düzenlemeler yer almaktadır. Herhangi bir çocuğun himayeye muhtaç olup olmadığı “Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Korunma Kararlarının alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik” kararlarına göre tespit etmektedir.³² Türk Ceza Kanunu’na göre bir kimsenin yaşı itibariyle kendisini idare edemeyecek çocuğa yardım etmemesi ya da durumu derhal devlete bildirmemesi suç kabul edilmiş hatta yardım edilmeyenin ölmesi ağırlaştırıcı sebep addedilmiştir.³³

Çocukların himaye edilip korunması, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın (yeni adıyla Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) görevleri arasında yer almaktadır. İlgili kararname md.4’e göre bu husus şöyle belirtilmiştir:

“Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek, ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, öncelikle çocuğun aile içerisinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla, aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla, güçlendirmek, korunmaya bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, özürlü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek, ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; ve planlamak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görevleri arasındadır.”³⁴

Toplumsal desteğe muhatap çocuklar, ilgili kanun maddesinde; “Korunmaya Muhtaç Çocuk; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri

³²Erdoğan, Oktay, a.e, s.572.

³³ TCK. md 98.

³⁴ <https://ailevecalisma.gov.tr/amasya/hakimizda/tarihce/> 27.11.2019.

kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk”³⁵ şeklinde tanımlanmıştır.

A. Türk Medeni Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Çocukları korunmaya ve himaye edilemeye muhtaç konumuna getiren durumlar çeşitlilik arz etmekle birlikte, bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede olan veya manen terkedilmiş halde kalan³⁶ ya da aile içinde kalması onlardan katlanmaları beklenmeyecek derecede ailenin huzurunu bozan çocuklar³⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Himaye edilmeye muhtaç çocuklara yönelik benzer bir tanımda ise bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olan çocuk³⁸ şeklinde tanımlanarak kapsam genişletilmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında yapılan bir diğer ifade “refakatsiz küçükler” olarak tanımlanmaktadır. Refakatsiz bir çocuk (küçük) "anne ve babasından ayrılmış olan ve hukuk veya geleneğe göre kendisinden birinci derecede sorumlu olacak birinin bulunmadığı" kişi olarak tanımlanmakta ve sayıları, ülkeden ayrılma nedenleri ve şartlarına göre büyük oranda değişmektedir. Netice itibariyle “Türkiye topraklarına hukuken ya da teamülen kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın gelen ve bu tür bir kişinin bakımına etkin olarak alınmadığı sürece refakatsiz küçük olarak adlandırılan 18 (on sekiz) yaşın altındaki iltica/sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu bir kişi ya da belli bir uyruğu olmayan vatansız bir kişidir. Türkiye topraklarına giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan iltica/sığınma başvuru sahipleri de bu kapsama girer.”³⁹

³⁵ SHK (Sosyal Hizmetler Kanunu), md. 3.

³⁶ TMK(Türk Medeni Kanunu), md.347/1.

³⁷ TMK, md.347/2.

³⁸ ÇKK (Çocuk Korunma Kanunu), md.3.

³⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, http://madde14.org/index.php?title=Refakatsiz_%C3%87ocuk#cite_note-1 17/9/2019.

B. Fıkhi Açıdan Korunmaya Muhatap Çocuklar

İslam dini açısından hassas ve üzerinde ehemmiyetle durulması istenen himayeye muhtaç çocukların oluşturduğu “yetim” kavramının kapsamı ve hangi çocukların bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği ile “lakî” olarak isimlendirilen küçüklerin vasıfları açıklık kazanması gereken hususlardandır.

1. Yetim Çocuk

“Yetim” ile “yütm” sözlükte her şeyin yalnız ve tek halini ifade etmek için kullanılır.⁴⁰ Sözlükte çocuğun babasız kalmasındaki yalnızlığı ifade etmektedir. Yetim kelimesini babanın bir şekilde yokluğunu ifade etmektedir.⁴¹ İlgili ayette de yer aldığı üzere “*annelerin örfi uygun olarak beslenmesi ve giyimi babaya aittir.*”⁴² beyanı ile aile içinde bu sorumluluğun sahibi dile getirilmiştir.

Kaynaklarda anne ve/veya babanın kaybı veya bilinmemesi durumunda yetim ifadesi kullanılmakta, ebeveynlerden birisinin kaybolması, terk etmesi yahut boşanma sonucu oluşan duruma hükmen, babası ölen çocuğa da buluş çağından sonra mecazen yetim denileceği kabul edilmektedir.⁴³

Yaş dönemi itibariyle “yetim” kelimesi ergenlik çağına gelmeden babasız kalan çocuk ve küçük şeklinde tarif edilmiş,⁴⁴ ilgili dönemin nihayeti hakkında “*Yetimliğin sona ermesi hakkında...*”⁴⁵ ayetinde belirtildiği üzere ergenlik çağına girilmesi yetime mallarının teslimi temel kabul edilmiştir. Bu konu hakkında Hz. Ali’den nakledilen “Buluğa erdikten sonra yetimlik kalkar”⁴⁶ hadisi ile şer’i alanda kelimenin ergenlik öncesi dönemi kapsadığı anlaşılmaktadır.

⁴⁰ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, “y-t-m”.

⁴¹ Cevherî, Sıhah, “y-t-m”.

⁴² Bakara,2/233.

⁴³ Dönmez, İbrahim Kâfi, “Yetim”, DİA, C.13, s. 401.

⁴⁴ Zuhaylî, el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuh, c.VIII, s.79, Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “yetim” ve “yütm”.

⁴⁵ Nisa 4/6.

⁴⁶ Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 9; Cessâs, Ahkâmu’l-Kur’ân, c.4, s.18.

İslam hukukunda yetimin ıstılahî manada, zina sebebiyle yahut geçim endişesiyle bir yere atılmış yahut yitirilmiş çocuk için de kullanılması⁴⁷, lakît/yetim kelimelerinin hangi yönden farklılaştığının izahını gerektirmektedir. Bu noktada lakît için babasının olup olmadığı tespit edilemeyeceğinden “mesâkîn” ifadesi kullanılmaktadır.⁴⁸

Herhangi bir sebeple himaye edilmeye muhtaç çocuklar üzerinde velayet sorumluluğunu üstlenen kimselere birtakım sorumluluklar yüklenmekte ve söz konusu sorumluluklar şahsi ve mali açıdan tedbiri gerektirmektedir.⁴⁹ Şahsi açıdan tedip ve evlendirilme hususlarında birtakım hükümler söz konusu olurken, mali açıdan nafaka, miras, yetime mallarının teslimi hususlarında birtakım yaptırımlar uygulanmaktadır.⁵⁰ Bu husus şahsa yönelik, mala yönelik ve hem şahıs hem mala yönelik olmak üzere (velâyet alen’nefs ve’l- mâl mean) şeklinde bir tasnif edilmektedir.⁵¹ Fıkıhta çocuğun velâyet ve vesayetinin babada olduğu, babanın vefatı halinde bu sorumluluğun mirastaki tertip üzere çocuğun baba tarafından erkek akrabalarına geçeceği (baba, büyük baba, öz erkek kardeş, baba bir erkek kardeş..), yukarıda sıralanan kimseler bulunmadığında ise velayetin anneye geçeceği kaydedilir.⁵² Bu sıralamada yer alan kimselerden hiçbirisinin bulunmadığı durumlarda ise Hz. Peygamberin “Velisi olamayanın velisi sultandır”⁵³ hadisi gereğince velayet devlete ait kabul edilmektedir.

İslam dini açısından yetim ve sahipsiz çocukların yalnızca temel bakım ve maddi ihtiyaçlarının giderilmesinin yeterli olmayacağı, bu çocukların tedip, eğitim ve manevi ihtiyaçlarının da karşılanması gerektiği bizzat Hz Peygamber’in Kur’ân’ın bu hususa dair temel ilkeleri doğrultusunda örneklik kazanmıştır.⁵⁴

⁴⁷ Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “lakît”, s.247.

⁴⁸ Elmalılı, Hak Dili Kur’ân Dili, c.7, s.495.

⁴⁹ Serahsî, Mabsût, c.IV, s.222.

⁵⁰ Zerkâ, Medhâl, s.819-820.

⁵¹ Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “Velâyet ‘ale’n-nefs” ve “Velâyet ‘ale’l-mal”, s.602.

⁵² Ebu Zehrâ, Usûlu’l- Fıkıh, s.487.

⁵³ Ebu Dâvud, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 15; İbn Mâce, Nikâh, 15.

⁵⁴ Apak, Âdem, a.e, s.47.

2. Nesebi Sahiplenilmeyen Çocuk /Lakît

“L-k-t” kelimesi sözlük anlamı olarak bir şeyi yerden kaldırıp almak, kuşun dane toplaması, ilmi kaynaklardan öğrenmek, elbiseyi yamamak vb. manalarına gelmektedir.⁵⁵ Genel kabule göre “lakît” kişinin aile veya çevresinin kendisini zina ile itham etmeleri veya mağduriyet endişesi ile sokağa atılmış veya kaybolmuş çocuğu ifade etmektedir.⁵⁶

Terk edilmiş çocuğu alma konusunda delil teşkil etmesi bakımından, bir kimseyi kurtaran kişinin bütün insanlığı kurtarmış olacağını beyan eden ayet⁵⁷ temel ilke kabul edilmiştir. Nitekim bir canlıya yapılan her türlü ihsan ve ihya hareketi her şeyden önce bir insanlık vazifesidir. Bu sebeple bir insana hele de savunmasız ve yardıma belki de en çok ihtiyaç duyan bir çocuğa karşı gösterilecek bu yakınlık, İslam dininde övgüye mazhar olmuş üstün bir tavır olmakla beraber fıkhi açıdan hükme konu olmuş, söz konusu çocukların alınması “mendup” ve “müstehap”, alınmadığında ölüm tehdidi ile karşı karşıya bulunacak çocuğun alınması "farz-ı kifaye" kabul edilmektedir. Hatta gören kişi haricinde bu çocuğun bulunması söz konusu değilse diğer üç mezhebe göre de bu çocuğun alınması “farzı-ayn” kabul edilmektedir.⁵⁸

Yetim çocuklarda olduğu gibi terkedilmiş çocuklar için de şahsi ve mali birtakım haklar söz konusudur. Şahsi hakların başında nesep hakkı gelmektedir.⁵⁹ Ayrıca velayet hususunda Hz. Peygamber’in “Velisi olamayanın velisi sultandır”⁶⁰ hadisi gereğince çocuğun şahsı ve malı ile alakalı konularda kanuni temsilcisi devlet olduğundan çocuğu bulan kişi, herhangi bir velâyet ya da vesayet yetkisini elde etmiş sayılmayacağından lakît’in velayeti, kendisini bulan kişiye verilebilmektedir.⁶¹

Aynı zamanda lakîtin dini⁶² ve diğer tasarrufları⁶³ da lakîtin şahsı ile alakalı hakları kabul edilmiş ayrıca lakît mali hakları⁶⁴ açısından da değerlendirilmiştir.

⁵⁵ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, c. VII, s.393-394; Cevherî, Sıhah, s.1059.

⁵⁶ Serahsî, Mebsût, c.10, 209; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâî, c. VI, s.197.

⁵⁷ Mâide, 5/32.

⁵⁸ Kâsânî, a.e, s.198.

⁵⁹ Kâsânî,a.e, s. 323.

⁶⁰ İbn Mâce, Nikâh, 15, Ebu Dâvud, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 15.

⁶¹ Zeydan, Mecmua Buhus Fıkhiyye, S.365.

⁶² Serahsî, a.e, s.209-210.

IV. ÇOCUK HAKKINDA KORUMA KARARININ ALINMASI VE SONUÇLARI

A. Çocuk Hakkında Koruma Kararının Alınması

Çocukların korunması hususundaki yasal tedbirlerde çocukların himayesi ve bakımının devletin asli görevleri arasında sayılmaktadır.⁶⁵ Anayasanın “Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” kenar başlığı altındaki 41. Maddesine göre;

“Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle anne ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.” İbaresıyla kayıt altına alınmakta olup, TMK md.346; “Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana –baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır.”³⁴⁷’de ; “Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir.” şeklinde yer almaktadır.

“Cumhuriyet savcısı soruşturmayı yürütürken aynı zamanda da tedbir kararı alınabilmesi için korunma ihtiyacı olan çocuğu SHÇEK(Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu)’e bildirmekle yükümlüdür. SHÇEK gerekli incelemeyi derhal yapar. Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınması gereken hallerde il veya ilçe sosyal hizmetler müdürlüğüne çocuk hakkında bu yönetmeliğin 21. maddesine uygun olarak hazırlanacak sosyal inceleme raporu talep yazısı ekinde mahkemeye veya çocuk hâkimine sunulur. Kurum aynı zamanda yaptığı inceleme sonucunda hazırladığı sosyal inceleme raporunun bir örneğini soruşturmayı yapan cumhuriyet savcılığına gönderir. Cumhuriyet savcısı da soruşturma sırasında gerekli gördüğünde çocuk hâkiminden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini isteyebilir.”⁶⁶

“Tedbirler seçilirken bir sıra gözetilir. Öncelikle aile içinde desteklenen tedbirlerden danışmanlık, eğitim ve sağlık tedbirleri, nazara alınır. Kurum bakımı ve tutma son çare olmalıdır.”⁶⁷ ÇKK. 5/1. maddesi gereğince koruma tedbirine ailenin yanınıda başlanması gerektiği ifade olunmuştur. Çocuğun ailesi yoksa kuruma

⁶³ İbn-i Kudâme, el-Muğnî, c. VI, s. 125.

⁶⁴ Kâsânî, a.e, s.198-199.

⁶⁵ Erdoğan, Oktay, Çocuk Hakları, Acar Yay.(Yeniden Düzenlenmiş İkinci Baskı), İstanbul 2017, s.558.

⁶⁶ Çocuk Korunma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik md.518

⁶⁷ ÇKK. md.4.

yerleştirilmesi kaçınılmazdır. Ailesi olduğunda ise şu ikilem ile karşılaşilmektedir: Çocuk ailesinden alınıp kuruma yerleştirilmek ya da ailesi yanında desteklenmesi hususunda her vaka kendi dinamiği içerisinde değerlendirilmelidir. Tehlike altındaki çocuğun ailesi desteklenmekle risk bertaraf edilecekse çocuğun aileye teslimine ve ailenin desteklenmesine karar verileceği belirtilmektedir.⁶⁸

Çocuk Koruma Kanunu, tedbir kararı hususunda çocuğun menfaatine uygun ve erişimi uygun yer hâkimini yetkili kılmıştır. Korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğu menfaatleri bakımından kendisinin, ana-baba, vasi, kendisine bakıp gözeten kimse veya kurumun bulunduğu yerdeki çocuk hâkimince alınır.⁶⁹ Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı talep üzerine veya re'sen alınabilir. Çocuğun anası, babası, vasîsi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimsesi SHCEK ve savcı talepte bulunabilir. “Hâkim çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir. Bu karar acele hallerde, çocuğun bulunduğu yer hâkimi tarafından da verilebilir. Ancak bu durumda karar, önceki kararı alan hâkim veya mahkemeye bildirilir.”⁷⁰

Koruyucu destekleyici tedbir kararları, Çocuk Koruma Kanunu’na göre verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre yerine getirilir. Tedbir kararında, tedbiri uygulayacak kişi, kurum veya kuruluş adı belirtilir.⁷¹ Ancak karar verilirken tedbiri uygulayacak idarenin takdir yetkisi kısıtlanmamalı, hizmet uygulaması daraltılmamalıdır.⁷² Zamanlama olarak ise “Koruyucu ve destekleyici tedbir kararları esas itibariyle bir koruma tedbiri olduğundan, kesinleşmesi beklenmeden derhal uygulanır.”⁷³

Çocuk hakkında kurum bakımına karar verilmişse SHCEK tarafından yerine getirilir. Kurum tedbir uygulanan çocuğu, resmi veya özel kuruluşlara yerleştirmek suretiyle kararı yerine getirir. Koruyucu ve destekleyici tedbirler gizlilik içinde ve

⁶⁸ ÇKK. md.5/3.

⁶⁹ ÇKK. md.8.1.

⁷⁰ ÇKK. md.7/5.

⁷¹ Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik md.8/13.

⁷² Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik md.8/14.

⁷³ Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik md.9/2.

çocuk ile ailesinin damgalanması, afişe edilmesi ve dışlanması önlenecek şekilde tertip edilir. Mahkeme çocuğun aileye teslimine karar vermişse çocuk ailesine teslim edilir. Denetimin sürmesine de karar verilmişse bu görev SHCEK tarafından gözetim esaslarına göre yerine getirilir.⁷⁴

“Koruyucu ve destekleyici tedbirler kararı veren mahkemenin bulunduğu yerde uygulanır. Ancak burada yerine getirilemezse tedbiri yerine getirmekle sorumlu kurum, tedbirin nerede yerine getirileceğine karar verir.”⁷⁵ Koruyucu ve destekleyici tedbirlerden danışmanlık tedbiri, MEB, SHCEK ile yerel yönetimler tarafından; eğitim tedbiri MEB ile çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı tarafından, bakım tedbiri, SHCEK tarafından, barınma tedbiri, MEB, SHCEK ile yerel yönetimler tarafından, sağlık tedbiri, sağlık bakanlığı tarafından yerine getirilir. Tedbir kararının uygulanmasını denetlemek, kanunun ilgili tedbiri yerine getirmekle sorumlu tuttuğu bakanlığın görevidir.”⁷⁶

Çocuk hakkında korunma kararı alınmasının hukuki dayanağı SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu) 24. maddesinde açıklanmakta ilgili maddeye göre çocuk reşit oluncaya kadar şayet tedbir gerektiren durumlar ortadan kalkarsa kurum yetkililerinin önerisi neticesinde mahkeme kararıyla tedbir kaldırılabilir. Aynı zamanda çocuk ilgili koruma kararının devam etmesini talep ettiğinde reşit olduktan sonra da tedbir kararı uzatılabilir.⁷⁷

Fıkhi açıdan çocuğun himayesini gerektiren hususlar çocuğun bakımını üstlenen kişinin velayet yetkisini ifada yetersizliği ya da himaye edilen çocuğun şahsına yöneliktir. Her iki durumda da nihai karar hâkimdedir. Hâkim yetkisi dâhilinde dilerse velayet yetkisini ilgililerin üzerinde bırakabilecektir.⁷⁸

⁷⁴ ÇKK. md.37.

⁷⁵ Yönetmelik md.913.

⁷⁶ Yönetmelik md.18/13.

⁷⁷ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.33 Ayrıca Korunma kararının çocuğun reşit olmasından önce kaldırılması, reşit olduktan sonra kaldırılması ve korunma kararı kalktıktan sonra reşit olan çocuklara sağlanan destek hakkında bkz. a.e, s.33-35.

⁷⁸ Erbay, Celal, İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi, s.233.

B. Çocuk Hakkında Korunma Kararı Alınmasının Sonuçları

Devlet, himaye tedbiri alınan çocuk hakkında aileye ait velayet hakkını üstlenmiş olmaktadır. Hakkında korunma kararı alınan çocuk hakkında devletin korumasına başvurulmuş olmaktadır. Devlet bu sorumluluğu ya ilgili kurumlar aracılığıyla ya da denetim ve gözetimindeki bir koruyucu ailede bakılıp meslek sahibi edilmesini sağlamak kaydıyla gerçekleştirmektedir.⁷⁹

Himaye edilecek çocuklara yönelik tedbirler sosyal açıdan üç başlık altında toplanmaktadır. Bu tedbirler çocuğun ailesi yanında bakılması, devletin aile bakım modellerinden koruyucu aileye da evlat edinme modelini tercih etmesi ya da çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda kuruluş bakımı şeklinde gerçekleştirilmektedir. Öncelikle çocuğun biyolojik ailesinin şartları ve durumu tetkik edilerek çocuk açısından elverişli şartlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Söz konusu şartların çocuk açısından iyileşme kaydedemeyeceği durumlarda ise devlet ya çocuğun menfaatini ve ihtiyacını önceleyerek aile yanında bakım ve ya kurum bakımlarından birini tercih etmektedir.

Yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde çocuk açısından en uygun ortamın aile içerisinde çocuğu tehdit eden herhangi bir unsur olmadığında kendi biyolojik ailesi olduğu tespit edilmiştir. Ailenin çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki etkisi yadsınamaz. “Ancak aile içerisinde çocuğun kendi anne- babası çocuğun bakım ve himayesi konusunda gerekli özen ve ihtimamı gösteremediğinde çocuk devletin korumasına ihtiyaç hissetmektedir. Bu noktada devlet mahkeme kararıyla çocuğu bakım ve koruma altına almaktadır.”⁸⁰

Geçmişteki uygulamalardan farklı olarak günümüzde SHÇEK tarafından yapılan tedbir kararlarında çocuklara yönelik aile bakımı öncelenmektedir. Bu doğrultuda kurum bakımına alınan çocukların en kısa sürede aile yanına dönmelerini sağlayan bir takım projeler geliştirilmiştir. “Aileye Dönüş”, “Benim Ailem (7-18 Yaş

⁷⁹ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.33.

⁸⁰ Kaya, Abdülkadir, "Niçin Koruyucu Aile Olmak Gerekir", Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 183-189.

Aile Eğitim Programı)” ve “Aile Yanında Destek” projeleri uygulamaya konulmuştur.⁸¹

Tüm bu sıralanan tedbirlerin yanı sıra Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) bünyesindeki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde aileye yönelik danışmanlık hizmetleri mevcuttur.⁸²

İslam hukuku açısından dünyaya gelen her birey nesep bağı ile öncelikle babasının daha sonra sırasıyla şartları taşımasına göre velayete ehil kimselerin sorumluluğunda kabul edilmekte,⁸³ velayetin ise dayanağı acziyet, bilhassa çocuklar açısından küçüklük ile gözetim ve himaye amacını gerçekleştirmeye yönelik ifa edilmektedir.⁸⁴

Klasik fıkıh literatüründe velayet yetkisine sahip kimsenin evlendirme ve tedip yetkileri vesayet kavramı ile açıklanmakta,⁸⁵ bilhassa babanın bulunmadığı durumlarda çocuk açısından mali sorumluluk da üstlenileceğinden velayeti üstlenecek kimselerin akıllı ve baliğ olmaları ve tam eda ehliyetine haiz olmaları şart koşulmuştur.⁸⁶

Sözü edilen hususların yanı sıra bu kimseler velâyet görevlerini yerine getirirken acze düşmeyecek bir sağlık ve fiziksel yeterliliğe sahip, kendilerine güvenilen, hile ve aldatmaya başvurma alışkanlığı bulunmayan, ahlaki açıdan olgun bireyler arasından seçilmelidir.⁸⁷ Velâyet hususunda inanç birliğinin bulunması da ayrıca şart koşulmuş ve veli olacak kimselerin Müslümanlardan seçilmesi uygun bulunmuştur.⁸⁸ “Bu alanda İslam Hukuku ile ilgili ilk düzenleme Suudi Arabistan Bakanlar kurulunun H. 13.5.1395 tarih ve 612 sayılı kararıyla yayınlanan “Himayeye Muhtaç Küçüklerin Korunması Hakkındaki Nizamnamenin 12.maddesinde küçüğün ancak bakım ve gözetimini üstlenecek bir ailenin bulunmaması halinde sosyal

⁸¹ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016) ,s.117-121.

⁸² Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016) , s.138.

⁸³ Kâsânî, Bedâiu’s-Sanâî, c. V, s.1.55

⁸⁴ Apaydın, H. Yunus, “ Velâyet”, DİA, XXXXIII, 15-19.

⁸⁵ Serahsî, el-Mebsût, c. IV, s.222.

⁸⁶ Ebu Zehrâ, Usûlu’l- Fıkıh, s.489.

⁸⁷ Erbay, Celal, İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi, s.167.

⁸⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, c.II, s.425-437.

kurumlardan birine yerleştirilebileceği hüküm altına alınmıştır. Buna göre çocuğun bir aile yanına yerleştirilmesi halinde bakım giderleri bakım  creti ve nafaka kapsamına giren diğer masrafları ilk planda varsa kendi mal varlığından karşılanacaktır. Burada  ocuk lakît statüsünde değerlendirilmekte, şahsi mal varlığının da olmaması durumunda masrafları da yine devlet mesul tutulmaktadır.”⁸⁹

⁸⁹ Erbay, Celal, İřlam Hukukunda Küçüklerin Himayesi, s.233.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUĞUN EVLAT EDİNME YÖNTEMİYLE KORUNMASI

I. EVLAT EDİNMENİN TANIMI, HUKUKİ DAYANAĞI VE UYGULANIŞI

Her dönem güncelliğini korumuş ve farklı ortamlarda farklı biçimlerde olmakla beraber toplumdaki himaye edilmeye muhtaç çocukların bakım ve yetiştirilmesini sağlamış olan “evlat edinme” kurumu geçmişte neslin devamı, çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynlere anne-baba olma duygusunu yaşatmayı amaçlamıştır. Neticede ise hem anne baba olma duygusunu tatmak isteyen bireylere bir imkân oluşmakta hem de sahipsiz ve himayeye muhtaç çocuklara uygun ortam sağlanmaktadır.¹

İslam Hukuku açısından ise evlat edinmenin caiz olmadığı, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların himayesi mevzuunda İslam dinindeki yardımlaşma, hibe, vasiyet ve vakıf gibi yollarla çözüm bulunduğu, bugün için de benzer uygulamalarla çağdaş hukukun önerdiği evlatlık müessesesine gerek olmadığı görüşü genel bir kabul olarak görülmekte² ve öz evladın “asli neseb” sahibi olmasının yanı sıra “evlatlık” sonradan nesebe geçirildiğinden bu konu hakkındaki naslar, dini ve hukuki bir prensip olarak kabul edilmektedir.³

Ancak tüm bu görüşlerden farklı olarak özellikle günümüz fıkıh yorumlarında korunmaya muhtaç çocukların yaşadıkları sorunların İslam dini açısından yeniden ele alınıp değerlendirilmesinin gerekliliği hakkında görüşler de sunulmaktadır.⁴

“Tanım itibarıyla evlat edinme müessesesinde zaman içerisinde değişiklikler meydana gelmiştir. Nitekim 743 sayılı Türk Hukuku içerisinde bu akit neticesinde neseb ilişkisi kurulması yönünde bir vurgu yer almamakta, evlat edinme müessesesi “Aile Hukuku”na ait akitlerden sayılıp evlatlık ile evlat edinen arasında o zamana

¹ Köse, Murtaza, "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi." Atatürk Üniversitesi İlahiyât Tetkikleri Dergisi 15 (2001).

² Turgay, Nurettin, "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Evlat Edinme Meselesi." Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, c 7: 81-97.

³ Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Aile İlmihali, s.280.

⁴ Yıldırım, Mustafa, İslam Hukukunda Evlat Edinme, 115-117.

kadar var olmayan bir nesep bağının doğumuna yol açtığından kurucu (inşai) bir mahiyeti olduğu kabul edilmektedir. Nitekim aynı medeni kanunda uygulamanın “tedrici olarak gerçekleştiği” ve “akdi temele dayandığı” belirtilmekte, nesep bağını ifade etmek için “ca’li nesep”⁵, “(sun’i) yapay nesep”, “farazi nesep” veya evlatlık ile evlat edinen arasında bu sözleşme neticesi meydana gelen ve tabii olmayan nesep bağı anlamında “akdi nesep” ifadeleri kullanılmaktadır.”⁶

Bu görüş evlat edinen ile evlat edinilen kimse arasında olduğu kabul edilen bu bağı evlilik birliği içerisinde kan bağı aracılığıyla oluşmayıp hukukun eseri neticesinde gerçekleşmesi yönüyle sahih nesebin bir nevi olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Nitekim oluşturulan bağı hükmen asıl nesepteki şekliyle kalıcılığı söz konusu değildir. Aynı zamanda evlenme yasağının değişkenliği, miras hakkında şahsi talep doğrultusunda düzenlemelerin yapılmasına veya kaldırılabilmesine hukuki yolun açık bırakılması gibi sahih nesepte uygun karşılanmayan hususlar uygulama neticesinde sahih nesebin oluşmayacağı düşüncesini desteklemektedir.

Ancak 4721 sayılı yeni Medenî Kanunda “Soy bağı ayrıca evlât edinme yoluyla da kurulur.”⁷ maddesi gereğince evlât edinme nesep bağının oluşturan bir uygulama olarak kabul edilmiştir. Böylelikle evlat edinme kurumu “Belirli bir resmi prosedür çerçevesinde ortaya konulan ve çift taraflı iradenin kamu otoritelerince onaylanması ile gerçekleşen, neticesinde nesep hükümleri doğuran iki yönlü bir hukuki muamele”⁸ ifadesiyle, günümüz resmi kayıtlarında ise “Durumu evlat indirilmeye uygun olan çocukla, durumu evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulması”⁹ şeklinde tanımlanmaktadır.

Evlatlık ilişkisinin ancak mahkeme kararı ile kurulabileceği belirtilmektedir.¹⁰ İzin vermeye yetkili hâkim, evlat edinen kimsenin ikametgâhı asliye hukuk

⁵ Öztan, Bilge, Şahsın Hukuku Hakiki Şahıslar, Ankara, 1994, s. 186.

⁶ Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin, Aile Hukuku, İstanbul, 1986, s. 463.

⁷ TMK. md. 282.

⁸ Gürkan, Ülker, Evlat Edinme ve Beslemelerin Hukuki Durumu, Ankara 1974, s.165,166

⁹ <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/> (27.11.2019).

¹⁰ TMK. md.314.

hâkimidir. İkinci olarak yapılan bu resmi işlemin nüfus kütüğüne işlenip tasdik edilmesiyle uygulama resmîyet kazanır. Hukuki olarak kurulan evlat edinme bağının yine hukuki düzlemde gerekli şartlara bağlı olarak kaldırılabilceği de ilgili kanun maddesinde belirtilmektedir.¹¹

Türk Medeni Kanunu'nun 305-320. maddeleri kapsamında çocuğun evlatlık hükmüne konu olabilmesinde anne-baba adaylarına birtakım koşullar öne sürülmektedir. Bu şartlar evlat edinme uygulamasının unsurları ile resmîyetini sağlayacak şekil ve usulü açıklamaktadır.

Uygulama küçüklerin evlat edinmesi açısından gerekli şartlar ve yetişkinler ile herhangi bir engeli bulunan kimselerin evlat edinmesine yönelik şartlar şeklinde detaylandırılabilir. Öncelikle küçüklerin evlat edinilmesine yönelik genel şartlara bakacak olursak; evlat edinen kimse çocuğa, en az bir yıl süreyle bakmış olmalıdır.¹² Bunun yanı sıra evlat edinme işleminin olmazsa olmaz koşulu kabul edilen¹³ çocuğun yararının öncelenmesi¹⁴ ve ailedeki diğer çocuklar hakkında adaletle aykırı bir tutum sergilenmemesi,¹⁵ eşlerin en az beş yıldan beri evli olmaları veya her ikisinin de otuz yaşını doldurmuş olmaları şart koşulmaktadır.¹⁶ Uygulamaya yönelik özel durumlar açısından ise ilgili maddelerde; evli olmayan kimsenin evlat edinebilmesi için 30 yaşını doldurması beklenmektedir.¹⁷ Söz konusu hususların yanı sıra evli olmayanlar birlikte evlat edinemezler.¹⁸

Ayrıca 30yaşını doldurmuş eşlerden biri diğerinin çocuğunu evlat edinmek istediğinde çiftin en az iki yıl süre ile evli olmaları ya da ilgili kişinin 30 yaşını doldurması yeterli kabul edilmektedir.¹⁹

Evlat edinen kimse ile evlatlık arasında bulunması gereken yaş farkı da hukukta düzenlenmiş ve söz konusu kimseler arasında 18 yaş farkının bulunması

¹¹ TMK. md.317, 318.

¹² TMK. md.305.

¹³ TMK. Tasarı ve Gerekçesi, md. 305.

¹⁴ TMK. md.305/2.

¹⁵ TMK. md.305/2.

¹⁶ TMK. md.306.

¹⁷ TMK. md.307.

¹⁸ TMK. md.306.

¹⁹ TMK. md.306.

istenmiştir.²⁰ Mümeyyiz çocuğun evlat edinme hususunda isteğinin öncelenmesi,²¹ benzer şekilde çocuğun biyolojik ana babasının rızası²² vesâyet dairelerinin izni söz konusu gerekliliklerdendir.

Evlat edinme, akdi temele dayanan bir hukuki muameledir. Bu sebeple Meydana gelmesi tarafların bazı hallerde bunların kanuni mümessillerinin karşılıklı olarak rızalarını beyan etmelerine ve bazı muayyen vaziyetlerde de ayrıca salâhiyetli bir makamın veya diğer bir şahsın muvafakatinin alınmasına bağlanmıştır. Bu husus ilgili kanun maddesinde açıkça belirtilmektedir.²³

Erginlerin ve kısıtlıların evlat edinmeleri hususu da ilgili kanun maddesinde yer almaktadır. Bu şartlar;

Evlat edinenin altsoyu bulunmaması koşuluyla, ergin veya kısıtlı aşağıdaki hallerde evlat edinilebilir: 1. Bedensel veya zihinsel özrü sebebiyle sürekli olarak yardıma muhtaç ve evlat edinen tarafından en az beş yıldan beri bakılıp gözetilmekte ise, 2. Evlat edinen tarafından, küçükken en az beş yıl süreyle bakılıp gözetilmiş ve eğitilmiş ise, 3. Diğer haklı sebepler mevcut ve evlat edinilen, en az beş yıldan beri evlat edinen ile aile halinde birlikte yaşamakta ise şeklinde düzenlenmekte olup ergin ve kısıtlının evli olması durumunda Evli bir kimse ancak eşinin rızasıyla evlat edinilebilir. “ hükmüne binaen eşin rızası şart koşulmaktadır. Diğer hallerde, “Bunlar dışında küçüklerin evlat edinilmesine ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulanır.”²⁴

hükmüne göre belirtilmiştir.²⁵

Evlat edinme uygulamasının hukuki bir niteliğe sahip olması neticesinde birtakım sonuçlar meydana gelir. Bu sonuçlar öncelikle genel, akabinde mali sonuçlar olarak sıralanabilir. Genel sonuçlar evlatlığın şahsına ait soyadı, ikametgâh, hısımlık, evlatlığın gerçek anne-baba ilişkisine yönelik hükümler, evlat edinenin şahsına yönelik velâyet hakkı, bakım yükümlülüğü, ana-baba adı hükümleri ve evlenme yasağı şeklinde sınıflandırılabilir.

²⁰ TMK. md.308.

²¹ TMK. md.308.

²² TMK. md.309.

²³ TMK. md.312.

²⁴ TMK. md.313.

²⁵ Kızır, Mahmut. "Türk Hukukunda Evlât Edinme." Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17.1 (2004): 151-184.

Mali sonuçları açısından uygulama; evlat edinen kimse açısından çocuğa yönelik mal varlığını idare veya faydalanma, nafaka veya uygulamanın mirasa yönelik sonuçları açısından ele alınmaktadır. Miras konusunda ise evlat edinenin mirasçılığı, evlatlığın mirasçılığı, evlatlığın gerçek anne babasından mirasçılığı ve evlatlığın altsoyunun ve evlatlığının mirasçılığı hususlarına açıklama getirilmektedir.²⁶

Nitekim karşılıklı rıza ve sözleşme neticesinde karara varan tarafların mirasçılık, soyadı hakkı, nüfus kaydına kimlerin isimlerinin yazılacağı, miras ve diğer hususlarda tarafların zarar görmemesi, çocuğun resmiyetteki ile bağlarının yeni ailesine intikali durumları ilgili hukuk maddesinde²⁷ beyan edilmektedir.

Genel sonuçlardan evlatlığın şahsına yönelik soyadı ile ilgili kanun maddesi, evlat edinme mukavelesi akabinde çocuğun kendi soyadını kullanamayacağı yönündedir.²⁸ Fakat evlatlık, rüşte ulaşması halinde asıl anne-babasının ismini kullanma hakkına sahiptir.²⁹ Eğer küçüğün eski soyadını taşıması lehine bir sonuç oluşturuyorsa soyadının değiştirilmesini isteyebilir.³⁰

Evlat edinmenin evlatlıkla alakalı şahsi sonuçlarından bir diğeri ise hukuki adresi konusundandır. Evlatlığın ergin olması halinde genel hükümlere göre tayin edilen ikametgâh, ergin olmaması halinde kendisini evlat edinenin velâyeti altında kabul edilir.³¹ *"Velâyet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babasının; ana ve babasının ortak yerleşim yeri yoksa çocuğun kendisine bırakıldığı ana ve babanın yerleşim yeridir."*³² İlgili madde gereğince evlat edinilen çocuğun veya kısıtlının ikametgâhı, evlat edinen kimseye tabi kabul edilmektedir.³³

²⁶ Kizir, Mahmut. "Türk Hukukunda Evlat Edinme." Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17.1 (2004): 151-184.

²⁷ TMK. md.314.

²⁸ TMK. md.314/3; eMK (Eski Medeni Kanun).md. 257.

²⁹ TMK. md.314; eMK.md. 257.

³⁰ TMK. md. 27/1.

³¹ TMK. md. 314.

³² TMK. md. 21.

³³ Kizir, Mahmut. "Türk Hukukunda evlat edinme." Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17.1 (2004): 151-184.

İlgili kanun maddesine göre evlatlık ile evlat edinen arasında hısımlık oluşturacak bir soy bağı ilişkisi kurulmaktadır.³⁴ Bu hususta mevcut kanaat;

"Bu hüküm gereğince, evlâtlıkla evlât edinen arasında hısımlık ilişkisi doğmaktadır. Evlât edinenle evlâtlığın altsoyu arasında hısımlık ilişkisinin meydana gelip gelmeyeceği hususu doktrinde tartışmalıdır. Bazı yazarlar, meydana gelen soy bağı ilişkisinin kan bağına değil, kanuna dayalı olduğu gerekçesiyle hısımlık ilişkisinin kurulamayacağını kabul etmektedirler. Aksi görüşte olan yazarlara göre, kanun, evlât edinmenin meydana getirdiği hısımlığı evlâtlığın altsoyuna da teşmil etmiştir. Evlâtlığın altsoyu ister reşit olsun, ister olmasın, evlât edinen ile hısım telakki edilir ve ona kan hısımları gibi mirasçı olur (TMK. m. 500). Buna mukabil, evlâtlık, evlât edinenin kan ve sıhrî hısımlarıyla hısım olamaz. Evlâtlık, evlât edinenin daha sonra evlât edindiği evlâtlıkların ve sonradan doğan çocukların kardeşi olmaz. Aynı şekilde, evlât edinenle evlâtlığın kendi hısımları arasında bir hısımlık doğmaz; dolayısıyla, evlâtlık ile evlât edinenin hısımları da birbirleriyle akraba haline gelmezler." yönündedir.

Evlat edinme uygulaması çift taraflı bir sözleşme niteliğine sahip olduğundan evlatlık açısından doğan hukuki sonuçların evlat edinen açısından da oluşabileceği açıktır. Her şeyden önce anne-baba olma öncelikli amacıyla kurulan bu bağ neticesinde evlatlığın öz anne-babasına ait olan tüm hak ve yetkilerinin evlat edinme neticesinde yeni ailesine geçeceği belirtilmektedir.³⁵ Böylelikle asıl anne- babanın velâyet yetkisi sonlanmış olur. Evlât edinen kimse, velâyeti altındaki evlâtlığın bakımı ihtiyaçlarının giderilmesi ve eğitiminden sorumlu kabul edilmektedir.³⁶

Evlatlığın eşlerden yalnızca biri tarafından sahiplenilmesi halinde ortak velayetin gerçekleşmeyeceği, evlat edinmenin sürecinin ortak gerçekleşmesi halinde evlilik süresince velayetin ortak yürütüleceği karar bağlanmıştır.³⁷ Evlat edinen eşlerden birinin vefatı halinde evlat edinilen çocuğun sorumluluğu hayattaki kişiye, boşanma halinde ise çocuğun velayetini üstlenen kişiye sorumluluk devredilmektedir.³⁸ Evlât edinenin ölmesi halinde çocuk biyolojik ailesine devredilmemekte, kendisine bir vasi belirlenmesine hükmedilmektedir.³⁹

Evlâtlık hakkında hukuki sonuç doğuran bir diğer husus evlatlığın nüfus kaydında anne baba olarak kimin yazılacağı hakkındadır. İlgili kanun maddesine

³⁴ TMK. md.282/3.

³⁵ TMK. md.314/1.

³⁶ TMK. md.339.

³⁷ TMK. md.336/1.

³⁸ TMK. md.336/3.

³⁹ Kizir, Mahmut. "Türk Hukukunda evlât edinme." Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17.1 (2004): 151-184.

göre gayrı mümeyyiz çocukların nüfus kaydına evlât edinen eşler anne baba olarak yazılmaktadır.⁴⁰

4721 sayılı Türk Medenî Kanununa göre evlenme engeli konusunda da hüküm belirtilmiş ilgili maddeye göre evlatlık evlat edinen ile evlenemeyeceği gibi bu kimselerden biri ile diğerinin altsoyu ve eşi için de aynı husus geçerlidir.⁴¹ Uygulamanın geçmişe dönük maddesinde⁴² sahih nesep ilişkisinden farklı olarak evlatlık ve evlat edinen ya da bunlardan biri ile diğerinin eşinin evlenmesi halinde, bu evlilik geçerlidir; buna mukabil evlatlık ilişkisinin sona ereceği belirtilmektedir.⁴³ Dolayısıyla evlatlık ile evlat edinen arasında oluşturulan hukuki bağda sahih nesep gerçekleşmediğinden evlatlığın, evlat edinenin ana veya babası veya diğer usulü ile evlenebilmesinde bir sakınca görülmemekte benzer şekilde evlatlıkla evlat edinenin diğer evlatlıkları arasında izafî de olsa kardeşlik bulunmadığından bunlar arasında da evlenme yasağından bahsedilmemekteydi.⁴⁴ Yapılan son değişiklik ile taraflar ve altsoylarını kapsayan bir düzenleme getirilmiş ve evlâtlık ilişkisinde taraflar arasında evlilik kesin surette yasaklanmıştır.

Uygulamanın taraflara yönelik mali sonuçlarına değinecek olursak konu farklı yönlerden ele alınmaktadır. Öncelikle evlât edinen kimsenin evlat edindiği çocuğun mal varlığına yönelik idare ve istifade yetkisine değinilecek, akabinde nafaka hakkındaki düzenleme sunulacak ve son olarak evlat edinmenin mirasla ilgili hangi sonuçları doğurduğu açıklanacaktır.

Türk Medeni Kanununda çocuğun mal varlığını idare yetkisi evlilik birliği süresince anne ve baba üzerinde kabul edilmektedir.⁴⁵ Evlat edinme neticesinde evlat edinene geçen velâyet hakkı gereğince evlatlığın mallarının idaresi ve yararlanma hakkı da bu kimselere geçmektedir. Evlat edinilen çocuğun mallarından yararlanma

⁴⁰ TMK. md.314/4.

⁴¹ TMK. md.129/3.

⁴² TMK. md. 121.

⁴³ MK. md. 121.

⁴⁴ Yarg. 2. HD., T. 13. 04. 1976, E. 2946, K. 3246 (YKD., S. 3, s. 335).

⁴⁵ TMK. md.352-354.

hususunda ise “Ana ve baba kusurları sebebiyle velâyetleri kaldırılmadıkça, çocuğun mallarını kullanabilirler”⁴⁶ kaydıyla yer almaktadır.

“Evlât edinen, velâyeti suiistimal sebebiyle velâyetten mahrum edilmiş ise, yararlanma hakkı son bulur. Fakat velâyet, evlât edinenin aczi ya da temyiz kudretinden mahrumiyeti gibi sebeplerle vesayete tabi olması halinde son bulmuşsa artık yararlanma hakkı son bulmaz.”⁴⁷

Çocuğun bakım, eğitim ve gözetiminden eşlerin birlikte sorumlu olmasından⁴⁸ istidlâlen evlatlık ilişkisinin kurulmasından sonra diğer yükümlülükler gibi nafaka yükümlülüğü de evlat edinen aileye geçmektedir. Ancak evlat edinen anne babanın nafaka sorumluluğunu yerine getiremediği durumlarda oluşabilecek mağduriyetin önlenmesi amacıyla çocuğun asıl ailesi bu sorumluluğu üstlenmektedir.⁴⁹

Evlât edinmenin miras ile ilgili sonuçları ise evlat edinen açısından ve evlatlık açısından ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Öncelikle evlat edinen hakkındaki durum değerlendirildiğinde evlat edinenin mirasında evlatlığın hısımlarının hakkı söz konusu değildir.⁵⁰ Evlatlık ise mirasçılık konusunda asli nesep sahibi furuu gibi mirasçı olmaktadır.⁵¹ Hükmün her halükarda evlat edinen çocuğun lehine olması icap ettiğinden bu kimseler aynı zamanda kendi kan hısımlarına mirasçı olabilmek hakkına da sahiptirler.⁵²

Evlât edinmenin hukuki temeli akabinde sürecin işleyişine değinecek olursak; kurum günümüzde Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yetki alanında yer almakta olup 01.08.2002 tarihli ve 145 sayılı Evlat Edinme Yönergesi’ ne⁵³ göre işleyişi sürdürülmektedir.⁵⁴ Korunmaya muhtaç çocukların evlat edindirilmesine

⁴⁶ TMK. md. 354.

⁴⁷ Kizir, Mahmut. "Türk Hukukunda Evlât Edinme", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17.1 (2004): 151-184.

⁴⁸ TMK. md.185/2.

⁴⁹ Kizir, Mahmut, "Türk Hukukunda evlât edinme." Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17.1 (2004): 151-184.

⁵⁰ TMK. md.500/2.

⁵¹ TMK. md.314/2; eMK.md. 257.

⁵² TMK. md.500/1.

⁵³ <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/25075> (27.11.2019).

⁵⁴ Bu Yönergenin amacı; 24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun 3’üncü maddesinin (b) bendinde belirtilen korunmaya muhtaç çocuk statüsünde olup, kuruluşlara alınmış veya alınmak üzere sırada bekleyen veli veya vasisi tarafından evlat

ilişkin işlemleri yürütmek İl Müdürlüklerinin görevi kabul edilip⁵⁵, ilgili işlemlerin sosyal hizmet uzmanı tarafından yürütülmekte olduğu belirtilmektedir.⁵⁶ Resmi prosedürde hakkında tedbir kararı bulunan çocukların evlat edindirilmesi İl Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmekte ve bu görev Genel Müdürlük ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak koordineli bir şekilde sürdürülmektedir.⁵⁷ Ayrıca aynı yönetmelik evlat edinme işlemlerinin sosyal hizmet uzmanı tarafından yürütüleceğini belirtmektedir.⁵⁸

Evlat edinecek ailede aranan şartlar da yönetmelikte sıralanmaktadır.⁵⁹İlgili şartları taşıyan ve yapılan araştırma neticesinde evlat edinmek isteyen kimselerden evlat edinmesi uygun görülen müracaatçılardan birtakım evraklar talep edilmektedir.⁶⁰

Ayrıca taraflar hakkında sağlığı, ekonomik imkânları, aile yapısı gibi hususlarda derinlikli bir araştırma yapılması gerekmektedir. Tüm bunların yanı sıra evlat edinenin altsoyunun da bu karar hakkındaki kanaatleri değerlendirilmektedir.⁶¹ Tüm bu tedbirlerden anlaşıldığı üzere, hâkim istenilen izni verebilmek için talepte bir haklılık bulunup bulunmadığını göz önünde bulundurarak şartların her halükarda çocuğun lehine olmasını dikkate almaktadır.

Sürecin sonunda evlat edinen aileler ilgili mevzuât gereğince incelemeye tabi tutulmaktadır.⁶²

“İsviçre Medeni kanunundan aktarılan hukuk kuralları neticesinde uygulanan ve aynı kanunda yapılan değişiklik doğrultusunda güncellenen Evlat edinme uygulamasının günümüz şartlarıyla ve örf, adet, kültür unsurlarıyla yetişen toplumun ihtiyaç ve

edindirilmesi için rıza verilen ya da Medeni Kanun'un 311.ve 312.maddeleri gereği çocukların uygun kişilere evlat edindirilme hizmetinin uygulama esaslarını, Genel Müdürlük ile evlat edinenin yetki ve sorumluluklarını belirlemek, hizmetin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. EY, md.1.

⁵⁵ EY, md.5.

⁵⁶ EY, md.6 .

⁵⁷ EY, md.5.

⁵⁸ EY, md.6.

⁵⁹ EY, md.13.

⁶⁰ EY, md.15.

⁶¹ TMK. md.316.

⁶² EY, md.15.

beklentileriyle ne ölçüde uyum sağladığı ve ne derece sentezlendiği farklı ihtisas alanlarının uzmanlık alanları açısından izah bekleyen sorulardandır.”⁶³

Bilhassa kritik pek çok hükmün uygulanmasında esas teşkil eden tam ya da sınırlı evlat edinme ayrımı, nesep bağının işlevselliği ve kapsamı hususları bu noktada mevzuat ve hükümler ile tamamlanması gereken eksikliklere dikkatleri çekmektedir.

II. EVLAT EDİNMENİN TARİHÇESİ

İslam dininin evlat edinme uygulamasına yaklaşımının netleştirilmesi için öncelikle uygulamanın niteliği, günümüze dek hangi süreçlerden geçerek işlerlik kazandığı, bilhassa İslam’ın vahiy sürecinde söz konusu uygulamanın içeriğinin bilinmesi yapılacak değerlendirmenin ve elde edilecek neticenin sıhhatini etkileyen hususlardandır.

Yahudilikte evlatlık uygulamasının olmadığı kabul edilmekte, delil olarak ise İbranice de evlatlık ifadesinin bulunmaması gösterilmektedir. Roma hukukunda, Türk boylarında ve İslamiyet öncesi Arap toplumunda evlat edinme uygulamasının sadece erkek çocukların evlat edinmesiyle gerçekleşmiş ancak Medine döneminde gönderilen, “Allah evlâtlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımadı” (el-Ahzâb 33/4) ayetiyle kaldırılmıştır.⁶⁴

“Bu dönemde evlatlık nesep, evlenme, boşanma, miras, sıhrî hısımlık gibi konularda öz çocuk gibi hükümler doğurmaktaydı. Evlatlığın dul kalan eşi ile de evlenilmezdi. Çünkü o, evlat edinen erkeğin gelini sayılırdı. O dönemde evlat edinilen kimse, öz evladın sahip olduğu bütün tabii haklara sahip olmakta ve evlat edinen şahsın ailesinden biri sayılmaktaydı. Evlat edinme işlemi ise cahiliye hukukunda, çocuğun babası veya velisi, ya da şahsın sahibi ve maliki ile anlaşarak karşılıklı rıza ile gerçekleşirdi.”⁶⁵ İlgili hukuki işlem akabinde evlat edinen kişi

⁶³ Kızır, Mahmut, "Türk Hukukunda Evlât Edinme" Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17.1 (2004): 151-184.

⁶⁴ Aydın, M. Akif, "Evlat Edinme", DİA, XI, 527-529.

⁶⁵ Köse, Murtaza. "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi." Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2001).

evlatlığı kendi nesebinden olduğunu duyurmakta, evlatlık çevresi nazarında öz evlat muamelesi görmekteydi.⁶⁶

III. EVLAT EDİNMENİN FAYDA VE SAKINCALARI

Evlat edinme uygulaması iki taraf arasında gerçekleşen hukuki niteliğe sahip bir uygulama olduğundan her iki taraf açısından da birtakım fayda ve sakıncalar sağlamaktadır. Söz gelimi, anne baba olma duygusunu doğal yollarla yaşayamayan kimseler bu uygulama ile suni de olsa ebeveyn statüsüne sahip olmaktadır. Benzer şekilde kendisini himaye edecek ve temele ihtiyaçlarını karşılayacak bir aile ortamından mahrum çocuk açısından da kendisine bir yuva ortamı sağlanmış olmaktadır.⁶⁷ Bilhassa çocuk açısından uygulamanın bir diğer faydası ise ebeveynini bir şekilde kaybetmiş nesebi bilinmeyen kimsesiz çocuklara bu yöntemle sahih bir nesebe kavuşma imkânı doğmasıdır.⁶⁸

Kurum yalnızca anne-babası olmayan veya terk edilmiş çocuklar dışında yardıma ihtiyacı bulunan yaşlı ve düşkün birçok kimsenin başvuracağı bir hizmet olması yönüyle toplumsal yardımlaşma ve dayanışmaya açısından fayda sağladığı, böylelikle sözü edilen kimselerin aradıkları ilgi, bakım ve yakınlığa kavuştukları kabul edilmektedir.⁶⁹

Tüm bu faydalarının yanı sıra evlat edinme uygulaması şekil itibariyle kalıcılığı, hüküm itibariyle bağlayıcılığı bulunan bir uygulamadır. Dolayısıyla uygulamada ortaya çıkabilecek iradi veya gayrı iradi en ufak bir pürüz telafisi olmayacak pek çok sakıncaya da kapı aralayacağı açıktır. Bu hususu örneklendirmek açısından çocuğa yönelik sakıncalarına baktığımızda şayet çocuğun anne-babası hayatta ise çocuğun bu durumu ileride öğrenmesi halinde büyük bir yıkım yaşayabilecek, erken yaşlarda öğrendiğinde ise duygusal yoğunluğu hasebiyle istenmediğini veya gözden çıkarıldığını düşünebilecektir.

⁶⁶ Yıldırım, Mustafa, İslam Hukukunda Evlat Edinme, s.26.

⁶⁷ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye 'de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.134.

⁶⁸ Köse, Murtaza. "Mukayeseli hukukta evlat edinme problemi." Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2001).

⁶⁹ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye 'de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.136.

Benzer şekilde evlat edinilen çocuk nihayetinde bir yabancı olduğundan yeni ailesi her zaman kendisini öz evlat gibi benimseyemeyecek bu durum da çocuğun hizmetçi veya hastabakıcı konumuna düşmesine veya beden veya emeğin istismarına zemin hazırlayabilecektir. Kimi zaman suni olarak bu bağ neticesinde bazı kimseler gayrı meşru bir yaşam tarzını benimseyerek başlangıçta çocuğun lehine olabilecek bir uygulama aleyhine dönüşebilecektir.⁷⁰ Kimi zamanda uygulamada mağdur taraf evlat edinene kimseler olmakta ve bu kimseler mal varlığının kötü niyetli kimselerce sömürülmesi gibi olumsuzluklarla yüzleşmek mecburiyetinde kalabilmektedir.⁷¹

Evlat edinme uygulamasının bir diğer sakıncası ise bu uygulama neticesinde kanuni mirasçılarının mağdur edilmelerine imkân vermesidir.⁷² Nihayetinde asıl hak sahibi kimselerin paylarına yeni bir ortak dâhil olmakta ve hak sahibi kimseler mağdur durumuna düşmektedir.

Bütün bu sakıncalar küçüklerin himayesi amacını gerçekleştirmeye yönelik farklı düzenleme ve uygulamaların toplumda daha kalıcı faydalar oluşturacağını ve gerek evlat sahibi olmak isteyen ailelerin gerek sahipsiz çocukların ortak bir paydada ve meşru çerçevede buluşturularak söz konusu beklentinin iki taraf açısından da daha sağlıklı bir zeminde gerçekleştirilebileceğini düşündürmektedir.

IV. FIKHÎ DEĞERLENDİRME

Evlatlık müessesesi tarih boyunca hukuk sistemlerinin çoğunda benimsenmiş ve birçok toplum tarafından kabul görerek uygulanmış ve gelmiştir. Uygulamanın temelde çeşitli gerekçelerle öz anne- babasının bakım ve himayesinden mahrum kalan kimsesiz çocukların kendilerini himaye edecek aile ortamında yetişmelerine katkı sağlayacak bir ortamda bulunmalarının sağlanması ile anne- baba olma duygusunu yaşayamayan ailelerin bu yöntem ile ebeveyn olma isteklerine cevap bulması amacına hizmet ettiği savunulmaktadır.

⁷⁰ Yıldırım, Mustafa, İslam Hukukunda Evlat Edinme, s.32.

⁷¹ Köse, Murtaza, "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi" Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2001).

⁷² Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye 'de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.136.

Söz konusu uygulamanın, neticede evlat edinilen çocuk hakkında nesep ve miras hükümleri vuku bulacak şekilde icra ediliyor olması, resme bütüncül ve derinliğiyle bakılması ihtiyacını doğurmaktadır. Nitekim bahsi geçen nesep ve miras hususlarının neticesinde cereyan eden hukuki sonuçlar yalnızca evlatlık ve evlat edinen kimseler ile sınırlı kalmayıp tarafların diğer aile bireyleri açısından da bağlayıcıdır. Bunlara ilaveten fıkhi açıdan uygulamaya dönük cevap bulması gereken bir diğer husus ise mahremiyet konusudur. Böylelikle evlat edinme müessesesinin fıkhi muhtevası ilgili başlıklar çerçevesinde ele alınacaktır.

Bir kişinin bir çocuğu sevip ona evladı gibi muamele etmesi İslam dininde yasaklanmamıştır. Fakat bir kimsenin kendisine soy bağı ile bağlı olmayan bir çocuğa duyduğu bu sevgisi, çocuk ile kendisi arasında nesep bağı kurmak, onu kendisine mirasçı tayin etmek veya evlenme yasağı gibi hükümler doğmasına neden olmamaktadır.

Bu doğrultuda İslam hukuku açısından evlat edinme müessesesinin hangi gerekçelerle çözüm niteliğinde değerlendirilmediği incelenecektir. Evlatlık uygulamasında ilgili naslarda hangi hükümlerin yer aldığı belirtilecek, akabinde evlatlık müessesesi fıkhi açıdan değerlendirilecektir.

Arapçada “tebenni” التبنى olarak ifade edilen evlat edinme kavramı, Kur’ân’da ادعاء kelimesinin çoğulu olan “ادعاء” “olarak kullanılmıştır.

Konu ile alakalı ayette;

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قُلُوبَيْنِ فِي جَوْفِهِ ۖ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

*“Allah bir adamın kendi göğüs boşluğu içinde iki kalp kılmadı. Ve kendilerini annelerinize benzeterek yemin konusu yaptığınız (zıharda bulunduğunuz) eşlerinizi sizin anneleriniz yapmadı. Evlatlıklarınızı da sizin öz çocuklarınız saymadı. Bu sizin yalnızca ağızınızla söylediğinizdir. Allah ise hakkı söyler ve (doğru olan) yola yöneltip iletir.”*⁷³ buyrulmaktadır.

Ayette geçen “الادعاء” ifadesi , “الادعاء” kökeninden gelmekte. “الادعاء” herhangi bir karine olup olmamasına bakılmaksızın herhangi bir hususun kendi şahsına mâl

⁷³ Ahzab 33/4.

etmek şeklinde açıklanmaktadır. الدعي ” kelimesi; “babası dışında birine yamayan⁷⁴”, “gayr-ı meşru olarak doğup başkasına nispet edilen⁷⁵”, “ait olmadığı başka bir kavme katılan kimse⁷⁶” şeklinde izah edilmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’ de “Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁷⁷ ayetindeki “evlatlıkları babalarının adlarıyla çağırın” ifadesi ayette kastedilen kimselerin nesebinin öz ailesine bağlı olduğunu vurgulayarak bu kimselerin öz babasına nispet edilmesini talep etmektedir.

Yüce Allah (c.c), İslam’da evlatlık ilişkisinin gerçek bir soy bağına(nesebe) dayanmadığını ve hüküm açısından bağlayıcı olmadığını “Zeyd o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki, (bundan böyle) evlatlıkları, kadınlarıyla ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın. Allah’ın buyruğu yerine getirilmiştir.”⁷⁸ ayeti ile netleştirmektedir.

Evlat edinme hakkında verilen bu ayetin Hz. Peygamber (s.a.v)’in evlatlığı olan Zeyd b. Harise hakkında nazil olduğu ve söz konusu ayetlerin evlatlık bağına kaldırmakla birlikte hükmün miras ve evlenme hususlarını kapsadığı belirtilmektedir.⁷⁹

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadislerinde evlatlık bahsi hakkında ciddi uyarılara yer verilmiştir. Bu husustaki rivayetler şöyledir;

İbn Ömer (r.a) anlatıyor:

*Biz Allah Resulü’nün azathısı olan Zeyd b. Harise’ye sadece Zeyd b. Muhammed şeklinde çağırıyorduk. Bu davranışımız “onları babalarına nispet ederek çağırın” mealindeki ayetin nazil olmasına kadar sürdü.*⁸⁰

⁷⁴ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, Beyrut 1955, X, s.328.

⁷⁵ İbn Manzûr, a.g.e, s.277, c.XII.

⁷⁶ İbn Manzûr, a.g.e, s.358, c.XII.

⁷⁷ Ahzâb33/5.

⁷⁸ Ahzâb33/37.

⁷⁹ Kurtubî, Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an, XIV, s.188

⁸⁰ Buhârî, Tefsir, Ahzâb, 2; Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe, 62.

“Kim babası olmayan kişinin babası olduğunu iddia eder veya (azatlı köleler) mevalisi olmayandan yararlanmaya kalkarsa, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olur, Allah kıyamet günü, onun tövbesini de fîdyesini de kabul etmez.”⁸¹,

“Hakikati bilmesine rağmen babası olmayan kimsenin babası olduğunu iddia eden hiçbir adam yoktur ki küfretmiş olmasın.”⁸² rivayeti evlatlığın yasaklığına dair hükümlerin temelini teşkil etmektedir.

Bu hususta konunun ciddiyetini ve geçersizliğini vurgulayan diğer hadisler ise *“Yalan ve iftiranın en büyüğü, bir kimsenin babası olmayan kişinin babası olduğunu iddia etmesi, görmediği rüyayı görmüş gibi anlatması ve Allah Resulü’nün söylemediği şeyi ona isnat etmesidir.”⁸³ “Babası olmadığını bildiği kişinin, kedi babası olduğunu iddia eden kişiye cennet haram olur.”⁸⁴ şeklindedir.*

Hadislerde yer alan tüm ikazların temelini yalan ve haksız yere bir kimse hakkında babalık iddiasında bulunmak olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar İslam öncesi dönemde evlatlığın, öz evlat statüsünde olduğu belirtilmekle birlikte⁸⁵ sıralanan tüm bu naslar göstermektedir ki evlat edinme ve buna bağlı olarak gerçekleşen nesep, miras, soy ve kan bağı gibi hukuki sonuçlar fıkhi açıdan geçersiz ve hükümsüzdür.

Yukarıda sıralanan tüm bu nasları evlat edinme müessesesine yönelik olarak değerlendirecek olursak, fıkhi açıdan klasik kaynaklarda nesebin sübut yollarının tespitinde anne açısından doğum esas kabul edilirken baba açısından, çocuğun evlilik birliği içerisinde sahih bir nikâh akdi neticesinde dünyaya gelmesi, nesebin ikrarı ve ya bu ikrara bir dayanak bulunması esas alınmaktadır.⁸⁶

Bu noktada dikkatten kaçırılmaması gereken bir diğer husus; bilhassa nesebi sabit olmayan çocuk açısından kendisine nesep atfedilmesinin ilk bakışta menfaatine olacağı ve bu yararın da İslam dininin bu doğrultudaki prensipleri ile uyumlu olduğu

⁸¹ Müslim, İmân, s.467, Itk, 20; Ebû Dâvûd, Edeb, 110; Tirmizî, Vesâyâ, 5.

⁸² Buhârî, Menâkib ,5; Müslim, Kitâbu'l-İmân, 27.

⁸³ Buhârî, Menâkib ,5.

⁸⁴ Müslim, İmân, 114,115.

⁸⁵ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, XX, s.258.

⁸⁶ Kâsânî, Bedâiu's-Sanâî, c. VI, s.255.

görüşü olabilir. Ancak evlat edinme uygulamasında kişinin nesebi belli olup olmaması dikkate alınmaksızın bir ailenin nesebine dâhil edilmekte ancak bu hükmün İslam dini açısından nesebi bilinen bir çocuk açısından geçerli olamayacağı belirtilmektedir.⁸⁷

Bilindiği üzere İslam dini açısından “nesep” bağı ile aile bireyleri kan bağı ve birbirinden olma neticesinde kalıcı bir akrabalık bağıyla birbirine bağlanmakta, aynı zamanda çocuk baba ve annesinin bir parçası kabul edilmektedir. Ayrıca kurulan bu nesep bağı hiçbir surette sonlandırılmayacağı gibi Yaraticının insana bağışladığı büyük bir nimet sayılmaktadır.⁸⁸ Benzer şekilde dini mükellefiyetler ile toplumun sağlam bir temel üzere inşası hakkında nesep bağının ehemmiyeti şüphe götürmez.⁸⁹

“Evlat edinmenin yasaklanmasının en temel gerekçesi soyların birbirine karıştırılmasının önlenmesidir. İslam’ın beş temel amacından birisi nesli korumaktır. Bunun için birbiriyle soy bağı olmayanların aynı soydanmış gibi muamele görmeleri soyların karışmasına, insanlar arasındaki akrabalık bağlarının zedelenmesine yol açar. Ayrıca evlatlık edinilen kişi ile o ailenin ve soyun diğer fertleri arasında da düşmanlık ve husumet doğmasına da sebep olabilir.”⁹⁰

Her ne kadar evlat edinme şekil itibarıyla hakiki nesep bağına taklit şeklinde ortaya çıkmış ve ona benzetilmeye çalışılmış olsa da nesebi belli olan çocukların gerçek anne ve babası dışındaki kişilere suni de olsa sahih nesep bağı atfedilmesinin kalıcı ve nitelikli bir bağ oluşturamayacağı açıktır.

Bu konu ile alakalı “...ve o insanı sudan yaratandır. Ondan nesep ve sıhriyet yoluyla akrabalık kılınmıştır. Rabbin her şeye kadirdir.”⁹¹ ayetiyle akrabalık bağının hangi şartlarda gerçekleşebileceği delillendirilmektedir. Konuya bu bakış açısı ile yaklaştığımızda nesebin sübutunun inkârı neticesinde meydana gelen mahzurların benzeri olmayan bir nesep bağının var kabul edilmesiyle de gerçekleştiği ve pek çok açıdan mahzurlu olduğu kabul edilmektedir.⁹²

⁸⁷ Şelebi, Muhammed Mustafa, Ahkâmu’l-Üsreti fi’l-İslam, Beyrut, 1977, s.703.

⁸⁸ Aydın, M.Akif, “Evlat Edinme”, DİA, XI, 527-529.

⁸⁹ Dönmez, İ. Kafi, “Nesep”, DİA, XXXII, 573-575.

⁹⁰ Duman, Soner, Günümüz Fıkıh Problemleri. İstanbul: Beka Yay, 2018, s. 321.

⁹¹ Furkan 25/54.

⁹² Bilmen, Ömer Nasuhi, Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, c.II, s.397.

Bu noktada ayırt edilmesi gereken bir husus olarak kişinin nesebinin sübutuna dair kanaatini geçerli karineler ile dillendirme çabasının ilgili naslarda kastedilen yasağın dışında tutulması gerektiği belirtilmektedir.⁹³

Evlat edinme ve bilhassa nesebin sübutu hakkında belirtilen tüm bu hükümler neticesinde İslam dini sahipsiz ve himayeye muhtaç bir çocuğun göz ardı edilmesini kastetmemekte, ancak ileride oluşabilecek pek çok sakıncanın oluşmasını başlangıçta bertaraf etme yoluna gitmektedir. Nitekim her şartta çocuğun menfaatinin öncelenmesinin temel kabul edildiği iddia edilen bu uygulamanın kar-zarar dengesine daha geniş açıdan bakıldığında hükmün pek çok açıdan çocuğun aleyhine dönüşebilmektedir. Benzer şekilde tarafların menfaati dengesi açısından da uygulamanın fıkhi açıdan sakıncaları bulunmaktadır.

İslam dini açısından miras, varislerin hakkı kabul edilmekte olup⁹⁴ bu durum, şayet hak sahibi kimseler kabul eder uygun görürlerse bir başka şahsa sadaka, bağış ya da hibe yoluyla aktarılabilir. Böylelikle miras hususunda varisler öncelenmekte fakat ihtiyaç sahibi kimselerin ihmal edilmemesi gerektiği, ilgili ayetler ile vurgulanmaktadır.⁹⁵ Ancak “evlatlık, evlat edinenin gerçek mirasçıları mirastan yoksun kılar veya miras paylarını azaltır. Bu, evlat edinmenin en büyük mahzurudur. Örneğin evlatlık olmasa idi, mirası kardeş, yeğen ve sair kan hısımları alabilecek iken, bu imkân evlatlık yüzünden kaybolmakta veya azalmaktadır. Buna karşılık araya giren tamamen yabancı kişi(evlatlık) mirasın tümüne sahip olabilmekte veya mirasçıların mahfuz hisselerini azaltmaktadır.”⁹⁶

Evlat edinmenin İslam dini açısından bir başka sakıncası ise “mahremiyet” konusunda görülür. Evlat edinilen birey aileye dâhil edildiğinde suni de olsa bir nesep bağı kurulduğu kabul edilmekte, bilhassa evlat özlemi ile bu uygulamaya başvuran aileler evlat edindikleri kimseleri öz çocukları gibi gördüklerinden çoğunlukla tesettür veya yakın ilişkiler konusunda korunması gereken sınır her iki

⁹³ Sâbunî, Muhammed Ali, Ravâiu'l-Betân Tefsiru Âyâtî'l-Ahkâmi mine'l-Kur'ân, II, s. 265-266.

⁹⁴ Nisa 4/7, 11.

⁹⁵ Bakara 2/ 215; Nisa 4/8; İnsan 76/ 8; Maun 107/ 1-3.

⁹⁶ Sağlam, Osman, İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2006, s.31, s.31.

cins açısından da ihlal edilebilmektedir. Bu durum ise çözülmesi güç başka sorunların oluşmasına sebep teşkil edebilmektedir.

Evlat edinme uygulamasında her ne kadar ilgili hukuki düzenlemeler ile çocuğun menfaatini temin etmeyi öncelenmekte ve söz konusu çocuğa dışarıdan bakıldığında daha müreffeh bir yaşam standardına kavuştuğu algısı oluşsa da evlat edinilme psikolojisi neticesinde çocuk öz ailesi tarafından istenmediğini düşünerek yalnızlık ve yabancılık duyguları hissedebilecektir.

Netice itibariyle sahipsiz veya terk edilmiş çocukların himaye edilmesi önemsenip teşvik edilmekle birlikte nesebi belli olan veya olmayan çocukların evlat edinilmesi İslam Hukuku açısından mümkün değildir. Evlat edinmeyi haklı, meşru ve lüzumlu gören en önemli düşünce bakımsız kalan, kimsesiz veya terk edilmiş çocukların korunmasını sağlamaktan ibaret olduğuna göre bu düşüncenin gerçekleştirilmesi için koruyucu aile başlığında detaylandırılacağı üzere birtakım kuruluş ve müesseselerle iş birliği yapılarak bu gaye gerçekleştirilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KORUYUCU AİLE UYGULAMASI VE ÇOCUĞUN BİR SOSYAL KURULUŞA YERLEŞTİRİLMESİ

I. KORUYUCU AİLE BAKIMI

A. Koruyucu Aile Bakımının Tanımı, Önemi ve Uygulanışı

Koruyucu Aile; yönetmelikte belirlenen esas ve usuller çerçevesinde korunmayı gerektiren duruma göre belirlenen sürede, il müdürlükleri denetiminde, ödeme karşılığı ya da karşılıksız olarak çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini üstlenen, aile ortamında yaşamını sağlayan, tercihen (j), (k), (s) bentlerinde tanımlanan eğitimlerden en az birini almış ve (a), (e), (r), (ş) bentlerinde tanımlanan modeller kapsamındaki aileyi veya kişiyi⁹⁷ ifade eder.

Tanımdan anlaşıldığı üzere Koruyucu Aile uygulaması, herhangi bir gerekçe ile aile ortamından mahrum kalan çocuk için sağlanan “aile kurumu” özelliği taşımaktadır. Bu kurum çocuklara yönelik mahkeme kararının neticesinde alınan koruma tedbiridir.⁹⁸ Dolayısıyla bu hizmet yetkili bir kurumun denetimine teslim edilmiştir. Bu yönüyle mahkeme kararını, Koruyucu Aile uygulamasının kurucu unsurlarından kabul etmek mümkündür.

Koruyucu aile uygulaması ile aile ortamına sahip olamayan veya ailesi olmakla birlikte yanında bulunmaları sakıncalı kabul edilen çocuklara yönelik, temel ihtiyaçlarının giderilerek bakımının yapılması, söz konusu çocukların her türlü tehlikeden korunması ve kendisi hakkında tedbir kararı alınma süresince sağlık iş ve işlemlerinin uygun bir biçimde yerine getirilmesi amaçlanmaktadır.⁹⁹

Koruyucu aile uygulaması hizmet türü açısından çocuğun biyolojik ailesinin çocuğun temel bakım ve koruma ihtiyaçlarını karşılayamaması sebebiyle çocuk için

⁹⁷ KAY. md.4/h.

⁹⁸ Doğan, Recep. "Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği." Ankara Barosu Dergisi 2 (2013).

⁹⁹Doğan, Recep. "Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği." Ankara Barosu Dergisi 2 (2013), s.149.

ihtiyaç duyulan durumlarda uygulanmaktadır.¹⁰⁰ Ayrıca uygulama kapsamında çocuğun yanı sıra şahsi ailesinin de kişisel çalışma ve diğer tedavi ihtiyaç ve taleplerine cevap verilmektedir.¹⁰¹

Çocuğun ihtiyaç duyduğu aile ortamını sunmayı destekleyen koruyucu aile bakımı; KAY' de birtakım ayırımlara tabi tutulmaktadır. Söz gelimi himaye edilecek çocuğun belirli bir süreliğine ikamet ettiği koruyucu aile modeli, çocuğun akrabaları ve ya yakınlarının bakımını üstlendiği koruyucu aile modeli, kısa süreli bakım ve himaye gerektiren durumlarda başvuru koruyucu aile ve uzmanlaşmış koruyucu aile uygulamaları bu ayırımlara örnektir.¹⁰² Koruyucu aile bir başka açıdan ise karşılığında ücret alınması veya gönüllülük esasına göre yürütülmesine göre farklılaşmakta bu sorumluluğu üstlenmek isteyen kimi aileler ise birden fazla çocuğun sorumluluğunu üstlenmektedir.¹⁰³

Esasında çocuk açısından önce aile bakımının tercih edilmesinin faydaları pek çok açıdan değerlendirilebilir. Nitekim çocuk ancak fiziksel gelişimi, ruhsal dengesini, psikolojik uyum ve sosyal yakınlık ya da kişilik oluşumu veya cinsel kimlik rolleri gibi pek çok hususu aile kurumunda kazanacağından uygun bir aile ortamının tercihi, çocuğun ileriki hayatının niteliği açısından ehemmiyet arz etmektedir.

Türkiye'de 1926 tarihli Medeni Kanun'da koruyucu aile kavramının ilk örneğine rastlandığı kabul edilmektedir. Uygulamaya yönelik ilk örnekler ise 1949 yılında görülmekte 1952 yılından itibaren ise faaliyet daha kapsamlı bir biçimde yürütülmüştür.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Yıldırım, Sinem; Hız, Özge, Türkiye'de Çocuk Refahı Bağlamında Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sunulan Bir Hizmet: Koruyucu Aile Hizmeti, Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, (2)1, 2018, 95-114.

¹⁰¹ Şenocak, Hasan, "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

¹⁰² Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sebahattin Zaim Üniv., İstanbul, 2017, s. 56.

¹⁰³ Şenocak, Hasan, "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

¹⁰⁴ Özbesler, Cengiz, Koruyucu Aile Hizmetleri, Hz Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 83-99.

Koruyucu aile uygulaması günümüzde Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yürütülmektedir.¹⁰⁵

Koruyucu aile modelinden hangi çocukların yararlandırılacağı hususunda ise öz ailesi bulunan, öz ailesince bir süre için bakılamayan, çeşitli nedenlerle evlat edindirilme şansını tümüyle yitirmiş olan, kız ya da erkek, sağlıklı ya da engelli, tek ya da kardeş olup, koruyucu aile yanına yerleştirilmeye uygun olduğu belirlenmiş korunma altındaki çocukların koruyucu aile yanına yerleştirileceği belirtilmektedir.¹⁰⁶

Koruyucu aile olmayı talep eden kimseler açısından da birtakım teamüller belirtilmektedir. TC. Vatandaşı olan, sürekli Türkiye’de ikamet eden, 25- 65 yaşları arasında, en az ilkokul düzeyinde eğitim almış ve düzenli gelire sahip olan, çocuğun öz anne-babası ya da vasisi olmayan, evli ya da bekâr, çocuklu ya da çocuksuz herkes koruyucu aile olmak üzere ikamet ettiği ilde bulunan il müdürlüğüne başvurabilmekte ayrıca akrabaların koruyucu aile olmak istemesi halinde yapılacak sosyal inceleme sonucuna göre yaş ve eğitim koşulları değerlendirilmektedir.¹⁰⁷

Sözü edilen şartları haiz aileler bir ay süre içerisinde istenen belgeleri¹⁰⁸ tamamlamakla yükümlüdürler. Başvurusu kabul edilenler hakkında ise ilgili madde gereğince; *“Başvurusu kabul edilenler hakkında kişilik özellikleri, evlilik ve sosyal ilişkileri, tek başına yaşayıp yaşamadığı, yaşantısının genel kabul görmüş toplum kural ve değerlerine uygun olup olmadığı, çocuk yetiştirme konusundaki yeterliliği, yaşları, diğer aile üyelerinin bu konudaki düşünceleri, iş ve ekonomik koşulları gibi çocuk ile koruyucu aile ilişkileri açısından önem taşıyan temel mesleki değerlendirme hususları dikkate alınarak sosyal inceleme yapılır. Sosyal inceleme sonucunda koruyucu ailenin 4. maddede tanımlanan hizmet modellerinden hangisine uygun olduğu belirlenir, hazırlanan dosya komisyona sunulur.”*¹⁰⁹ hükmü uygulanmaktadır.

¹⁰⁵ <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/> (25.07.2019).

¹⁰⁶ <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/> (25.07.2019); Ayrıca KAY. md.6.

¹⁰⁷ <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/> (25.07.2019).

¹⁰⁸ KAY. md. 8/9.

¹⁰⁹ KAY. md.9.

Başvurusu kabul edilenler hakkında yapılan araştırma ve inceleme neticesinde koruyucu aile eğitimi yapılmaktadır.¹¹⁰

Bir koruyucu aile yanına, koşulların elvermesi halinde tek seferde olamamak kaydıyla en çok üç çocuk yerleştirilmektedir.¹¹¹ Koruyucu aile olma talebi geçerlilik kazanan aileler çocuğun eğitim, sağlık, mesleki çalışmalar gibi bazı görev ve yükümlülüklerin¹¹² muhatabı sayılır. Akabinde koruyucu aile yanına yerleştirilen bu çocukların, yönetmelik çerçevesinde takibi yapılmaktadır.¹¹³ Ayrıca çocuk ile alakalı izin, yerleşim yeri değişikliği ve seyahat konularında da gerekli düzenlemelerin¹¹⁴ yapıldığı yönetmelikte, koruyucu aileye ödenecek ücret esasları de koruyucu aile yönetmeliğinin 24. ve devamında gelen maddelerinde yer almaktadır.¹¹⁵

Yönetmelikte bazı gerekçelerle koruyucu aile uygulamasının iptal edilebileceği de belirtilmektedir. Bu karar sözleşmeden kaynaklanabileceği gibi korunma kararının kalkması gerekçesi ile de gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca himaye edilen çocuğun ölümü, reşit olması, çocuk hakkında himaye tedbirinin bir başka hüküm neticesinde kalkması, çocuğun evlat edinilmesi gerekçeleri ile de gerçekleşmektedir.¹¹⁶

B. Koruyucu Aile Uygulamasının Tarihçesi ile Benzer Bakım Türleri

1. Koruyucu Aile Uygulamasının Tarihçesi

Koruyucu aile uygulaması çoğunlukla güncel uygulamaların konusu olmakla beraber geçmişteki uygulamaların pek çoğunda farklı isimle de olsa benzer yaklaşımlar ile gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Özellikle geleneksel aile yapısındaki geniş aile yapısı çocuğun bu noktada mağdur edilmesini önlemekte dolayısıyla gayri

¹¹⁰ KAY. md. 10.

¹¹¹ Daha detaylı bilgi için bk. KAY. md.14.

¹¹² KAY. md.4/1.

¹¹³ KAY. md.14.

¹¹⁴ KAY. md.17, 18, 19.

¹¹⁵ KAY. md. 24.

¹¹⁶ Şenocak, Hasan, "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri" Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

resmi olarak bu uygulandığından gayri resmi olarak koruyucu aile uygulamasının gerçekleştirildiği kabul edilmiştir.¹¹⁷

İslam dini açısından ehemmiyetle üzerinde durulan kimsesiz ve yetim çocuklara sunulan bakım ve himaye görevi Kur’ân-ı Kerim’deki pek çok ayetin teşviki ile yetimlerin korunup kendilerine hassasiyetle yaklaşılmasından söz edilmekte,¹¹⁸ yetimlere yaklaşım biçimimiz insani yönümüzün en güçlü tezahürlerini sunmaktadır.¹¹⁹

İslam’ın ilk döneminden itibaren sahipsiz ve kimsesiz fertler İslam toplumlarında var olmuş, bu amacın hakkıyla ifası için vakıflar ve kuruluşlar aracılığı ile söz konusu çocukların topluma kazandırılması sağlanmıştır.¹²⁰

Osmanlı Devletinde ise bu uygulamalar vakıflar ve imareteler gibi kurumsal yapılar ile koruyucu aile uygulaması gibi sosyal kurumlar şeklinde gerçekleştirilmiştir. Koruyucu aile uygulamasının fıkhi değerlendirme bölümünde detaylandırılacağı üzere, Osmanlı Devletinde İslam Aile Hukukunun bir gereği olarak uygulanan hıdane (hadane) uygulamasına, koruyucu aile sistemine yönelik olarak işlerlik kazandırılmıştır.¹²¹

Sosyal Hizmetlerle alakalı kaynaklarda koruyucu aile kurumu hakkında geçmiş dönemlerdeki ilk resmi girişimin “yoksullar yasasında” yer aldığı, zamanlama açısından bu dönemin İngiltere’de Kraliçe I. Elizabeth zamanında 1601 yılında çıkarıldığı belirtilmektedir.¹²² Özellikle ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarını yün

¹¹⁷ Erol, Neşe; Şimşek, Zeynep, Korunma Gerekisini Olan Çocuklar; Kurum Bakımı ve Koruyucu Aile Sistemi, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 101-153.

¹¹⁸ Mâun, 107/1-2; Fecr, 89/17,21-23, 24; İnsan, 76/5-11; Duhâ 93/6,9.

¹¹⁹ Şahyar, Ayşe Esra, Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himâye Edilmesi, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 37-56.

¹²⁰ İpşirli, Mehmet, “Avârız Vakfı”, DİA, IV, İstanbul 1991, S. 109.

¹²¹ Bay, Abdullah, Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himayesi Edilmesi Koruyucu Aile Olmak, 2018: 67-87.

¹²² Osmanlı toplumunda uygulanan evlatlık kurumu sosyal hizmet uygulamaları ve tarihçiler tarafından geleneksel olarak tanımlanmıştır. Ancak uygulama İslam Hukukuna dayalı sosyal bir kurumdur. Kurum İslam aile hukukunun içinde fetvalara bağlı şekillendiğinden bu şekilde tanımlanmış olmalıdır. Yine Türkiye ‘de sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmetlerin başlangıcını İngiltere’deki 1601 tarihli Fukara Kanunu’na dayandırmaktadırlar. Hâlbuki aralarında benzerlikler bulunan kurum İslam toplumlarında önceden de yaygın şekilde uygulanıyordu. Naklen; Bay, Abdullah, Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himayesi Edilmesi Koruyucu Aile Olmak, 2018, s. 67-87.

ticaretiyle meşgul ailelere çırak olarak teslim etmiştir. Bu süreç ise kız ve erkek çocuklar açısından farklı değerlendirilmiş kız çocukları 21, erkek çocuklar ise 24 yaşına kadar devam etmiştir.¹²³

Sonraki dönemlerde Amerika’da C.L. Brace adlı bir rahibin öncülük ettiği bu çalışmalar sonucu, 1854 ile 1924 senelerinde çiftliklerde himaye edilmek üzere çocuklara barınma imkânı sunulduğu belirtilmektedir. Bu uygulamalarda çocukların ihmal ve istismar edilmeleri, çeşitli şikâyetler ve biyolojik ailelerin talepleri sonucu iyi çiftçi ailelerin seçilmesi ve denetlenmesini üstlenen kuruluşlar ortaya çıkmış¹²⁴, 1909 yılında ise “Beyaz Saray Konferansları” toplanmaya başlamıştır. Bu konferanslarda çocukların zorunlu bir neden olmadıkça ailelerinden alınmaması ve onları korumaya muhtaç duruma düşüren nedenlerin mümkün olduğunca ortadan kaldırılması kararlaştırılmıştır.¹²⁵

Kimsesiz ve kendisini himaye edecek bir aileden mahrum çocukların himaye edilmesi, ihtiyaçlarının karşılanarak kendilerinin bir meslek edinmelerinin sağlanması dini hassasiyetlerin teşvikiyle olduğu kadar kültürümüzün de bir parçası olarak uygulanmaya gelmiştir.¹²⁶ “Savaşlar ve yoksulluk nedeniyle kimsesiz çocuklar sorununun büyümesi üzerine gönüllülük esasına dayalı, halkın katkısına dayanan çözümler aranmış ancak girişimlerin yetersiz kalması üzerine devlet eliyle çözümler aranmaya başlanmıştır. Devlet tarafından yapılan çalışmaların ilki II. Abdülhamit döneminde kurulan Dârülhayr-ı Âli, II. Meşrutiyet sonrası Balkan ve 1. dünya savaşlarında kimsesiz kalan çocuklara bakım ve eğitim hizmeti vermek amacıyla kurulan Dârü’l-Eytamlardır. Bu kurumların kurulması üzerine İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuş ve kurum 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir.”¹²⁷

¹²³ Şenocak, Hasan. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

¹²⁴ Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv., İstanbul, 2017, s.30.

¹²⁵ Şenocak, Hasan. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

¹²⁶ Doğan, Recep. "Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği." Ankara Barosu Dergisi 2 (2013).

¹²⁷ Erol, Neşe, Şimşek, Zeynep, Korunma Gereksinimi Olan Çocuklar; Kurum Bakımı ve Koruyucu Aile Sistemi, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 101-153.

Türk Hukuk Sistemi'nde de Medeni Kanun Maddesi 273 ve 2828 sayılı Korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun 23. maddesi doğrultusunda haklarında korunma kararı alınan çocuklar istekli çıkması halinde, koruyucu ailenin yanına yerleştirilebilmekteydi. Hatta 1984 tarihli koruyucu aile yönetmeliği ile korunmaya muhtaç çocuklara götürülen koruyucu aile hizmetinin niteliği, uygulama esasları Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ile koruyucu aile arasındaki ilgi ve münasebetler belirlenmiş, böylece hizmetin daha etkin bir şekilde yürütülmek istendiği vurgulanmıştır.¹²⁸

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet yürüten SHÇEK dönemi sona ermiş ve ASPB dönemi başlamıştır. ASPB bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) teşkilatlandırılmış ve koruyucu aile hizmet modelleri de dâhil olmak üzere, ülkemiz genelinde korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik tüm iş ve işlemler bu genel müdürlük bünyesinde yürütülmeye başlanmış, üçüncü Koruyucu Aile Yönetmeliği (KAY) çıkartılmış, 24.01.2015 tarih ve 29246 RG'de yayımlanan bazı değişikliklerle son halini almıştır. Günümüzdeki uygulamalar bu yönetmelik ve genelgelere göre gerçekleştirilmektedir.¹²⁹

2. Koruyucu Aile Bakımına Benzer Bakım Türleri

Koruyucu aile bakımının yasalarla düzenlenmiş ve kurumsallaşmış bir yapı arz etmesi ile uygulama benzer bakım türlerine şekil itibariyle benzetmekle birlikte birtakım farklılıklar da oluşturmaktadır.

Maddi olanakları elverişli ailelerin, emeklerini satın almak karşılığında bir sözleşme ile ihtiyaç sahibi ailelerin çocukların bakımlarını üstlendikleri beslemelik uygulamasında tarafların sorumluluklarının şahısların inisiyatifine bırakılması ve temelde ahlaki normların belirleyici olması gibi durumlar ile koruyucu aile

¹²⁸ Erbay, Celal, İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi, s.236.

¹²⁹ Ayrıca Koruyucu Aile Uygulamasının tarihçesi hakkında bk. Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Univ., İstanbul, 2017, s.11-19; Şenocak, Hasan. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

uygulamasından ayrılmaktadır.¹³⁰ Ayrıca koruyucu aile yanına yerleştirilen kız çocukların beslemelik uygulamasında karşılaşılan emek sömürüsü yaşanmaması hakkında hukuki düzenleme yapılmış, 6972 sayılı KMÇHK'ya göre çıkarılan talimatnamenin 31. maddesinde korunmaya muhtaç çocukların koruma, yetiştirme maksatları dışında hiçbir surette aileler yanına hizmetçi/dadı olarak verilemeyeceği şeklinde bir hüküm konulmuştur.¹³¹

Himaye edilmeye muhtaç çocuklara aile ortamında bakım modellerinden koruyucu aile uygulaması ile evlat edinme uygulamasının şekil itibariyle pek çok yönden benzerlik taşıması, iki uygulamanın temel ayırım noktalarını izahı gerektirmektedir. "Hatta bu ayırımın idrakinde olmayan çoğu aile, esasında evlat edinebilme maksadıyla koruyucu aile olma talebindedir. Fakat evlat edinme kurumunun medeni kanun ile düzenlenmiş, hâkimin izni ile tanımlanan hukuksal bir kurum niteliğinde olması, evlat edinilen çocuk ile evlat edinen aile arasında bir hısımlık bağı oluşması, çocuğun, evlat edinenin mirasçısı olacağı, onun soyadını alarak velayeti altına gireceği kaydedilmektedir. Ancak koruyucu aile yanına yerleştirmede hısımlık velâyet durumu da söz konusu değildir. Yine çocuğun koruyucu aile yanına kısa veya uzun bir süre için fakat en nihayetinde reşit oluncaya kadar yerleştirilmesi ve kurumun hukuki dayanağının SHK' nin denetiminde ve gözetiminde bulunması diğer farklılıklardır."¹³²

Osmanlıda uygulanan sistem her ne kadar belgelerde "evlatlık", "manevi evlatlık", ve "tebenni" ifadeleriyle tanımlansa da günümüz evlatlık sisteminden farklı bir uygulamadır. Uygulama nesep, miras hakkını reddetmesi ve uygulamanın daimi olmaması yönleriyle modern evlatlık kurumundan farklılaşmaktadır. Yine aile yanına yerleştirilen çocuklar öz babalarının isimlerini taşımaya ve öz aileleri ile görüşmeye

¹³⁰ Şenocak, Hasan. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

¹³¹ Akyüz, Emine, Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta), M.E.B. yay., Ankara, 2000, s.479.

¹³² Şenocak, Hasan. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

devam etmişlerdir. Bu görüşler doğrultusunda Osmanlıda uygulanan sistem evlatlık kurumundan ziyade günümüz koruyucu aile uygulaması özelliği göstermektedir.¹³³

C. Koruyucu Aile Bakımının Fayda ve Sakıncaları

“Çocuk için aile ortamında gelişimini sürdürmesinin önemi tanınmış İsviçreli eğitimci Pestalozzi’ye göre öncelikli tedbirdir. Ana ve babası ölmüş veya onlar tarafından terk edilmiş çocuğa yeteneklerini geliştirebileceği ve en dar çevre içerisinde topluma katılabileceği yeni bir yuva bulma gereksinimi, çocuğun kişilik ve bağlılık duygularının gelişimi, karşılıklı saygı, yardımlaşma, birbirine ait olma ve güven duygularının ailede uyanması gibi önemli pek çok gerekçe ile çocuğun bu hasletlerini kazanmasında ailenin yerini tutacak başka bir yapı olmadığından içinde büyüdüğü ve yaşamayı öğrendiği bir ailesinin olması gerektiği kabul edilmiştir.¹³⁴ Koruyucu aile bakımı, aile yanında bakım modelleri içerisinde dikkate değer bir öneme sahiptir.

Vakıanın bireye dönük faydaları bu şekilde olmakla birlikte, hiç kuşkusuz, toplumsal hatta evrensel nitelikte kazanımlar sağlayacağı da malumdur. Gelişmiş ve gelişmeyi önemseyen ülkeler açısından bu tedbirler büyük önem taşımaktadır.

Koruyucu aile, himaye edilmesi gereken çocuklara yönelik aile yanında bakım modellerinden sayılmakla birlikte söz konusu uygulamanın kuruluş bakımı hizmetinin alternatifi olmadığı, çocuk açısından her ne kadar kurum bakımından daha geniş imkân ve faydalara sahip olsa da uygulamanın, çeşitli gerekçeler ile kurumlarda kalan çocukların koruyucu aile uygulamasına “transferi” gibi değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmektedir.¹³⁵

Çocuğun bakım maliyetinin kuruluş bakım modeline göre az olması, çocuğa aile ve aileye çocuk sağlaması yanında bu işi meslek olarak yapan sosyal hizmet

¹³³ Bay, Abdullah, Osmanlı Toplumda Koruyucu Aile Uygulaması, Hz. Peygamber Döneminden Günümüzde Yetimlerin Himayesi Edilmesi Koruyucu Aile Olmak, 2018, s. 67-87

¹³⁴ Akyüz, Emine, Çocuğun Haklarının Ve Güvenliğinin Korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta), M.E.B. yay., Ankara, 2000, s.474

¹³⁵ Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sahattin Zaim Üniv., İstanbul, 2017, s.50

uzmanı için sağladığı mesleki tatmin de koruyucu aile hizmet modelinin dikkatten kaçmaması gereken güçlü yanlarından biridir.¹³⁶

Koruyucu aile olmak eşlerin ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Koruyucu aile olmak, ailelerin biyolojik çocuklarında, bazı olumsuzluklar oluştursa da çocukların gelişimi adına; sorumluluk alma, empati, yardım etme, farklılıklara saygı gösterme ve olgunlaşma gibi çok önemli olumlu katkılar sağladığı bulunmuştur. Her ne kadar zor yanları olsa da koruyucu aile olmak, aileler ve çocukları açısından güzel ve olumlu bir deneyimdir.¹³⁷

Koruyucu ailelerin biyolojik çocukları önemli ve özellikli bir grubu oluşturmakta olup çok büyük ihtimalle geleceğin koruyucu aile adaylarıdır.¹³⁸ Koruyucu ailelerin kendi çocukları da büyük bir çoğunlukla ilerleyen yıllarda koruyucu aile olmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir¹³⁹. Bu durum, koruyucu aile hizmet modelinin iyi uygulanması ile kendi kendine çözüm üretebildiğini gösteren çok olumlu ve güçlü bir özelliktir.

Bu modelin olumsuz yanları olarak; çok sayıda koruyucu aile değiştirmesi, koruyucu aileler yanında ihmal ve istismara maruz kalmaları, bazı ailelerin bu hizmeti sadece para için yapması, koruyucu aile olmak isteyenlerin azalması ve çocukların biyolojik ailelerine dönmesi halinde ayrılma işlemleri esnasında yaşanan durumlar, yanlış eşleştirme sonucunda çocuk ile ailenin ayrılması, Türkiye’de ise nitelikli meslek elemanı sayısının yetersizliği bu hizmet modelinin acilen çözüm üretilmesi gereken yanlarından kabul edilmektedir.¹⁴⁰

Mevcut KAY’de özel zorlukları olan çocukların yerleştirilebileceği geçici ve uzmanlaşmış koruyucu aile modelleri için belirli lisans eğitimlerini almış veya KAEP1 ve KAEP2 eğitimi almış olma şartı aranmaktadır. KAEP1 kapsamında yer verilen bağımlılık modülünde bağımlılık hakkında genel bilgiler yer almaktadır.

¹³⁶ Taştekil, Sevda. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bir Bakım Yöntemi Olarak Koruyucu Aile Bakımı." Çimento İşveren, C. II, S 2 (1990): 7-13.

¹³⁷ Kesen, N. F.; S. Daşbaşı. "Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu Deneyi Olan Yetişkinlerde Şiddet Eğilimi Üzerine Bir Araştırma." Toplum ve Sosyal Hizmet 26.2 (2015): 73-85.

¹³⁸ (Erol ve Şimşek, 2008, s. 132)

¹³⁹ Kesen, N. F.; S. Daşbaşı. "Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu Deneyi Olan Yetişkinlerde Şiddet Eğilimi Üzerine Bir Araştırma." Toplum ve Sosyal Hizmet 26.2 (2015): 73-85.

¹⁴⁰ Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sahattin Zaim Üniv., İstanbul, 2017, s.52

Engelli çocuklara ilişkin ise bir modül mevcut değildir. Bağımlılık ve engellilik alanları başlı başına özel durumlar olup bu özelliklere sahip çocukların da uzmanlaşmış aile kapsamında değerlendirilmesi daha sağlıklı olacaktır.¹⁴¹

Dikkat edilmesi gereken ve riskli durumlara rağmen günümüzde koruyucu aile bakım modelinin kuruluş bakım modeline göre üstün yanlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bu model geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.¹⁴²

Koruyucu aile hizmet modeli bir çocuğun aile ortamında büyüyebilmesi için önemli ve son şansıdır. Çocuk yemekhane, yatakhane gibi kavramlar yerine, belki de hayatında ilk defa mutfak, yatak odası gibi kavramlarla tanışacaktır. Bu durum hiç kuşkusuz çocuğun dünyasında yepyeni ufuklar açarak, çocuğun gelişiminin tüm alanlarını olumlu etkileyecek çok önemli bir hizmettir.¹⁴³

Netice itibarıyla her birey bu konuda sorumluluk sahibi olduğunun bilinci ile hareket etmeli ve durumun dinamikleri göz önünde bulundurularak yapılabilecek en ideal tutum, ferd ve toplum bazında, hukuki yaptırımlar ve devlet aracılığı ile sağlanmalıdır.

D. Fıkıhî Değerlendirme

Toplum içerisinde sahipsiz ve himaye edilmeye muhtaç yetimler¹⁴⁴ himaye etmek, korumak ve kollamak İslam dininde olduğu gibi önceden de mevcut olduğu ilgili ayette belirtilmiş; *"Hani, biz İsrailoğulları'ndan, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz" diye söz almıştık..."*¹⁴⁵ şeklinde örnek gösterilmektedir.¹⁴⁶

¹⁴¹ Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv., İstanbul, 2017, s.53.

¹⁴² Taştekil, Sevda. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bir Bakım Yöntemi Olarak Koruyucu Aile Bakımı." Çimento İşveren, C. II, S 2 (1990): 7-13.

¹⁴³ Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv., İstanbul, 2017, s.53.

¹⁴⁴ Kur'an-ı Kerimde altı çizile yetim kavramı sadece ebeveynini kaybeden küçükler için değil, korunmaya, himaye edilmeye muhtaç olan herkes için kullanılmıştır ve özellikle seçilmiştir. Naklen; Martı, Huriye, Sedide Akbulut, Ravza Cihan, Mürüvvet Aktaş, Koruyucu Aile, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 2019 , s.5.

¹⁴⁵ Bakara,2/83.

¹⁴⁶ Martı, Huriye, Sedide Akbulut, Ravza Cihan, Mürüvvet Aktaş, Koruyucu Aile, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 2019, s.12.

İslam dini açısından da kendisinin bakım ve ihtiyaçlarını karşılayacak kimseden mahrum kalan toplumun her kesimindeki bireylerinin himaye edilerek gerekli yardım ve desteğin sağlanması önemsenmekte, toplumdaki himaye edilmeye muhtaç çocukların himaye edilmeleri hususunda sorumlu kabul edilme şartları ise her şeyden önce “İnsan olmak” ve yakın çevreden başlayarak evrensel bir hassasiyet geliştirmek, anne-baba veya akraba olmak, dini mensubiyet ve zenginlik şeklinde sıralanmaktadır.¹⁴⁷

İslamiyet öncesi (cahiliye) Arap toplumunda, sosyal yapı itibarıyla zengin ve varlıklı kimselerin söz sahibi olduğu, muhtaç ve kimsesiz olanların ise farklı yollarla sömürüldüğü görülmektedir. Bu dönemde kabileler arası savaşlar ve kan davaları gibi sebeplerden ötürü yetimlerin sayısının fazla olduğu bilinmektedir.¹⁴⁸

Koruyucu aile uygulaması bizzat bu isimle klasik kaynaklarda yer almadığından ilgili kapsamda ele alınabilecek kaideler çerçevesinde bir tutum geliştirilmiştir. Örnek olarak İslam dininde önemli bir konuma sahip bulunan yardımlaşma ve dayanışma prensibi ile peygamberimizin bu hususa vurgu yapan söz ve uygulamaları¹⁴⁹ ile koruyucu aile uygulaması fıkıhta; ‘yarayışlılık’, ‘faydalı olmak’, ‘istenilen neticeye uygunluk’ anlamlarındaki “mesalih-i mürsele” hükmü ile örtüşmektedir.¹⁵⁰

Benzer şekilde himaye edilmeye ve bakıma muhtaç kimseler hakkında uygulanan söz konusu tedbir ve himaye yöntemleri toplumsal hassasiyet ile sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyecek vakıflar, zekât veya sadaka aracılığıyla maddi açıdan da desteklenmiştir.¹⁵¹

Yetim ve kimsesiz çocukların aile yanında himaye edilmesi hususu ilgili ayette şöyle açıklanmaktadır; “*ve sana yetimleri sorarlar. De ki; onları ıslah etmek (yararlı kılmak) hayırlıdır. Eğer onları aranızda katarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir.*

¹⁴⁷ Ağırman, Cemal, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları" Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 7.3 (2007): 9-30. 17.

¹⁴⁸ Arı, Abdüsselam, “Yetim”, DİA, XXXXIII, 501-503.

¹⁴⁹ Nisa 4/36, Mâide 5/2, Buhârî, Salat, 88; Müslim, Birr, 65; Nesai, Zekât, 67; Buhârî, Edep, 27; Müslim, Birr, 17.

¹⁵⁰ Şaban, a.e, s.171-172; Görgülü, Ülfet. "Koruyucu Aile Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi" Journal of Islamic Law Studies 23 (2014).

¹⁵¹ İpşirli, Mehmet. Avarız Vakfı. Cilt IV, DİA içinde, 109. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

*Allah bozgun (fesat) çıkaranı ıslah ediciden bilir (ayırt eder). Eğer Allah dileseydi size güçlük çıkartırdı. Şüphesiz Allah güçlü ve üstün olandır. Hüküm ve hikmet sahibidir.*¹⁵² Ayette önemle vurgulanan tutum maddi yardımla sınırlı olmayıp yetimlerin yaşanılan hayatın içerisine dâhil edilerek onları eksikliğini hissettiği aile ortamına kavuşturulmalarının sağlanmasıdır.¹⁵³

Konu ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v) ise “*Müslümanlar arasında en hayırlı ev, içerisinde yetim olan ve yetime de iyi davranılan evdir. En kötü ev de içinde yetim olan fakat ona kötü davranılan evdir.*”¹⁵⁴ “*Her kim Müslümanlar arasından bir yetimi (evine alıp) kendi yediğinden yedirir, kendi içtiğinden içirirse affı mümkün olmayan bir günah işlemekçe (şirk) Allah onu mutlaka cennetine koyar.*”¹⁵⁵ bir başka seferde ise biraz aralıklı olarak şahadet parmağıyla orta parmağını göstererek “*Ben yetimin kefilî ile (onun her türlü ihtiyacını gideren kimseyle) cennette (şu iki parmak gibi) birlikte bulunacağız.*” buyurmuştur.¹⁵⁶

Bilhassa himayeye muhtaç çocuklara kendi evladımız muamelesi ile bakılması gerektiği ; “*Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde, onlar hakkında endişeye kapılanlar, (yetimler hakkında da) ürperip korksunlar. Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.*”¹⁵⁷ ayetiyle desteklenmektedir.

İslam dininin yetimlere yönelik bireysel¹⁵⁸, sosyal¹⁵⁹ ve mali¹⁶⁰ alanlarda ihya ve ıslah çabalarını öngördüğünü belirtmek mümkündür.¹⁶¹ Hz. Ömer kendisine, nesebi belirsiz bir çocuk ile gelen kimseye çocuğun velayetini yüklemiş nafaka konusunda ise devleti mesul kabul etmiştir.¹⁶² Bu uygulama ile Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde uygulanmış olan himaye ve bakım faaliyetleri sürdürülmüştür.

¹⁵² Bakara 2/220.

¹⁵³ Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, C II, s.12-13.

¹⁵⁴ İbn Mâce, Edeb, 6

¹⁵⁵ Tirmizî, Birr, 14.

¹⁵⁶ Buhârî, Edep, 24, 28.

¹⁵⁷ Nisa 4/9.

¹⁵⁸ Duhâ, 93/9.

¹⁵⁹ Bakara 2/220.

¹⁶⁰ Haşr 59/7, Enfal 8/41, Nisa 4/2-6-8-10; Tevbe 104/60, Bakara 2/215; Buhârî, Vesâyâ, 23; Hudud, 44, Tıp, 48; Müslim, İmân , 144, Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10, 2874; Nesai, Vesâyâ, 12, Ahmed B. Hanbel, El-Müsneid; İbn Mâce, Edep 6.

¹⁶¹ Ertuç, Hüseyin, İslam'da Yetimlerin Hukuki Statüsü, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009, 31.

¹⁶² Abdürrezzâk San'ânî, Musannef, VII, 611, 614, IX, 31.

Tarihi süreç içerisinde sahipsiz ve kimsesiz çocuklara yönelik bakım ve himaye uygulamaları İslam Hukukunda velayetin bir alt başlığı olarak değerlendirilen hidane, ya da kefalet akdi ile nesep, rada, miras, mahremiyet çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Bu hususlar ile ilgili klasik fıkıh kaynaklarının hükümleri günümüz uygulamalarının fıkhi açıdan değerlendirilmesinde mihenk taşı rolünü üstlenebilecektir.

İslâm hukukunda küçüklük üzerinde üç türlü velâyet sırlanmaktadır. Söz konusu velayet türleri; çocuğun şahsı, mal varlığı ile beden ve ruh dengesinin korunup geliştirilmesine yönelik (velayetü't-Terbiye) olarak ayrılır. Fıkıh kaynaklarında hidane başlığı özellikle çocuk açısından çocukluğun ilk evresindeki temel bakım ve himaye kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁶³

Fıkhi açıdan hidane (hadâne) kavramı da çocukların himayesi ve bakımı hususunda anne baba veya bu konuda sorumlu kimselerin hukuki yükümlülüklerinden sayılan velayetin bir türü kabul edilmektedir. Klasik İslam literatüründe hidane ifadesiyle çocuğun –ya da çocuk hükmünde kabul edilen matuh ya da sefeh kimselerin¹⁶⁴- sağlıklı bir yaşam standardını yakalayabileceği şekilde bakımlarının yapılması ve bedenleri ile elbiselerinin temizliği gibi ihtiyaçlarının karşılanması sorumluluğu kastedilmektedir.¹⁶⁵ Benzer şekilde henüz şahsi sorumlulukları üzerinde tasarrufta bulunamayan çocuğa, şartlarını taşıyan bir kimsenin belirli bir süre içinde bakması, eğitmesi, maddi ihtiyaçlarının yanı sıra uygun ortam temini ve güvenliğinin sağlanması da hidanenin yetkisine sahip kişinin sorumlulukları arasında yer almaktadır.¹⁶⁶

¹⁶³ Serahsî, Mebsût, c.IV, s.222; Zuhaylî, Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuh, c.VII, s.187; Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “Velayet ‘ale’n-nefs” ve “ Velayet ‘ale’l-mal”; İslam hukukunda bu kavram ile sıkça kullanılan bir diğer kelime ise “vesayet”tir. Ancak ikisi arasında ince bir ayrım bulunmakla birlikte “velayet” daha kapsamlı bir kavram kabul edildiğinden kimi zaman “vesayet”i de kapsayacağı bildirilmektedir. Söz gelimi mecelle md. 974.de “sağirin bu konuda velisi” ifadesi ile vasisi kastedilmiştir. Nitekim aynı maddenin devamında “saniyen babası fevt olmuş ise vasiyy-i muhtar...” denmekle, zımnen bu maksat ifade edilmiştir. Naklen; Çeker, Orhan, İslam Hukukunda Çocuk, s.110.

¹⁶⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, c.2, s.425; Erdoğan, Mehmet, Fıkıh Terimleri Sözlüğü, Ensar yay. , İstanbul 2005, s.166.

¹⁶⁵ Kâsânî, a.e ,c.IV, s.40; Ceziri, a.e , c.6,s.2837

¹⁶⁶ San’ani, 1988, c.3, s.429; Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar Yay., İstanbul 2005, s.166.

İslam Hukuku açısından çocuğun bakım ve terbiyesinin uygun aile ortamında öncelikle anne-babaya bırakılması, çeşitli gerekçelerle sona eren evliliklerde ise annenin hidane hususunda öncelenmesi uygun görülmüştür.¹⁶⁷ Ancak her ne kadar hidane hakkı öncelikle annenin sorumluluğuna bırakılmış olsa da çocuğun ileriki yaşlarında bu sorumluluğu velayet yetkisi olarak devralacağı için erkeğin de sahip olması gereken bazı vasıflar belirlenmiştir. Bu doğrultuda hidaneyi üstlenecek erkeğin hidane hakkı, varis olma tertibine göre kurulacağından soz konusu erkeğin çocuğun miras yoluyla kendisine bağlandığı asabesinden olması ve Müslüman olması şart koşulmuştur.¹⁶⁸ Fıkhi açıdan hidanenin bir nevi velayet kabul edilmesi ve hürriyeti bulunmayan kimsenin velayeti bulunamayacağı gerekçesiyle¹⁶⁹ Maliki mezhebi haricinde¹⁷⁰ her ikisinin de hür olması, yani hürriyetlerini sınırlandıracak herhangi bir cezaya almaması gerekmektedir.¹⁷¹

Aynı zamanda hadine (hidaneyi üstlenen) olan kimse her türlü fiil ve tasarruflarında tedbirli, zihinsel ve fiziksel yeterlilikte bir kimse olmalıdır.¹⁷² Bu sebeple ergenlik çağına girmemiş, fiziksel ve zihinsel kabiliyetleri yetersiz kimseler bu sorumluluğu üstlenemeyeceklerdir.¹⁷³ Vaktinin çoğunu çocuğun bakımı için harcamaya müsait kişiler de yine öncelenmekte¹⁷⁴ ve bu kimselerin güvenilir bir kimse olması gerekmektedir.¹⁷⁵

Anne dışında bu sorumluluğu üstlenecek kimseler açısından da konu ele alınmış ve hadine olacak kimsede bazı nitelikler belirlenmiştir. Hidaneyi üstlenecek kimsenin, sorumluluğunu ve bakımını üstlendiği kimse ile arasında evlenme engelini bulunması gerektiğinden amca, hala, dayı ve teyzekızları, erkek çocuğun hadinesi olamayacak¹⁷⁶ bununla beraber çocuğun başka asabesi olmaması ve hâkimin

¹⁶⁷ Serahsî, Mebsût, c.5, s.207; Üsrüşeni, Ahkamu's-Sığar, s.106; Kâsânî, a.e, c.4, s.41-44.

¹⁶⁸ Ebu Zehrâ, a.e, s.436.

¹⁶⁹ Kâsânî, Bedai, c.V, s.212, Ceziri, a.e, C.VI, s.2841, Bilmen, Ömer Nahuhi, Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, c.II, s.433; Üsrüşeni, Ahkamu's-Sığar, s.106.

¹⁷⁰ Bilmen, Ömer Nahuhi, Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, c.II, s.434; Ebu Zehrâ, Ahval, s.405; Zeydan, Mufasssal, c.X, s.32

¹⁷¹ Kâsânî, Bedai, c.IV, s.42; Üsrüşenî, Ahkamu'Sığar, s.106.

¹⁷² Ebu Zehrâ, a.e., s.433; Ceziri, a.e., c.VI, s.2840; Zuhaylî, a.e., c.X, s.53.

¹⁷³ Ceziri, a.e, c.IV, s.2841; Bilmen, Ömer Nahuhi, Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, c.II, s.433.

¹⁷⁴ Zuhaylî,a.e, c.X, s.53-54; Ebu Zehrâ, Ahval, 405-406.

¹⁷⁵ Ceziri, c.VI, s.2840-2842; Bilmen, Ömer Nahuhi, Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, c.II, s.433; Ebu Zehrâ, Ahval, s.405.

¹⁷⁶ Kâsânî, c.IV, s.41.

onayı ile çocuğun bakım ve korunma hakkı bu kimselerce yerine getirilebilecektir.¹⁷⁷ Aynı zamanda söz konusu kadının ya bekâr ya da çocuğun mahremlerinden birisiyle evli olması bu kimselerde aranan nitelikler arasında sayılmaktadır.¹⁷⁸

Çocuğun bakımını üstlenecek kadının dini hususunda çocuğa gösterilecek şefkat ve merhamet vasıfları öncelikli olduğundan kadının ehl-i kitap olması halinde söz konusu vazifenin ifası uygun karşılanmıştır.¹⁷⁹

Ebeveynlerinden yoksun kalan çocuk İslam hukukuna göre, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek yaşa kadar anne hükmünde olan kimsenin yanında kalmaktadır. Bu süre ise mezheplere göre farklılık arz etmektedir.¹⁸⁰ Bu husustaki görüş farklılıklarına etki eden amiller arasında, konu ile ilgili açık bir nassın bulunmaması, bilhassa kız çocuklarında buluğ süresinin göreceliliği, çocuğun cinsiyeti ve çocuk için en uygun ortamın sağlanması gibi hususlar sıralanmakla birlikte Hanefi usulünde genel kanaat erkek çocuk için 7/ 9 yaş, kız çocuk için buluğ çağına ulaşma şeklinde belirtilmektedir.¹⁸¹

İslam hukukuna göre çocuğun bakım masrafları babaya ait olduğundan yetim çocuk bu hususta nafakasının temini için miras durumuna göre akrabalarına yönlendirilmektedir. Anne dışında çocuğun bakımını üstlenen kimse için de durum aynı şekildedir. Yetim ile alakalı hususta emzirme ücreti öncelikle yetimin kendi malından, olmadığı durumlarda, nafakası üzerine düşen kimsenin anneye bu ücreti ödemesi şeklinde icra edilmektedir.¹⁸²

Koruyucu aile uygulaması kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer kavram fıkıhta “kefalet” olarak geçmektedir. Kefâlet kelimesinin anlamlarından biri olarak ‘birinin sorumluluğunu üzerine almak veya kişinin biri adına sorumluluk üstlenmesi’ bu konu kapsamında değerlendirilebilmekte olup özelde “yetim”, genel anlamda

¹⁷⁷ Kâsânî, , c.IV, s.43; Zuhaylî, a.e, c. X, s.56.

¹⁷⁸ Kâsânî, , c.IV, s.42; Üsrüşenî, a.e, s.106; Çeker, a.e, s.171; Erbay, a.e, s.154.

¹⁷⁹ Kâsânî, , c.IV, s.42; Üsrüşenî, a.e, s.106; Akgündüz, a.e, s.234.

¹⁸⁰ Serahsî, el-Mebsût, c.V, s.207-212; Kâsânî, Bedai, c.V,s.213; İbn Kudame, Muğni, c.IX, s.304; İbn Abidin, Reddû'l- Muhtar, c.III,s.566; Ceziri, el-Mezahibu'l-Erbaa, c.IV, s.598.

¹⁸¹ Serahsî, el-Mebsût, c.V, s.207-212; Kâsânî, Bedai, c.V,s.213; İbn Kudame, Muğni, c.IX, s.304; İbn Abidin, Reddû'l- Muhtar, c.III,s.566; Ceziri, el-Mezahibu'l-Erbaa, c.IV, s.598.

¹⁸² Üsrüşenî, a.e, s.86.

bakım ve himaye edilmeye muhtaç çocuğun bakımının ailesi dışında kimselerin üstlenebileceği fıkhi açıdan geçerli kabul edilmektedir.¹⁸³

Kefalet kavramı da koruyucu aile kapsamında dikkate alınması gereken bir diğer kavramdır. Kuran’da Hz. Meryem hakkında örnek gösterilen bu hususun ayrım noktası kefalet sorumluluğunu üstlenen ailelerin devlete ait velayet sorumluluğunu üstlenmeleri neticesinde alınan ücret hakkındadır. Hüküm olarak yardımlaşma ve dayanışma ilkesine matuf bu uygulama neticesinde alınan ücret uygun karşılanmamış gönüllülük çerçevesinde sorumluluğun üstlenilmesi istenmiştir.¹⁸⁴

Hz. Peygamber’in de (s.a.v) yetim olarak büyüdüğü anne babasının vefatı sonrasında dedesinin ve amcasının himayesinde yetişmesi, sahabelerin de yetimlerin himaye edilmelerine gösterdikleri ihtimam siyer kaynaklarında yer almış bu tutum sonraki dönemlerde İslam toplumlarında da uygulama alanı bulmuştur. Böylelikle hem kimsesiz çocuklar bir aileye kavuşmuş olmakta hem de bu vazifeyi üstlenen ve hakkıyla ifa eden kimseler hem dünya hem ahirette pek çok mükâfatın muhatabı olmaktadır.¹⁸⁵

İslam toplumlarında olduğu gibi Osmanlı devletinde de kimsesiz çocukların korunmasına vakıflar ve imaretler gibi kurumsal yapılar ile koruyucu aile uygulaması gibi sosyal kurumlar aracılığıyla hassasiyet gösterilmiştir. Ancak söz konusu uygulama miras, nesep ile nesep bağından oluşan evlilik engeli gibi sonuçlarda da farklılık oluşturacağından Osmanlı Devleti’nde uygulanan “tebenni” ile bu noktada ayrılmakta nihayetinde Osmanlı’da “tebenni” uygulamasının koruyucu aile kurumuna benzerlik gösterdiği kabul edilmektedir.¹⁸⁶

Çocukları korumaya yönelik diğer bir uygulama ise Osmanlı’da “ıcar-ı sağır” olarak adlandırılmakta, zengin ailelerin fakir aile çocuklarını kendilerine ev

¹⁸³ Serahsî, Mebsût, c.19, 160.

¹⁸⁴ Apaydın, H.Yunus, “Kefâlet”, DİA, XXV, 168-177.

¹⁸⁵ Şahyar, Ayşe Esra, Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himâye Edilmesi, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 37-56.

¹⁸⁶ Bay, Abdullah, Osmanlı Toplumda Koruyucu Aile Uygulaması, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himayesi Edilmesi Koruyucu Aile Olmak, 2018, s. 67-87.

ortamında yardım etmesi amacıyla, anne babanın onayı ile ve belli bir ücret karşılığında buluş çağına kadar kiralanma şeklinde işlerlik kazanmaktadır.¹⁸⁷

İslam toplumlarında da benzer uygulamaların gerçekleştiği, Çinli Müslümanların yetim veya ailesi fakir olan on binlerce Mecusi ve Hristiyan çocuğu velilerinden satın alarak onları kendi aileleri içerisinde Müslümanlaştırdıkları belirtilmektedir.¹⁸⁸

İslam hukuku açısından evlat edinme ile koruyucu aile arasındaki fark koruyucu aile uygulamasının meşruiyeti açısından bir başka değerlendirme konusudur. Medeni kanun m. 314'e göre; *"Evlatlık evlat edinenin mirasçısı olur. Evlatlık küçük ise evlat edinenin soyadını alır. Evlat edinen isterse çocuğa yeni bir ad verebilir. Ergin olan evlatlık, evlat edinilme sırasında dilerse evlat edinenin soyadını alabilir. Eşler tarafından birlikte evlat edinilen ve ayırt etme gücüne sahip olmayan küçüklerin nüfus kaydına ana ve baba adı olarak evlat edinen eşlerin adları yazılır."* şeklinde belirtilmektedir.

Konuyu nesep açısından değerlendirecek olursak tanım olarak nesep kavramı; çocukla anne, baba, dede, nine arasındaki soy bağı anlamında kullanılmaktadır.¹⁸⁹ Nesep; İslam dini açısından korunması gereken haklardan sayılmaktadır. Bu itibarla koruyucu aile himayesindeki çocuk açısından biyolojik anne babasını tanımak temel hakkı sayılmaktadır.¹⁹⁰ Cahiliye döneminde yaygın olan evlatlık uygulaması *"Allah evlatlıklarınızı öz çocuklarınız kılmamıştır."*¹⁹¹ mealindeki ayetle kaldırılmıştır.¹⁹² Bu kurumun İslam hukukunda benimsenmemesi oluşan bağın sun'i oluşuyla izah edilebilir.

Bu uygulama çerçevesinde göz önünde bulundurulması önem arz eden bir diğer husus bu tedbirler doğrultusunda buluş çağına ulaşan çocukların yeni ailesi ile kan bağı veya süt hısımlığı olmadığı durumlarda çocuk ile sürdürülen bu bağ

¹⁸⁷ Kurt, Abdurrahman, İslam'ın Koruyucu Aileye Bakışı, Uludağ Üniv. İlahiyat Fak, s.6, c.6, yıl 1994.

¹⁸⁸ Bay, Abdullah, Osmanlı Toplumda Koruyucu Aile Uygulaması, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himayesi Edilmesi Koruyucu Aile Olmak, 2018, s. 67-87.

¹⁸⁹ Dönmez, İ. Kâfi, "Nesep", DİA, XXXII, 573-575.

¹⁹⁰ Görgülü, Ülfet. "Koruyucu Aile Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi." Journal of Islamic Law Studies 23 (2014).

¹⁹¹ Ahzab 33/4

¹⁹² Kurtubî, Ahkami'l-Kur'ân, c. XIV, s.122.

sürecinde tesettür ve halvet yönünden mahremiyet kurallarına itina gösterilmesidir. İslâm hukukunda evlenme engellerinin sıralandığı ayetteki¹⁹³ “rada” hükmü gereğince himaye edilen çocuğun (0-2) yaş aralığında emzirilmesiyle, süt hısımlığı oluşmaktadır.¹⁹⁴ Böylelikle (rada) yoluyla süt emen çocuk, yanında yetiştği ailenin bir üyesi gibi kabul edilmekte ve sürekli olarak evlenilmesi yasak olanlar kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁹⁵

Çocukların bakımları ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ücret talebi halinde belirli bir miktar ödeme yapılacağı belirtilmiştir. Devlet bu ücreti koruyucu ailelere bakım karşılığı vermektedir. Mevcut uygulamada ise söz konusu ücretin çocuğun bir aileye kavuşmasına sebep teşkil etmesi; ailenin bu yolla maddi bir olanak elde etmesi ve devletin de kurumlara yapacağı masrafın çok daha aşağısında bir ödenek ile uygulamaya işlerlik kazandırılmaktadır.¹⁹⁶

Bu husus ile alakalı ayette ise “yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.”¹⁹⁷ buyrulmuştur.

Fıkhi olarak ise bu hususta devlet tarafından ödenen paranın himaye edilen çocuğa harcanması veya onun adına alınıp temel ihtiyaçları karşılandıktan sonra geri kalan ücretin saklanması halinde koruyucu aile tarafından alınmasında dini açıdan bir sakınca bulunmadığı ifade edilmiştir. Şayet aile ihtiyaç sahibi ise çocuk için verilen paradan makul bir miktarda harcaması da caiz görülmüştür.¹⁹⁸

Koruyucu aile ile çocuk arasında akrabalık ilişkisi kurulmaması, ailenin fiilen çocuğun velayetini üstlenememekle birlikte devlete ait olan velayetini tedip

¹⁹³ Nisa 4/23.

¹⁹⁴ Merğînânî, Hidâye, c. I, s. 217.

¹⁹⁵ Kasanî, a.e, c..5, s.61-62; İbn Kudame, a.e, s.309.

¹⁹⁶ Akyüz, Emine, a.e, s.111.

¹⁹⁷ Nisa 4/6.

¹⁹⁸ Görgülü, Ülfet. "Koruyucu Aile Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi." Journal of Islamic Law Studies 23 (2014).

yetkisinde kullanabilmesini gerektirmektedir. Bilhassa eğitim ile alakalı husus çocuğun itaat yükümlülüğü ve eğiticinin tedip yetkisi ile alakalıdır. Bu yetki aynı zamanda “velâyetü’t-Terbiye” olarak hüküm belirtmekte, çocuğun velayetini üstlenen her kim ise onun ifa ile yükümlü olduğu bir vazife kabul edilmektedir.¹⁹⁹

İslam hukukunda velayet yetkisine sahip kimselerin tedip yetkisi çerçevesinde uygulanan eğitim sorumluluğu bilhassa çocuğun din eğitimi noktasında da hassasiyet gösterilmesini gerektirmektedir. Yalnızca sözlü olarak aktarılan malumatın uygulama alanına aktartmasındaki güçlükler göz önünde bulundurularak çocuğun dini bir atmosferde yetiştirilerek gözlem ve tecrübeleri ile belli davranışları içselleştirmesi sağlanmalıdır. Bu gaye ile bilhassa koruyucu aile tercihinde çocuğa sunulacak ortamın manevi açıdan uygunluğu da önem arz etmektedir.²⁰⁰

Bu sorumluluğu üstlenmek isteyen ailelerin dikkate alması gereken bir diğer husus çocuk açısından bu sorumluluğun hakkıyla ifası için bazı niteliklerin gerekliliğidir. Hz. Peygamber (s.a.v) Ebu Zer’e “Ebu Zer seni çok seviyorum, kendimi nasıl seviyorsam seni de o şekilde severim ama sana iki tavsiyem var: İki kişinin idaresi bile olsa idarecilik yapma, senin fitratına müsait değil; bir yetimin bakımını üstlenme.”²⁰¹ buyurduğu gibi bu konuda mizaç ve karakterin de dikkate alınması gerektiği görülmektedir.²⁰²

Tüm bu örnekler göstermektedir ki korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmet kuruluşları, Osmanlıdaki geçici tebenni ve icar sistemleri göz önünde bulundurularak, Müslüman Türk toplumunun değer yargılarına ters düşmeyecek şekilde işlerlik kazandırıldığı takdirde, pek çok sosyal facianın önüne geçilebilecektir.²⁰³

Bilhassa dini hassasiyetlere sahip aileler çocuk ile bir arada yaşamının ileriye dönük mahremiyet noktasında oluşturabileceği olumsuzluklara dayanarak koruyucu aile olmayı düşünmemektedir. Ancak bilhassa günümüzde gerek toplumun fertleri

¹⁹⁹ Ebu Zehrâ, Usulu’l- Fıkıh, s.458.

²⁰⁰ Gözütok, Şakir, Çocukta Dini Ve Ahlaki Duyguların Eğitimi, Rize, 2010, Ensar Neşriyat, 797-806

²⁰¹ Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 4; Nesai, Vesâyâ, 10.

²⁰² Okur, K. Hamdi, Koruyucu Aile Uygulamasının Manevi Temelleri, Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himayesi Edilmesi Koruyucu Aile Olmak, 2018, 17-29.

²⁰³ Kurt Abdurrahman, a.e, ,a.y.

içerisinde bulunan mağdur ve muhtaç çocuklara yönelik, gerek evrensel bir iyileştirme gayesiyle mülteci, sahipsiz ve himayeye muhtaç çocuklara bir yuva sıcaklığını tattırmak gayesinden bizleri uzaklaştırmamalıdır. Nitekim İslam dininin hükümleri bir bütün olarak ele alındığında bu hususta gösterilecek hassasiyette keyfiliğin çok ötesinde zaruri birtakım durumlar bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktada fıkıhta yer alan rada hükümleri ile bilhassa 2 yaşından küçük çocukların süt evlat olarak himaye edilmesi söz konusu kaygının bertaraf edilmesinde çıkış yolu sunmaktadır.

Ancak İslam dini açısından çocuk için öncelikli bakım ve himaye yöntemlerinin kendi ailesinde karşılanması öncelendiğinden, çocuk hakkındaki tedbir kararlarında bilhassa şartların olgunlaştırılarak biyolojik aileye dönüş gaye edinilmelidir. Böylelikle uygun şartlar çerçevesinde bakımı ve himayesi sağlanarak ihtiyaçları karşılanan her yönden sağlıklı fertlerin oluşturduğu toplum modelinde ideal insan ve ideal toplum örneklği sunulabilecektir.

II. KURULUŞ BAKIMI

A. Kuruluş Bakımının Tanımı, Önemi ve Uygulanışı

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklara sunulan himaye yöntemlerinin ilki çocuğun biyolojik ailesinin yanında bakılması şeklindendir. Bu noktada öncelikle ailenin çocuğun bakımına yönelik yetersizliğinin kaynağı belirlenmektedir.²⁰⁴ Bu doğrultuda sosyal çalışmacının raporuna göre ailelere çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Önleyici hizmetler olarak da kabul edilen bu uygulamalar, aileye sunulan sosyal ekonomik destek (SED), gündüzlü bakım ve evde bakım, danışmanlık eğitim ve sağlık tedbirleri şeklinde sınıflandırılabilir.

Tüm bu uygulamalardaki temel gayeyi çocuğun öncelikle ve daimi olarak ailesinin yanında kalmasına engel teşkil eden hususların bertaraf edilmesi şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bakanlık sokakta suça sürüklenen çocuklara yönelik

²⁰⁴Yolcuoğlu, İsmet Galip, "Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi." Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 18.18 (2009).

Çocuk Destek Merkezlerini oluşturmuştur. Bu merkezlerde; çocuğun kendisi, ailesi veya çevresi ile uyumlu bir yaşam sürebilme becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.²⁰⁵

Günümüzde çocuklara yönelik kuruluş hizmetleri; toplu bakım sağlayan yuva ve yurtlar, ev tipi kurumlar ve çocuk destek ve gelişim programı, çocuk ve gençlik merkezleri, gençlik evleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri, Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri hizmetleri kapsamında yürütülen “Sevgi Zincir” ve “Uçurtmayı Vurmasınlar” uygulamaları ve hâlihazırda yürürlükten kaldırılmış olan fakat uygulama zamanında sivil toplum kuruluşlarının desteği neticesinde faaliyetlerini yürütmüş çocuk köyleridir.²⁰⁶

1. Toplu Bakım Sağlayan Yuva ve Yurtlar

Himaye edilmeye muhtaç çocuklara sunulan hizmetlerin bir diğer alanını kurum bakımı oluşturmaktadır.

Bu bakım türü geçmişte ailenin, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunda başvurduğu bir bakım yöntemi olarak icra edilmekteydi.²⁰⁷ Yetiştirme yurtları; 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmelerini ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlar, Çocuk yuvaları ise; 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları şeklinde tanımlanmıştır.²⁰⁸

²⁰⁵ Türkiye’de Çocuklara Yönelik Koruyucu Ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalıştay Raporu, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara, 2017.

²⁰⁶ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s. 142-168.

²⁰⁷ Taştekil, Sevdâ. "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bir Bakım Yöntemi Olarak Koruyucu Aile Bakımı." Çimento İşveren, C. II, S 2 (1990): 7-13. s.313.

²⁰⁸ SHÇEKK md.3.

1910’larda başlayan toplu bakım modelinin 2010’lardan itibaren terk edilmeye başlandığı göz önünde bulundurulursa, Türkiye’de yaklaşık 100 yıllık bir süre kuruluş bakımı modelinin ağırlıklı olarak uygulandığı ifade edilmektedir.²⁰⁹

a. Ev Tipi Kurumlar

Faaliyet gösteren farklı kurum bakımı modellerinin yanı sıra çocuklara ancak ev ortamında sağlanabilecek maddi manevi imkânların temini açısından çocuk evlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla daha uygun maliyet ile daha verimli ortam imkânı sunan “sevgi evleri” projesi gündeme gelmiş, böylece “sevgi evleri” “çocuk evleri” uygulamasının temelini oluşturmuştur.²¹⁰

“Sevgi Evleri” şeklinde isimlendirilen bu uygulama ile doğumundan itibaren 18 yaş grubu çocukların yaş gruplarına göre ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda bakım ve himayelerinin sağlandığı kurumlardır. Bu kurumlar da kalacak çocuk sayısı da belirli bir sınırlamaya tabi tutulmuş, sınır 12 çocuk şeklinde belirlenmiştir. Ev villa tipinde tahsis edilmekte ve odalarda en fazla 3 çocuğun kalacağı şartlar oluşturulmaktadır.²¹¹ Sevgi evleri projesinde ulaşılmak istenen temel gaye toplu bakım uygulamasında karşılaşılan olumsuzlukların bertaraf edilerek, çocukların aile ortamına benzer bir yapıda sağlıklı ve özgüven sahibi kimseler olarak topluma kazandırılmalarıdır.²¹²

Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bir diğer kurum bakım hizmeti “Çocuk evleri” dir. Sevgi evleri ile aynı yaş gurubuna hitap eden bu yapılanmalarda apartman dairesi veya müstakil dairelerde 5 ila 8 çocuk barınma ve himaye imkânına kavuşmaktadır.²¹³

²⁰⁹ Baysal, A.E., Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv., İstanbul, 2017.

²¹⁰ Yazıcı, Ergün, Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, 2012, c.9, sy.2, s.499-525

²¹¹ SHÇEK, 2016 Yılı Faaliyet Raporu; 84.

²¹² Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.146.

²¹³ Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, md. 4.

Aynı zamanda himaye edilmeye muhtaç çocuklara özellikle “anne” rolünü üstlenen bir bireyin eşliğinde, anne sevgisini tanıtarak aile bilinci kazandırmak, söz konusu kuruluşların temel gayesini oluşturmaktadır.²¹⁴

Çocuk evleri çalışma usul ve esasları hakkındaki yönetmelik gereğince, uygulamanın bazı nitelikleri taşıması gerektiği belirtilmektedir. İlgili yönetmeliğin 1. ve 2. maddelerinde belirtildiği üzere bu evlere yerleştirilecek çocuklar hakkında korunma tedbirinin alınması şarttır. Himayeye muhtaç çocukların bakım evlerine alınabilmesi de bazı kriterlere göre belirlenmektedir.

Çocuk evlerinin çevre koşullarının uygunluğu da çocuklar açısından önem arz ettiğinden ulaşımın kolaylığı ve şehrin hastane ve okullarına yakınlığı gibi hususlar göz önünde bulundurulmaktadır.

Özellikle İslam Hukuku açısından önem arz eden mahremiyet konusu da genelgede değerlendirilmiş ve “Eve gelecek kişiler hakkında mutlaka koordinasyon merkezinin bilgisi ve onayı olmalıdır. Ziyaretler; komşu, yakın aile ve akraba ziyareti gibi gerçekleştirilir. Evin ve çocukların mahremiyetine dikkat edilir.” ibaresiyle kayıt altına alınmıştır.²¹⁵

Kurumun genel olarak katkılarına değinilecek olursa; ev ortamında kalması planlanan çocuk sayısının az olması gereken ilgi, alaka ve bakımın sağlanması hususunda kolaylık sağlayacaktır. Kurumdan ayrılan çocukların meslek edindirilmesi, iş imkânının sunulması²¹⁶ ve evlilik yardımı yapılması söz konusu gençlerin geleceklerini temin açısından önemlidir. Ayrıca diğer kurumlarda sıklıkla karşılaşılan damgalanma riskinin bu uygulamada en aza indirilebileceği hatta ortadan kaldırılabileceği görülmektedir. Diğer yandan çocuk kendisini ait hissedebileceği bir

²¹⁴ Yazıcı, Ergün, Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, 2012, c.9, sy.2, s.499-525.

²¹⁵ Çocuk Evleri Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında Genelge, md. 3/ç.

²¹⁶ 2828 sayılı Kanunun Ek 1 inci maddesi kapsamında korunma ve bakım altındayken reşit olan gençlerimiz, kamu kurum ve kuruluşlarında işe yerleştirilmektedir. Bu kişilerin belirtilen şartları taşıyor olmaları gerekmektedir. Hakkında alınmış olan korunma/bakım tedbiri kararının reşit oluncaya kadar devam etmesi,-Kendisinin de reşit oluncaya kadar kurum bakımı, koruyucu aile veya sosyal ekonomik destek hizmet modellerinin birisinden yararlanması, Korunma ve bakım altında olduğu sürenin2 yıldan az olmaması,-Reşit olduktan veya korunma kararı kalktıktan sonra 5 yıl içinde bu haktan yararlanmak üzere Bakanlığa başvurması gerekmektedir. <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/cocuk-destek-merkezleri-evleri-haklari/> (27.11.2017).

“yuva”ya kavuşmakta ve bu saye de ev, aile ve komşuluk gibi hayatın gerçek yüzüne temas edebilmektedir. Bu sayede ileriki hayatında ev idaresi ve tecrübesi kazanan genç, tek başına bir evin sorumluluğunu üstlenmekten çekinmeyecektir. Ev ortamında çocuğa manevi anlamda en büyük katkısı ise aynı evi paylaşacağı kendi kardeşi sağlayacağından söz konusu uygulamanın bu yönü de uygulamanın bir diğer olumlu yönü olarak zikredilmektedir.

Sonuç itibariyle ev ortamında yetişen bu çocuklar arasında yapılan pek çok araştırma da gösteriyor ki, aile ortamında çevresi tarafından acınma/ aşağılanma gibi tavırlara maruz kalmadan yetişen kimsesiz çocukların akademik başarılarında artış, sosyal becerilerinde iyileşme görülmüştür.²¹⁷

Çocuğun ailesi ile irtibatının kopmaması konusunda gösterilen hassasiyet de uygulamanın artılardan sayılmaktadır. Ayrıca kardeşlerin mümkün olduğunca bir arda tutulması ile çocuğun yakınlık kurabileceği bir akrana kavuşması kendine güven duygusuna olumlu katkı sağlayabilecektir.

Her uygulamada olduğu gibi çocuk evleri uygulamasında da üzerinde durulması gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu noktada kurumun eksiklikleri çocukların seçimi, bakıcıların seçimi, uygun ortamın seçimi ve takibin hassasiyeti ve disiplini gibi açılardan ele alınabilmekte az bir sayı ile aynı ortamı paylaşacak çocukların her yönden birbirini takip ve taklit edeceği düşünülerek benzer karakter ve eğilimlere sahip çocukları ile birbirlerini olumu yönde etkileyecek küçüklerin tercih edilmesi öncelenmelidir.²¹⁸

Ayrıca çocuklara sunulan bakıcı profili, fiziksel ve ruh sağlığı açılarından çocukların bakım ve ihtiyaçlarını giderebilecek yeterlilikte²¹⁹, ahlaki açıdan himayesindeki çocuklara olumlu tutum ve davranış kazandıracak kimselerden tercih edilmelidir. Bu husus bilhassa çocukların akranlarına ve bakıcılarına karşı “mahremiyet” algılarının oluşturulması, ahlaki bilinç ve tutumlar ile toplumsal yaşama uyum sağlama becerileri üzerinde önemle durulmalıdır.

²¹⁷ Yazıcı, Ergün, Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, 2012, c.9, sy.2, s.499-525.

²¹⁸ Yazıcı, Ergün, Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, 2012, c.9, sy.2, s.499-525.

²¹⁹ Yıldırım, Şeyda, Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki Dinamikleri: İzmir Örneği (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara, 2013 s.240.

Ayrıca bu evlerde kalan çocuklar hakkında yapılan bir araştırmaya göre çocuk evlerinde kalan çocuklardan bazıları akranlarıyla tartışmalar yaşadıklarını ve haberleşme imkânlarının yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Çocuk evlerinde kalan çocuklarla ilgili çocuk evinde görevli personellerden verilerin elde edildiği bir çalışmada ise çocukların saldırganlık ve şiddet, kendini riske atma, kaçma, alkol, uyuşturucu gibi maddeleri kullanma ve kendine zarar verme gibi davranış problemleri oldukları belirtilmiştir.²²⁰

Ev ortamının kapalı olması ve yaş grubu itibarıyla savunmasız bulunan çocuklara karşı yöneltilen şiddet, ihmal ve istismar gibi olumsuzlukların tespiti ve müdahalenin gecikmesi, bakıcıların değişikliğinin sıklık arz etmesi durumu ise çocukların güven ve sevgi ihtiyaçlarını zedelemektedir. Kurumda görev alan personelin ücretinin yetersizliği, iş güvencesi olmaksızın hizmet satın alımı şeklinde görevlendirilmesi motivasyonu ve verimliliği etkileyen hususlar olarak sıralanabilmektedir.²²¹

Aile modelinin verildiği küçük grup evlerinde bakıcı seçiminde gösterilecek titizlik, çocukların seçiminde ve takibinde sarf edilecek ihtimam, aileye dönüş hususunda takip ve yaptırımların devamlı olması halinde “çocuk evleri” projesinin hedeflenen düzeye ulaştırılması sağlanabileceği savunulmaktadır.²²²

2. Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) ve Çocuk ve Gençlik merkezleri (ÇOGEM)

Himaye edilmeye ihtiyaç duyan çocuklara yönelik sunulan tedbir yöntemler çocukların ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilip çeşitlenmektedir. Söz konusu uygulamaya yönelik olarak; çocuk evleri, yetiştirme yurtları ve çocuk yuvalarında korunma ve bakım altında bulunan çocukların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulacak modüllerin belirlenmesi, eğitimlerin standartlaştırılması, değişen şartlara göre kendini yenileyebilen, müdahale yöntemlerini de içeren bir modüler

²²⁰ Aydoğdu, Fatih, Çocuk Evinde Kalan Çocukların Karşılaştıkları Sorunların Ve Beklentilerinin İncelenmesi, Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 2016, 63-71.

²²¹ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s. 151-152.

²²² Yazıcı, Ergün, Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, 2012, c.9, sy.2, s.499-525.

sistem oluşturulması amacıyla “Çocuk Destek ve Gelişim Programı”nın oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur.²²³

Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM); Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini ve diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir. Merkezler; suç mağduru, suça sürüklenme, sokakta yaşama, gebelik, madde bağımlılığı gibi alanlarda yaş gruplarına (11-14/15-18) ve cinsiyetlerine göre ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.²²⁴

ÇODEM’lerde çocukların manevi değerleri kazanmalarını sağlamak amacıyla, din görevlisi görevlendirilmektedir.²²⁵ Ayrıca çocuğun giyim kuşam ve okul kıyafeti giderlerinin Bakanlıkça gönderilen ödeneklerden karşılanmaktadır.²²⁶ Aynı zamanda ulaşım, konaklama ve yemek, sağlık, eğitim ve öğretim giderleri ile ilgili usul ve esaslar da açıklanmış olup bu giderlerin Bakanlık tarafından ayrılan ödenekle karşılanması karara bağlanmıştır.²²⁷

Tüm bu izahın dışında uygulamanın gerçek hayattaki yansımalarına örnek olarak, yapılan bir araştırmada, birime teslim edilen 79 çocuğun %63,3’ünün (50 çocuk) ailesine teslim edildiğinin bulunması, bizlere mağdur çocukların kurum bakımına temas etmeden ailesi ve sosyal çevresi içerisinde müdahale edilebileceğini, mesleki çalışmaların kurum bakımına temas etmeden gerçekleştirilebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.²²⁸

²²³ SHÇEK, 2016 Yılı Faaliyet Raporu; 85.

²²⁴ ÇODEM yönetmeliği, md. 3.

²²⁵ Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, md.18, 28, 38.

²²⁶ Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, md. 45.

²²⁷ Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, md. 47, 48, 49.

²²⁸ Bilgin, Özkan; Yetimoğlu, Elif Nur, Çocuk Koruma İlk Müdahale Ve Değerlendirme Birimleri: Birime Teslim Edilen Çocuklara İlişkin Bir Araştırma, Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2018, 25-50, 2,1.

3. Çocuk ve Gençlere Yönelik Diğer Himaye Kuruluşları

Güncel kamu politikaları doğrultusunda günümüzde uygulama alanı genişleyen kuruluşa yerleştirme uygulaması, çocuklara ihtiyaç ve beklentileri ile uyumlu uygun bir ortam sunmayı amaçlamaktadır.²²⁹ Bu doğrultuda sürdürülen faaliyetlerden bir diğeri ‘Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri’ ile ‘Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri’dir.

SHÇEKK, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri’ni, suça sürüklendikleri adliye veya emniyet birimlerince tespit edilen çocuklarla ilgilenen kurum olarak tanımlamaktadır. 7-18 yaş grubunda yer alan erkek/ kız çocuklarına hizmet sunan bu tür sosyal hizmet kuruluşları doğru davranış pratikleri kazanmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik bakım ve koruma sağlamaktadır.²³⁰

Haklarında korunma kararı alındıktan sonra 18 yaşını tamamlaması veya herhangi bir sebeple bu kuruluşlarla ilişkisi kesilen gençlere yönelik himaye ve koruma tedbirlerinin toplum içerisinde destek ve izleme şeklinde sürdürülmesini sağlamakla sorumlu kurumlar ise “Gençlik Evleri” dir.²³¹

Son olarak “Çocuk Köyü” uygulamasına değinecek olursak ilk olarak Korunmaya muhtaç çocuklar vakfı aracılığıyla kurulmuş, SHÇEK’e bağlı olanlar ise bir süre sonra kapatılmıştır. Günümüzde ise bakanlık bünyesinde faaliyette bulunan çocuk köyü bulunmamaktadır.²³²

B. Fıkîhî Değerlendirme

İslam hukuku açısından, çocuğun psikolojisine ve ruhsal gelişimine daha uygun olması gerekçesiyle, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocuğun öncelikle bir ailenin yanına yerleştirilmesi temel kural kabul edilmiştir. Ancak gönüllü bir aile

²²⁹ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.161.

²³⁰ SHÇEKK md. 3.

²³¹ Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s.160.

²³² Akandere, Osman; Ahmet Dalda, Türkiye ‘de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016), s. 168.

bulunmaması ve çocuğun kendinden de kaynaklanabilecek birtakım sebeplerden dolayı bu talep her zaman mümkün olmayabilir. Bu durumda son devir İslam âlimleri bu çocukların himayesinin devlet tarafından karşılanarak bazı kurum ve kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.²³³

Ancak bu kurumlarda yaşama koşulları çocuk açısından psikolojik, sosyal, toplumsal ve mahremiyet yönleriyle değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Kurum sisteminin doğal bir sonucu olarak tek tek özel ilgi görmek yerine çocuklar için toplu bir bakım söz konusu olmaktadır.

Mahremiyet açısından öncelikle küçük yaştaki çocukların bu hususta bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Okul çağı döneminde kuruma dâhil edilen çocuklarda ise bu hususta hassasiyet ve becerileri yeterli düzeyde kazanamadığı tespit edildiğinde gerekli müdahale yapılmalıdır. Bilhassa çocuklardan sorumlu olacak kimselerin psikolojik ve ruhsal sağlıklarının ve gelişim düzeyinin dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca bilhassa duygusal yoksunluk, ihmal, istismar ya da şiddet mağduru çocukların yetişkinlerden duygusal beklentiye girebileceği göz önünde bulundurulduğunda her çocuğun yakınlık kuracağı sorumlusunun hemsinlerinden seçilmesine özen gösterilmesi ve takip ile denetleme sistemlerinin sıkı bir disiplin içerisinde yürütülmesi önerilebilir. Aynı zamanda çocukların kendilerini özgürce ifade edebilme yetilerinin kazandırılması da kalabalık bir grup içerisinde maruz kalınacak bir olumsuzluğun “erken teşhisi” açısından ehemmiyet arz etmektedir.

Netice itibarıyla her ne kadar öncelenmemiş olsa da, zorunlu hallerde başvurulacak bir yöntem olan sosyal kurum bakımı bünyesinde yer alan çocukların istenilen düzeyde yetiştirilebilmeleri ve beklenen verim ile kazanımların sağlanması amacıyla, kuruma yerleştirilecek kimselerin detaylı araştırma ve tahkik sonucu özenle seçilmiş olmaları ve sağlam bir denetleme mekanizmasıyla da bu kimselerin süreç içerisinde sık sık denetlenmesi hem kurumun güvenliği ve işlevselliği hem bünyesine “emanet” edilen çocukların güvenliği açısından hayati bir önem taşımaktadır.

²³³ Erbay, a.e, s.234.

SONUÇ

Hukukun belirlemiş olduğu sorumluluk sahibi hiç kimsenin bulunmayışı veya velâyet yetkisine sahip kişilerin bakım, gözetim, terbiye gibi koruma ve kollamaya yönelik görevlerini çeşitli sebeplerle yerine getirememeleri nedeniyle beden, ruh ve manevi gelişmeleri tehlikede olan çocuklara yönelik himaye tedbirleri bu çalışma kapsamında çeşitli yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır.

İslâm hayatın her alanında fertlerin karşısına çıkan problemlere yönelik çözümler sunmaktadır. Bu çözümler doğrultusunda inşa edilen evrensel çapta yapılanmalar ve kurumsallaşma örnekleri neticesinde kurulan medeniyet inşası, toplumun her kesimine yönelik ıslah ve ihya çabasının yansıması mahiyetindedir.

Nesillerin yetiştirilmesinde öncelikle eş seçiminde dikkat edilmesi gereken hususları belirleyerek sağlam temeller üzerine inşa edilen aile yapısına vurgu yapan İslam dini, probleme götüren yolları önceden kapatmıştır. Ancak boşanma gibi bazı iradi veya kayıp, vefat gibi gayr-ı iradi durumlar, çocukların anne-baba himayesinden mahrum kalmasına sebep olabilmektedir. Vakıanın bir diğeri yönü ise anne- baba olmak isteyen kimselerin bu isteklerini bir başka çocuğı sahiplenerek giderme çabalarında göze çarpmaktadır. Kimi zaman himaye edilmeye muhtaç çocuklara öz anne-baba dışında yakın akrabaların desteğı ile sahip çıkılmaktadır. Kimi zaman da sözü konusu çocuklar evlat edinme yöntemiyle uzun süreli, nesep bağı kurularak ve miras hakkına dâhil edilerek sahiplenilmekte, kimi zaman da himaye edilmeye muhtaç çocuklara kurum veya kuruluş bakımı ile çözüm üretilmeye çalışılmaktadır.

İslam dini açısından sahipsiz ve himaye edilmeye muhtaç çocukların bakımı ve topluma faydalı bir fert haline getirilmesi önemsenmiştir. Hz. Peygamber(s.a.v) ve sahabe döneminden itibaren İslam toplumlarında da sahipsiz, nesebi sahiplenilmeyen bakıma ve himaye edilmeye muhtaç çocuklara yönelik tedbirler sürdürülmüştür. Bu husus sadece toplum fertlerinin şahsi tercihlerine bırakılmayarak muhataplarına hukuki açıdan bir yaptırım ve sorumluluk da yüklemektedir. Sahipsiz ve himaye

edilmeye muhtaç çocuklara yönelik ilk dönemlerden itibâren fıkıh kaynaklarında; “lakît”, “hadâne”, “velayet”, “vesayet”, “neseb” vb. çeşitli bölüm ve bablarda yer verilmiş ve söz konusu mağdur çocukların belirlenmesi ve himaye edilmelerine önem verilmiştir. Nitekim nikah akdi ile evlilik birliği içerisinde dünyaya gelen her çocuk için İslam dininde anne-babaya velayet sorumluluğu yüklenmekte bu velayet, çocuğun mal varlığı, şahsı ve tedip ve terbiyesi hususlarını kapsamaktadır. Bilhassa çocuğun ilk çocukluk dönemlerinde temel bakım ve şefkat ihtiyacının giderilmesine yönelik tedbir açısından uygulanan hidane yöntemi ile öncelikle anne, daha sonra sırasıyla akraba ve yakınardan bu sorumluluğa ehil olan ve ilgili şartları taşıyan bir hanıma sorumluluk verilmektedir. Ancak bu teşvik aynı zamanda neseb, miras ve mahremiyet hususlarında gösterilmesi gereken hassasiyete de dikkat çekmektedir.

Fıkhi açıdan çocuğa yönelik hükümlerde her koşulda çocuğun menfaatinin öncelenmesi ve bu durumun kalıcılığının sağlanması önemlidir. Himaye edilmeye muhtaç çocuğun gerek maddi hakları gerekse bedeni, emeği ve manevi yönlerinin korunmasını da en az temel himayesi kadar önemseyen İslam dini açısından bilhassa neseb konusundaki uygulamalar sebebiyle evlat edinme uygulamasının İslam dini açısından bir geçerliliği bulunmamaktadır. Nitekim sahih bir nesebe sahip olmak ve bu nesebin çocuk açısından bilinmesi en temel haklarından sayılır. Tarafların menfaat dengesi açısından konuya yaklaştığımızda miras hususunda asıl hak sahibi olan kimseler ile sonradan ve suni bir bağ ile nesebe dâhil edilen kişiler aynı mirastan orta hakka sahip olamayacaktır. Nitekim bu durum asıl hak sahiplerinin mağduriyetine yol açmakta ve neticesinde İslam dininin temel prensiplerinden sayılan adalet ilkesi ihlal edilmektedir. Fıkıhta çocuğun mağdur edilmemesi açısından böyle durumlarda vakıf, hibe, sadaka ve infak hükümleri devreye girilerek denge gözetilmektedir.

İslam evlat edinmeyi yasaklamakla birlikte mağdur ve ihtiyaç sahibi çocuklar için evlat edinmedeki mahzurları içermeyen günümüzdeki koruyucu aile uygulamasına benzer çözümler bulmuş ve bu çözümler tarih boyunca uygulanmıştır. Fıkhi açıdan İslam’ın temel prensiplerine ters düşmediği müddetçe koruyucu aile uygulaması geçerli görülebilecek bir himaye modeli kabul edilmektedir. Yetim veya kimsesiz bir çocuğun bakım sorumluluğuna talip olmak isteyen aileler çocuk ile

nesep bağı kurmadan, asıl varislerin miras paylarını eksiltmeden ve mahremiyet konusuna dikkat ederek ileride karşılaşılacak pek çok mahzuru yaşamadan çocukların bakımını üstlenebilmektedirler. Bilhassa 0-2 yaş gurubu çocukların bakımı hususunda rada (süt emzirme) bahsinde geçen hükümler doğrultusunda mahremiyet konusunda vuku bulacak olumsuzlukların bertaraf edilmesi mümkündür.

Ayrıca aileye yönelik bu tedbirlerin yanı sıra devletin de çocuğun bakımını üstlenecek aileyi özenle seçmesi gerekmektedir. Bu amaca binaen ilgili kuruluş çocuk için dini, ahlaki, ekonomik, sosyal, eğitim vb. açılardan en uygun aileyi tercih ederek çocuğun fizyolojik, psikolojik, sosyal ve duygusal gelişim ihtiyaçlarının en yüksek düzeyde karşılanmasını sağlamalı ve söz konusu çocuğu her türlü istismara karşı korumalıdır. Bilhassa ebeveynler sözel olarak sevgi dilini, fiili olarak da model olabilecek yaşantı biçimlerini bizzat kendi hayatlarında uygulamak suretiyle örnek göstermelidir. Anne-babanın söz ve davranış uyumu, çocuğun kendisine tavsiye edilenleri benimseyip kabul etmesini ve devamlılığını sağlayacaktır.

Nihayetinde her canlıya hassasiyet gösterilmesi prensibini benimseyen bir inancın mensuplarının, Allah'ın yeryüzünde şerefli ve izzet sahibi kıldığı insana karşı duyarsız kalması beklenemez. Müminlerin dayanışmasını vücudun uzuvları arasındaki bütünlüğe benzeten Hz. Peygamber(s.a.v)'in ısrarla vurguladığı gibi himaye edilmeye muhtaç yaştaki bireylerin söz konusu ihtiyacının giderilmemesinin olumsuz neticelerinin tüm topluma yansıtacağı göz önünde bulundurularak insanlığın her ferdi ayırım yapılmaksızın vücudun bir uzvu/parçası olarak değerlendirilmeli, aynı zamanda şahıs, toplum ve en geniş anlamda tüm insanlığın huzur, refah, emniyet ve mutluluğu için azami ölçüde gereken gayret sarf edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AĞIRMAN, Cemal. "Fert Ve Toplumun Yetim Ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları" Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 7, no. 2 (2007): 9-29.
- AKANDERE, Osman;
Ahmet DALDA. Türkiye 'de korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasal Düzenlemeler ve Uygulanması (1923-2016). Konya: Eğitim yay., 2018.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet. Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., tarih yok.
- AKYÜZ, Emine. Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta), Düzenleyen MEB. IX cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2000.
- ALİ HAYDAR EFENDİ, Nasuhizade Büyük (1321/1903), Usul-i Fıkıh Dersleri, 2. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.
- APAK, Âdem. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Etrafındaki Çocuklar ve Gençler, İstanbul: Düşünce Kitabevi Yay., 2009.
- APAYDIN, H.Yunus. "Kefalet" Cilt XXV, DİA, 168-177, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2002.
- APAYDIN, H.Yunus. "Velayet" Cilt XXXXIII, DİA, 15-19, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2013.
- ARI, Abdüsselam. "Yetim", Cilt XXXXIII, DİA, 501-503, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2013.
- AYDIN, Mehmet Akif. "Evlât Edinme" Cilt XI, DİA, 527-529, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1995.

AYDOĞDU, Fatih.

Çocuk Evinde Kalan Çocukların Karşılaştıkları Sorunların Ve Beklentilerinin İncelenmesi, Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 2016: 63-71.

BAY, Abdullah.

"Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması", Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak, 2018: 67-87.

BAYSAL, Ahmet Emin.

Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2017.

BİLGİN, Özkan;

Elif Nur YETİMOĞLU,

Çocuk Koruma İlk Müdahale Ve Değerlendirme Birimleri: Birime Teslim Edilen Çocuklara İlişkin Bir Araştırma, Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 2, no. 1 (2018): 25-50.

BİLMEN, Ömer Nasuhi

(1971). Hukukî İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu. Cilt I. VIII, İstanbul, 1985.

BUHARİ, Muhammed b.

İsmail b. İbrahim

(256/869). el-Camiu's-Sahîh , Cilt I. VIII İstanbul, 1992.

CESSAS, Ebu Bekr

Ahmed b. Ali er-Râzî.

Ahkâmu'l-Kur'ân. Cilt I-III, Beyrut: Darü'l İhyâü Tûrâsi'l-Arabiyyü, 1414.

CEVHERİ, Ebu Nasr

İsmail. b. Hammad

(400/1009). es-Sıhah tacu'l-Luga ve Sıhahi'l Arabiyye Tacu'l-Luga/ Sıhahu'l-Luga. Beyrut: Daru'l- Fikr, 1998/1418.

CEZİRİ, Abdurrahman

b.Muhammed b. İyaz.

Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi, 4. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.

ÇEKER, Orhan.

İslam Hukukunda Çocuk, İstanbul: Kayıhan yay., 1990.

DOĞAN, Mehmet.

Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul, 2001.

DOĞAN, Recep.

"Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği" Ankara Barosu Dergisi 2 (2013).

DÖNDÜREN, Hamdi.

Delilleriyle Aile İlmihali. İstanbul: Erkam, t.y.

DÖNMEZ, İ.Kafi.

"Maslahat", Cilt XVIII, DİA, 79-94, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003.

DÖNMEZ, İbrahim Kafi.

"Yetim", Cilt XIII, DİA, 401-403, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1997.

DÖNMEZ, İbrahim Kafi.

"Nesep", Cilt XXXII, DİA, 573- 575, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2006.

DUMAN, Soner.

Günümüz Fıkıh Problemleri, İstanbul: Beka Yay., 2018.

EBU DAVUD,

Süleyman b.

el-Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistanî (275/889). Sünen-i Ebû Davud, I-V cilt. İstanbul, 1992.

EBU ZEHRA,

Muhammed (1394/1974). el-Ahvalu's Şahsiyye, Daru'l- Fikri'l-Arabiyyü, 1957.

- , Usulu'l- Fıkıh. Cilt b.y. Daru'l- Fikri'l-Arabi, 1957.
- ELMALILI,
Muhammed Hamdi Yazır. Hak Dini Kur'ân Dili Türkçe Tefsir, İstanbul: y.y, (1361/1942).
- ERBAY, Celal. İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi, Göytürk Yayınları, 1998.
- ERDOĞAN, Mehmet. Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1998.
- ERDOĞAN, Oktay. Çocuk Hakları, İstanbul: Sıcak Yuva Vakfı, 2017.
- EROL, Neşe; Zeynep ŞİMŞEK. "Korunma Gereksinimi Olan Çocuklar; Kurum Bakımı ve Koruyucu Aile Sistemi" Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 101-153.
- ERTUÇ, Hüseyin. "İslam'da Yetimlerin Hukuki Statüsü", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, no. 31 (2009).
- FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin. Aile Hukuku, İstanbul, 1986
- GÖRGÜLÜ, Ülfet. «Koruyucu Aile Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi.» İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, no. 23 (2014): 45-58.
- GÖZÜTOK, Şakir. "Çocukta Dini ve Ahlaki Duyguların Eğitimi", Çocuk sorunları ve İslam Sempozyumu. Rize: Ensar Neşriyat, 2010. 797-806.

- GÜNALTAY, M. Şemsettin (1381/1961). İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, Çeviren M. Mahfuz Söylemez ve Mustafa Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- GÜRKAN, Ülker. Evlat Edinme ve Beslemelerin Hukuki Durumu, Ankara 1974,
- İBN ABİDİN, Muhammed b. Ömeri'l Hanefi (1252/1836). Reddül-Muhtar Ale'd- Dürri'l-Muhtar. I-VIII cilt. İstanbul, 1984.
- İBN AŞUR, Muhammed b. Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî (394/1973). et-Tahrir ve't-Tenvir. y.y. t.y.
- İBN KUDAME, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (620/1223). el- Muğni, Mektebetü'l Kahire, Cilt I- X, 1968/1388.
- İBN MACE, Muhammed b. Yezid el-Kazvini (273/887). Sünen İbn Mace, I-II cilt. İstanbul, 1992.
- İBN MANZUR, Muhammed b. Mükerrrem (711/1311). Lisanu'l-Arab, I-XV cilt. Beyrut, 1990.
- İPŞİRLİ, Mehmet. "Avarız Vakfı" Cilt IV, DİA, 109, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1991.
- İSFAHANİ, Ebül-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb. el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'ân, Kahire : Mektebetü'l-Enclû el-Mısriyye, 1970.
- KASANÎ, Alaeddin Ebu Bekr b. Mes'udi'l- Hanefi (587 1191). el-Bedâiu's-Sanai, Cilt VII. Beyrut, 1986.

KAYA, Abdülkadir.

"Niçin Koruyucu Aile Olmak Gerekir." Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 183-189.

KESEN, Nur Feyzal;

DAŞBAŞ, Serap.

"Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu Deneyi Olan Yetişkinlerde Şiddet Eğilimi Üzerine Bir Araştırma" Toplum ve Sosyal Hizmet 26, no. 2 (2015): 73-85.

KİZİR, Mahmut.

"Türk Hukukunda Evlât Edinme" (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi) 17, no. 1 (2009): 151-184.

KÖSE, Murtaza.

"Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi" Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Tetkikleri Dergisi, no. 15 (2001).

KURT, Abdurrahman.

"İslam'ın Koruyucu Aileye Bakışı" Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi VI (1994): 177-186.

KURTUBÎ,

Ebu Abdillâh Muhammed

(671/1273). el Câmiu'l- Ahkâmi'l- Kur'an, Cilt XX, Kahire, Daru'l- Kütübü'l Mısriyye, 1964.

KÜNTAY, Esin.

"Dezavantajlı Çocuklar: İstanbul'un Yoksul ve Yoksun Çocukluk Halleri" Toplum Ve Demokrasi Dergisi, 2017: 11-24.

MAMUR IŞIKÇI, Yasemin;

KARATEPE, Selma.

"Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi" Akademik Yaklaşımlar Dergisi 7, no. 1 (2016): 69-100.

MARTI, Huriye; Sedide AKBULUT; Ravza CİHAN; Mürüvvet AKTAŞ. Koruyucu Aile, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 2019.

MERĞİNÂNÎ,

Ali bin Ebi Bekr bin Abdilcelil (593). el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedi, Dâru İhyâ't-Türâsi'l Arabiyyi, Beyrut, Cilt IV.

MÜSLİM, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac el- Kuşeyri (261/875). el-Camiu's-Sahih. İstanbul, 1992.

OKUR, K. Hamdi.

Koruyucu Aile Uygulamasının Manevi Temelleri.» Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himayesi Edilmesi Koruyucu Aile Olmak", 2018: 17-29.

ÖZBESLER, Cengiz.

"Koruyucu Aile Hizmetleri" Hz Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı , 2014. 83-99.

ÖZTAN, Bilge.

Şahsın Hukuku Hakiki Şahıslar, Ankara, 1994

ÖZTÜRK, Cemil.

"Islahhâne", Cilt XVIII, DİA, 190-191, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1999.

SÂBUNÎ, Muhammed Ali.

Ravâiu'l-Betân Tefsiru Âyâtî'l-Ahkâmi mine'l-Kur'ân, (I-II), II, Beyrut

SAĞLAM, Osman.

İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme (Yüksek Lİsans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2006.

SAN'ÂNÎ,

İbn Muhammed Abdurrezzak

(211/826). Musannef , Mektebetü'l İslalamî,.Beyrut, I-XI cilt. h.1403

SERAHSÎ, Ebu Bekr

Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (483/1090). el-Mebcut. Kahire: Matbaatü's-Saade (1324/1331), 2001.

ŞABAN, Zekiyüddin.

İslam Hukuk İlminin Esasları, Çeviren İ.Kafi DÖNMEZ. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2017.

ŞAHYAR, Ayşe Esra.

"Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himâye Edilmesi" Hz.Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014. 37-56.

ŞELEBÎ, Muhammed Mustafa.

Ahkâmü'l-Üsreti fi'l-İslam, Beyrut, 1977

ŞENOCAK, Hasan.

"Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri" Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2006): 177-228.

TAŞTEKİL, Sevdâ.

"Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri" D.E.Ü. İ.İ.B.F Dergisi 7, no. 1 (1992): 312-327.

TİRMİZÎ, Muhammed b.

İsâ b. Sevre (279/892). Sünenü't- Tirmizî. Cilt I-V. İstanbul, 1992.

TURGAY, Nurettin.

«Kur'ân-ı Kerim'e Göre Evlat Edinme Meselesi.» (Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi) VII, no. 2 (2005): 81-97.

TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARA YÖNELİK KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ POLİTİKALARI DEĞERLENDİRME ÇALIŞTAYI RAPORU. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017.

UĞURLU, Zeynep,
Gülşen, İpek AKSOY.

«Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda
Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması.»
(Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri
Dergisi), no. 1 (2014).

ÜNAL, Vehbi.

"Dünden Bugüne Kültürümüzde Koruyucu
Aile Hizmetleri Üzerine Bazı
Değerlendirmeler" International Periodical For
The Languages, Literature and History of
Turkish or Turkic, 2015.

ÜSRUŞENİ, Muhammed b.

Mahmud

(632/1235). Ahkamu's-Sığar : İslam
Hukukunda Çocuklarla İlgili Hükümler.
Çeviren İbrahim Canan. y.y: Cihan Yayınları,
t.y.

YAMAN, Ahmet, ÇALIŞ Halit.

İslam Hukukuna Giriş. 6. İstanbul: Marmara
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013.

YAZICI, Ergün.

"Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk
Evleri", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Dergisi 9, no. 18 (2012):
499-525.

YILDIRIM, Mustafa.

İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme. İzmir:
İzmir İlahiyat Vakfı, 2005.

YILDIRIM, Şeyda.

Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki
Dinamikleri: İzmir Örneği (Doktora Tezi).
Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim
Dalı, 2013.

- YILDIRIMALP, Sinem; Özge HIZ, "Türkiye’de Çocuk Refahı Bağlamında Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sunulan Bir Hizmet: Koruyucu Aile Hizmeti" Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 2, no. 1 (2018): 95-114.
- YOLCUOĞLU, İsmet Galip. "Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, no. 18 (2009).
- ZERKA, Mustafa Ahmed. el-Fıkhü'l-İslâmî fî Sevbihî'l-Cedid : el-Medhalü'l-Fıkhıyyü'l-âm. Cilt I. Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, 1967-1968.
- ZEVLİLİLER, Aydın. "Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1968.
- ZEYDAN, Abdülkerim. el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve'l-beytü'l-müslim fî'ş-şeriatî'l-İslâmiyye. Cilt 5. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992-1993.
- ZEYDAN, Abdülkerim. Mecmuatu Buhusi Fıkhıyye, Beyrut: Mektebetü'l-Kuds, 1986.
- ZUHAYLİ, Vehbe. el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu:Müstedrek. 2. Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, 1996/1417.

İnternet Kaynakları

<https://ailevecalisma.gov.tr/amasya/hakkimizda/tarihce/> (27.11.2019)

<https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/> (27.11.2019)

<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/25075> (27.11.2019)

<https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/>

(25.07.2019)

<https://ailevecalisma.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/cocuk-destek-merkezleri-evleri-haklari/> (27.11.2017)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Refakatsiz
Çocuklar Yönergesi

http://madde14.org/index.php?title=Refakatsiz_%C3%87ocuk#cite_note-1

17/9/2019

